בקול ראשון

תפיסות ועמדות ביחס לבחירות ולדמוקרטיה של בוחרי פעם ראשונה

תמי הופמן | דפנה כהנא דולב |
מיטל ברון | דני גיגי

טיוטה

המכון הישראלי לדמוקרטיה

מחקר מדיניות 217

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

בקול ראשון

תפיסות ועמדות ביחס לבחירות ולדמוקרטיה של בוחרי פעם ראשונה

תמי הופמן | דפנה כהנא דולב | מיטל ברון | דני גיגי

טיוטה

מחקר מדיניות 217

המחקר נעשה בתמיכת משפחת ניר ואורנה אבני

ספטמבר 2026

תוכן העניינים

מבוא 3

מתודולוגיה 6

פרק א. היבטים תיאורטיים 8

א.1. נסיגה דמוקרטית במבט רב-דורי 8

א.2. עיצובה של אוריינות פוליטית במדינה דמוקרטית 10

א.3 השתתפות ומעורבות פוליטיות של צעירים וצעירות 11

א.4. בחירות בעידן הדיגיטלי – רשתות חברתיות ובינה מלאכותית כמרכיב מפתח בטיפוח אוריינות פוליטית 18

פרק ב. דור ה-Z מצביע בפעם הראשונה – מה ניתן ללמוד ממערכות הבחירות במדינות דמוקרטיות, 2024-2026 25

ב.1 מגמות בולטות חוצות מערכות 25

ב.2 הבחירות בהונגריה כמקרה מבחן ייחודי 33

פרק ג. תפיסות ועמדות צעירים וצעירות ביחס לבחירות בדרכם הראשונה אל הקלפי – דיון בממצאים 37

ג.1 צעירים וצעירות, מצביעי פעם ראשונה 37

ג.2 אוריינות פוליטית: עניין, חשיפה וסוכני חיברות 39

ג.3. ממעורבות להשתתפות – מסוגלות פוליטית כתשתית הכרחית לקראת בחירות 45

ג.4. ממעורבות להשתתפות – בין הדיגיטלי לפיזי 52

פרק ד. סיכום והמלצות 54

רשימת המקורות 60

מבוא

מחקר זה בוחן את ההשתתפות הדמוקרטית מנקודת מבט בין-דורית, על רקע הדיון העכשווי במחקר ובשיח הציבורי והפוליטי בישראל ובעולם על נסיגה דמוקרטית ועל ערעור המחויבות לערכים ומוסדות דמוקרטיים. המחקר בוחן את דפוסי המעורבות וההשתתפות של מצביעות ומצביעי פעם ראשונה, בני דור ה-Z במערכת הפוליטית בישראל.[1] סוגיה זו עוסקת גם במאפיינים הדוריים הייחודיים לצעירים, בני ובנות הדור המצביע לראשונה במערכות הבחירות בעשור השלישי של המאה ה-21, בעידן של טכנולוגיה דיגיטלית המשפיעה גם היא על מאפיינים אלה ועל דרכי עיצוב האוריינות הפוליטית של צעירים וצעירות, מעבר להקשר של נסיגה דמוקרטית בישראל ובמקומות נוספים בעולם.

הבחירות לכנסת ה-26 העתידות להתקיים בישראל באוקטובר 2026 משמשות במחקר זה מקרה בוחן לשאלות על מעורבות פוליטית והשתתפות פוליטית של מצביעי פעם ראשונה. מערכת בחירות זו עשויה לשמש נקודת מבחן משמעותית למתחים הפוליטיים והחברתיים המעצבים את החברה הישראלית בשנים האחרונות, וביתר שאת על רקע סבבי המלחמה בזירות השונות והקיטוב הפוליטי. בני ובנות 18–22 בעת הזו משתייכים לדור שעוצב בצל שורה של אירועים מטלטלים ומשני מציאות. בשנות התבגרותם הם חוו את מגפת הקורונה, את הניסיונות הנרחבים לשנות את אופי המשטר הדמוקרטי בישראל, את המחאה הנרחבת נגד ניסיונות אלו, ואת טבח 7 באוקטובר וסבבי המלחמה בזירות השונות הנמשכים מאז. לצד אירועים מכוננים אלו בהקשר הישראלי, הם מושפעים גם מתהליכים גלובליים רחבים המעצבים את חייהם של צעירים ברחבי העולם. מדובר בדור שגדל בתוך מציאות דיגיטלית ורוויית רשתות חברתיות, המאופיינת בקצב מואץ של שינויים טכנולוגיים, ובשנים האחרונות גם בכניסתה של הבינה המלאכותית כגורם מרכזי בתהליכי חיברות, למידה ותיווך המציאות. לכל אלה השפעה גם על העמדות של צעירים וצעירות בנוגע לדמוקרטיה ולערכים דמוקרטיים, במיוחד בעידן הנוכחי המתאפיין בתהליכי נסיגה דמוקרטית במדינות רבות.

דוח ה-V-Dem לשנת 2025 מלמד כי בשנת 2011 נמדד שיא של מספר המדינות הדמוקרטיות:[2] 101 מתוך 179 מדינות, ואילו בשנת 2024 מספר המדינות הדמוקרטיות הוא 88, לעומת 91 מדינות שאינן דמוקרטיות, ונראה שגל הנסיגה הדמוקרטית עדיין נמשך.[3] המחצית הראשונה של המאה ה-20 התאפיינה בקריסה של משטרים

---

[1] דור ה-Z (מכונים גם "זומרים") הוא הדור הדמוגרפי שנולד בדרך כלל בין השנים 1997 ל-2012, אחרי דור ה-Y (מילניאלס) ולפני דור האלפא.

[2] מדד ה-V-Dem (Varieties of Democracy) הוא פרויקט מחקר בינלאומי שמודד ומשווה את איכות המשטר הדמוקרטי במדינות לאורך זמן, ומפרק את המושג 'דמוקרטיה' למאות אינדיקטורים הבוחנים ממדים מוסדיים, אזרחיים וחברתיים. המדד מזהה ארבע קטגוריות משטר על הרצף שבין אוטוקרטיה לדמוקרטיה: אוטוקרטיה סגורה; אוטוקרטיה אלקטורלית; דמוקרטיה אלקטורלית; דמוקרטיה ליברלית. בשנת 2011, 101 מתוך 179 מדינות הוגדרו כדמוקרטיה ליברלית או אלקטורלית. בשנת 2024, רק 88 מדינות סווגו כדמוקרטיות, ואילו 91 מדינות סווגו כאוטוקרטיות אלקטורליות או סגורות, כאשר לראשונה מזה שני עשורים מספר המדינות האוטוקרטיות עלה על מספר המדינות הדמוקרטיות.

[3] V-Dem Institute Democracy Report 2025: 25 Years of Autocratization – Democracy Trumped!

דמוקרטיים ומעבר מהיר למשטרים טוטליטריים, שפורקו בהדרגה לאחר מלחמת העולם השנייה ופינו את הדרך להקמתם של משטרים דמוקרטיים ליברליים. לעומת זאת, המאה ה-21 מתאפיינת בתהליכים של "נסיגה דמוקרטית" או "שחיקה דמוקרטית", שני המושגים הרווחים במחקר העוסק בתהליכים אלו ומתייחסים לפגיעה הדרגתית במאפיינים בסיסיים של הדמוקרטיה, בהם בבחירות תחרותיות והוגנות, בהגנה על שלטון חוק, לצד פגיעה באיזונים והבלמים, בזכויות היסוד כמו שוויון, חופש ביטוי וזכות מחאה ובהרחבת כוחה של הרשות המבצעת, הממשלה (בנבניסטי ופז, 2024, עמ' 3–4). לויצקי וזיבלאט טוענים כי "הנסיגה הדמוקרטית מתחילה בקלפי" ומדגישים שאוטוקרטיה מודרנית אינה מתפתחת דווקא באמצעות הפיכה צבאית; לעיתים מנהיגים נבחרים מגיעים לשלטון באופן חוקי, בבחירות דמוקרטיות, ולאחר מכן מחלישים בהדרגה את מוסדות הדמוקרטיה מבפנים (Levitsky & Ziblatt, 2018, p.5). מגמה זו באה לידי ביטוי במסגרת הקיימת של המשטר הדמוקרטי ולא בפעולה מחוצה לו, לרוב באמצעות חקיקה ופעולות ממשלתיות נוספות. כלומר, תחת מבנים ומסגרת של משטר דמוקרטי פעולות אלו הופכות מדינות ליותר ויותר אוטוקרטיות (בנבניסטי ופז, 2024; Haggard & Kaufman, 2021 ; Bermeo, 2016).

אחד המאפיינים הבולטים של תהליכים אלו הוא הירידה המתמשכת לאורך השנים באמון הציבור ברעיון הדמוקרטי ובמוסדות השלטון הדמוקרטי.[4] נתונים אלו נמדדים במדינות רבות וגם בישראל (הרמן ואחרים, 2025) ומלמדים על ירידה עקבית של מידת האמון בדמוקרטיה וברעיון שדמוקרטיה היא שיטת משטר יעילה בפתרון בעיות חברתיות ופוליטיות שונות. מגמה זו של נסיגה דמוקרטית אינה מסתכמת בהשוואה בינלאומית מרוחקת, אלא ניכרת גם בזירה הישראלית עצמה. טהון אשכנזי ובנבניסטי (2025 ; 2026) מצביעות על תהליך מצטבר ורב-שלבי של שחיקת המוסדות הדמוקרטיים בישראל, הבא לידי ביטוי בפגיעה בעצמאות מערכת המשפט, בהחלשת מוסד הייעוץ המשפטי לממשלה, בפוליטיזציה של השירות הציבורי ושל גופי אכיפת החוק, ובהצרת פעילותם של גופי תקשורת וארגוני חברה אזרחית. הסקירה המסכמת את כהונת הכנסת ה-25, שפורסמה סמוך למועד כתיבת מחקר זה, מצביעה במפורש גם על ניסיונות לערער את מעמדו המקצועי של הדרג האמון על ניהול הבחירות בוועדת הבחירות המרכזית, ועל מגמה מתמשכת של הדרת הציבור הערבי ונציגיו מהזירה הפוליטית וערעור הלגיטימיות של השתתפותו הפוליטית (טהון אשכנזי ובנבניסטי, 2026) – שני היבטים הנוגעים במישרין לשאלות העומדות במרכז מחקר זה. מצביעי פעם ראשונה בישראל, בני ה-18-22, הם אפוא דור שבתהליך ההתבגרות הפוליטית שלהם לא רק נחשפו לשיח על נסיגה דמוקרטית באופן תיאורטי או השוואתי, אלא גם חוו אותה בצילה של תקופה מתועדת של שחיקה מוסדית מצטברת.

[4] Building Trust to Reinforce Democracy. OECD 2022

אחת הזירות המרכזיות שבהן חוסר אמון זה ניכר היא מערכות הבחירות והאופן שבו ההשתתפות והמעורבות הפוליטיות של אזרחים ואזרחיות בגילאי הבחירה באות לידי ביטוי. השתתפות בבחירות היא מנגנון היסוד של הדמוקרטיה הייצוגית, שדרכו מממשים האזרחים את הריבונות של העם. עם זאת, על רקע תהליכי נסיגה דמוקרטית, פעולת ההצבעה כשלעצמה אינה מספיקה על מנת לבטא השתתפות פוליטית. מחקרים שונים מצביעים על הקשר האפשרי בין תהליכים של נסיגה דמוקרטית והתנאים הנדרשים לצורך קיומן של מערכות בחירות דמוקרטיות הוגנות וחופשיות, זאת בשל הפגיעה המתמשכת במוסדות האמורים מלכתחילה להיות מוסדות עצמאיים ומקצועיים (שפירא ולוריא, 2026 ; שפלי, 2023). לאור זאת, אחוזי ההצבעה בקלפי אינם מלמדים בהכרח על מחויבותם של המצביעים לדמוקרטיה ולערכים דמוקרטיים, או על רמת הכשירות האזרחית דמוקרטית שלהם. אופרה וסטפנס (Oprea & Stephens, 2024) מדגישים את חשיבותה של כשירות אזרחית דמוקרטית מינימלית שיש לטפח כדי שההצבעה בקלפי תשקף את היות הבחירות מנגנון היסוד של הדמוקרטיה הייצוגית. הם מגדירים כשירות זו על בסיס שני תנאים. הראשון, **היכולת להבין אילו מפלגות** או מועמדים מציעים מדיניות המאיימת על המשך קיומה של דמוקרטיה חופשית והוגנת. השני, **כוונה** להצביע באופן שיבקש להמשיך ולחיות בחברה דמוקרטית ושימנע תהליכי אוטוקרטיזציה (שם, 177). אם כן, שאלת דפוסי ההצבעה וההשתתפות הפוליטיים בעשור השלישי של המאה ה-21 אינה מתמקדת רק באחוזי ההצבעה ובמאפייני ההצבעה של אוכלוסיות שונות, אלא צריכה להתמקד גם בבסיסי הידע המינימליים העומדים בפני ציבור הבוחרים ובאוריינות הפוליטית שלהם. בעוד ששאלות אלו נכונות לכלל הציבור הבוחר, הן חשובות במיוחד לגבי מי שממממשים את זכותם להצביע בפעם הראשונה.

מתודולוגיה

המחקר נכתב בגישה פרשנית על בסיס נתונים שנאספו משילוב של כלים כמותיים ואיכותיים, מתוך מטרה להבין לעומק את האופן שבו צעירים וצעירות הבוחרים בפעם הראשונה בבחירות הארציות מבינים ותופסים את הצבעתם בהקשר להשתתפות פוליטית ולהשפעתם האפשרית על שינוי המציאות סביבם. שלוש זירות הוגדרו לאיסוף הנתונים, המציגות כל אחת זווית אחרת להתבוננות בשאלה העומדת בבסיס מחקר זה.

הראשונה, **הזירה הבינלאומית**. ניתוח משווה של דוחות ומחקרים על מערכות בחירות שנערכו מאז 2024 במדינות שונות. אלו מערכות בחירות שדור ה-Z כבר השתתף בהן באופן מלא, וניכרת בהן מרכזיות השימוש והצריכה של הרשתות החברתיות בשילוב עם כניסתה של הבינה המלאכותית. שבע מערכות בחירות נסקרו: ארצות הברית, אוסטרליה, קנדה, גרמניה, בריטניה, צרפת והבחירות לפרלמנט האירופי. המדינות הללו הן מדינות דמוקרטיות ליברליות שבמערכת הבחירות האחרונה שהתקיימה בהן, ולאחריה, התמודדו עם עלייה של מפלגות ומועמדים המשקפים תפיסות פופוליסטיות ומאתגרים את המערכת הדמוקרטית המסורתית. הבחירות לפרלמנט האירופי מוסיפות זווית נוספת למערכות המדינתיות, מאחר שבבחירות לפרלמנט משתתפות מדינות נוספות שתהליכי הנסיגה הדמוקרטיים כבר התרחבו בהן וההתמודדות עם ערעור על המחויבות לערכים דמוקרטיים היא מרכזית מאוד. חלק זה מתייחס גם למערכת הבחירות שהתקיימה במהלך כתיבת מחקר זה, באפריל 2026 בהונגריה. זו מדינה שכבר אינה מוגדרת דמוקרטיה ליברלית, ומאז 2010 הפכה בהדרגה למדינה אוטוקרטית. במסגרת מחקר זה אנו מתייחסים להונגריה כמקרה מבחן ייחודי שיש לו רלוונטיות למקרה הישראלי משתי סיבות מרכזיות. הראשונה, לצעירים בהונגריה היה תפקיד משמעותי בתוצאות הבחירות; שנית, כמו בישראל, בוחרי הפעם הראשונה הכירו מפלגת שלטון אחת בלבד ובראשה מנהיג אחד, ויקטור אורבן, מגיל צעיר ביותר.

הזירה השנייה כוללת מדגם מייצג של אוכלוסיית הצעירים, בוחרות ובוחרי פעם ראשונה, בני ה-18–22 בישראל. **סקר עמדות כלפי הבחירות הקרובות בהקשר של כוונות להצביע, ההשפעה הנתפסת של ההצבעה, נושאים מרכזיים ומקורות המידע על הסוגיות הפוליטיות** נעשה במהלך חודש מאי 2026, בליווי של מרכז ויטרבי למדיניות ודעת קהל במכון הישראלי לדמוקרטיה.[5]

[5] הסקר במדגם היהודים נערך באינטרנט וכלל 422 משיבים ומשיבות. עבודת השדה בוצעה על ידי חברת "איי פאנל". בקרב היהודים בוצע שקלול גם לפי הגדרה דתית: 35% חילונים, 19.5% חרדים, 18% דתיים, 16% מסורתיים לא-דתיים ו-11.5% מסורתיים דתיים. הסקר במדגם הערבים נערך באינטרנט ובטלפון וכלל 154 משיבים ומשיבות. עבודת השדה בוצעה על ידי מכון המחקר "אפקאר". טעות הדגימה המרבית לכלל המדגם ± 4.08% ברמת ביטחון של 95%.

הזירה השלישית מתייחסת **לראיונות עומק בקרב בעלי תפקידים במפלגות וברשויות מקומיות העוסקים בצעירים בהקשרים של היערכות לבחירות** – ראשי מטות צעירים במפלגות, חברי מועצה ברשויות מקומיות ובעלי תפקידים בארגוני חברה אזרחית הפועלים במרחבי חינוך פורמלי ובלתי פורמלי ונערכים לבחירות. 11 ראיונות עומק חצי מובנים התקיימו עם בעלי תפקידים שונים, ובאמצעותם נוספה זווית התורמת לאופן שבו שחקנים שונים מתייחסים אל הבוחרים החדשים ומה הם מניחים לגביהם.[6] הראיונות התקיימו לאחר קבלת הסכמה של המרואיינים להקלטה ותמלול ומתוך שמירה על האנונימיות של שמותיהם ושל הארגונים/המפלגות שבהם הם פועלים. בגוף המחקר המרואיינים כתובים בשמות בדויים.

כלל הנתונים הללו נותחו וקובצו לתמות מארגנות על פי כללי הניתוח במחקר האיכותני מתוך דיון עם המחקר המעודכן בנושאים שבהם עוסק מחקר זה: מאפיינים דוריים, השתתפות ומעורבות פוליטית, אוריינות פוליטית לבחירות דמוקרטיות וההקשר של התרבות הדיגיטלית שבמסגרתה מעוצבים ונידונים נושאים פוליטיים.

מחקר זה מתמקד בדפוסי ההשתתפות, בעמדות ובתפיסות של מצביעי פעם ראשונה בישראל, ובוחן אותם באמצעות המסגרות התיאורטיות של חינוך לדמוקרטיה, סוציאליזציה פוליטית והשוואה בינלאומית. במסגרת זו לא נכלל דיון שיטתי בשירות הצבאי כמנגנון סוציאליזציה עצמאי, אף שהוא מהווה עבור חלק ניכר מבני 18–22 היהודים הלא-חרדים את החוויה המכוננת המרכזית בשנים המדוברות. הבחירה הזו נובעת ממספר שיקולים משלימים: ראשית, המחקר מבקש לשמור על תוקף השוואתי בינלאומי, ואילו שירות החובה בגיל הזכאות להצבעה הוא מוסד ייחודי לישראל שאין לו מקבילה במרבית הדמוקרטיות הנחקרות, ולפיכך שילובו כמשתנה מסביר היה מקשה על ההשוואה במקום להעשירה. שנית, הקטגוריה האנליטית של "מצביעי פעם ראשונה" בעבודה זו כוללת גם צעירים ערבים וחרדים שאינם משרתים, וניתוח שממקם את השירות הצבאי כמשתנה מסביר מרכזי עלול לטשטש את ההטרוגניות המהותית של אוכלוסיית היעד. שלישית, הספרות האמפירית הישראלית העוסקת בהשפעה הסיבתית של השירות הצבאי על עמדות פוליטיות (Getmansky & Weiss, 2023; Grossman, Manekin, & Miodownik, 2015) מתמקדת בבוגרי שירות ולא במצביעים בזמן שירותם או ערב גיוסם, כך שהיישום שלה על מצביעי הפעם הראשונה הוא בגדר היקש ולא ממצא ישיר. עם זאת, אין להתעלם מכך שעצם ההפרדה האנליטית בין "צעירים וצעירות בני 18–22 בישראל" לבין "חיילים וחיילות" היא הפשטה שאינה משקפת את חוויית החיים של רבים מן הנחקרים, וכי הבחירה שלא לפרק את המדגם לפי מסלול שירות מותירה שאלה פתוחה: עד כמה מה שאנו מזהים כ"עמדת מצביעי פעם ראשונה" בחברה היהודית המשרתת הוא, במידת מה, עמדת המשרתים בצה"ל. סוגיה זו מזוהה כאן כפער מחקרי מובחן ומוצעת ככיוון להעמקה בעבודות המשך.

---

[6] הפנייה לריאיון בקרב ראשי מטות הצעירים נעשתה **לכל** המפלגות המתמודדות לקראת הכנסת ה 26, על כל הרצף הפוליטי. לא כל המפלגות היו נכונות לשתף פעולה ו/או שלא הייתה להן התארגנות ייעודית לשכבת גיל זו.

פרק א. היבטים תיאורטיים

א.1. נסיגה דמוקרטית במבט רב-דורי

בספרות קיימים מספר מודלים הבוחנים את הקשרים בין מאפיינים דוריים לבין העמדות הפוליטיות. פיקרד (Pickard, 2019) מציעה מודל המתרכז במאפיינים של גיל, תקופה ודור (APC Model: Age, Period, Cohort) כמודל הבוחן את הקשרים בין מאפיינים דוריים לבין עמדות פוליטיות. ראשית, השפעת **השלב הגילאי** במחזור החיים (Life-Cycle Effect Age): היבט זה גורס כי השתתפות פוליטית מתפתחת ומשתנה ככל שאנשים מתבגרים. מחקרים בינלאומיים מלמדים כי הפער בין שיעורי ההצבעה של צעירים לבין שאר האוכלוסייה, שהיה מצומצם יחסית בעשורים שאחרי מלחמת העולם השנייה, הלך והתרחב מאז שנות ה-90 של המאה ה-20 ואילך.[7] צעירים מצביעים פחות משום שהם מתמודדים עם לחצים ומתחים של שלב הכניסה לחיים בוגרים וההתבססות האישית והמקצועית בהיבטים כמו לימודים, מעברי דירה, ובניית קריירה. המודעות שלהם להיותם אזרחים בעלי אפשרות להשפיע על סביבתם גדלה ככל שהם עוברים לשלבים מבוססים ויציבים יותר (Smets, 2010). גיל הכניסה אל שלבים אלו (נישואין, הקמת משפחה, תעסוקה וכו') עלה בדורות האחרונים, מה שסמטס (Kaat Smets) מכנה "בגרות או התבגרות מאוחרת", תופעה המעכבת את שילובם בתהליכי המעורבות הפוליטיים ומקטינה את הסיכוי שיפתחו הרגלי הצבעה מבוססים בשלב מוקדם (2016).

שנית, המודל מתייחס **להשפעה הדורית** (Generational/Cohort Effect) במובן של תהליכי חיברות פוליטיים המושפעים מנסיבות היסטוריות, חברתיות וכלכליות המאפיינות את הדור. הקשר זה מעצב ערכים וגישות המוטבעות להמשך החיים (Smets, 2010). האופן שבו כל דור משפיע ומעצב את המערכות הפוליטיות הוא רלוונטי ובעל חשיבות (Smets & Neundorf, 2014). כך למשל, דור המצביעים החדש (דור ה-Z) שנולד בתוך המציאות של הטכנולוגיה הדיגיטלית, והוא למעשה הדור הראשון שעושה שימוש בטכנולוגיה בכל תחומי החיים מילדות (McCrindle & Wolfinger, 2009).

שלישית, המודל מתייחס לאופן שבו **התקופה בזמן** משפיעה (Period Effect), השפעה של אירועים ספציפיים ונקודתיים (כמו למשל משברים כלכליים, מלחמה וטרור, אסונות טבע) המשפיעים על כלל האזרחים במערכת הפוליטית, ללא קשר לגיל או לדור (Smets, 2010). כך למשל, ניתן לראות את מגפת הקורונה כאירוע ספציפי בעל השלכות מרחיקות לכת על האנושות בהיבטים שונים (שוק העבודה, תיירות ועוד). במקרה של הבוחרים הצעירים בעת הזו, זהו דור שהיה עדיין בלימודים בבית הספר העל-יסודי ולמד מרחוק, מה שהשפיע על היבטים

[7] Solijonov, A. (2016). Voter turnout trends around the world. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA). https://www.idea.int/publications/catalogue/voter-turnout-trends-around-world

רגשיים, חברתיים ולימודיים, כפי שעולה מדוחות שונים בישראל ובעולם (Brafman et al., 2021; Harari et al., 2022; Mazrekaj and DeWitte, 2024).

מחקרים על התנהגות אלקטורלית במאה ה-21 מצביעים על פער ערכי חסר תקדים בין הדורות, כפי שיודגם בהמשך מחקר זה. כך למשל, במדינות רבות, הסוציאליזציה של דור ה-Y התרחשה בעידן של דה-פוליטיזציה וניאו-ליברליזם, מצב שהוביל אותם לגלות רמות נמוכות של מעורבות הן בהצבעה והן במחאות, זאת בהשוואה לדורות שגדלו בתקופות סוערות יותר מבחינה אידיאולוגית כגון בשנות השישים של המאה ה-20 (Grasso et al., 2019). מחקר מקיף שבחן 21 מדינות דמוקרטיות מראה כי הדורות הצעירים יותר (Y & Z) נוטים להצביע פחות למפלגות ותיקות וממסדיות ונוטים משמעותית להצביע למפלגות קצה המייצגות אידאולוגיות קיצוניות המבטאות מסרים אנטי-ממסדיים (Rekker, 2024). התמונה העכשווית ביחס לדפוסי ההצבעה של צעירים, מצביעה על פערים מגדריים וכלכליים מובהקים יותר מאשר בדורות הקודמים. כך למשל, בעוד נשים צעירות לעיתים קרובות פונות שמאלה, גברים צעירים מפגינים נטייה גוברת לתמוך בימין ובימין פופוליסטי, כתגובת נגד אידיאולוגית לפמיניזם ולתחושת חוסר ביטחון כלכלי (Dolci, 2026; Port, 2024). שונות זו בקרב הצעירים נובעת גם מנסיבות כלכליות (כגון חוסר ביטחון תעסוקתי), השפעת סוכני סוציאליזציה וסביבות דיגיטליות (Dolci, 2026). תיאור זה תואם את ניתוח דפוסי ההצבעה בפועל במערכות בחירות שונות שהתקיימו מאז 2023 במדינות שונות, כפי שיוצג בהמשך מחקר זה.

דולצ׳י מתאר את הדינמיקה ביחס לבחירות בקרב צעירים באופן דיאלקטי (Dolci, 2016). צעירים מפגינים חוסר אמון וחוסר שביעות רצון עמוק מהביצועים ורמת התפקוד של הדמוקרטיה והמערכת המוסדית; אך במקביל הם ממשיכים להחזיק במחויבות נורמטיבית והצהרתית לאידיאל הדמוקרטי, גם אם לא תמיד למהויות שאידיאל זה נושא עימו (Dolci, 2026; Zilinsky, 2019). לאור זאת, עצם התסכול המערכתי הופך אותם במקרים מסוימים לפתוחים יותר לשקול חלופות שאינן דמוקרטיות או לתמוך בגורמים פופוליסטיים כמנגנון מחאה. קליגלר-וילנצ׳יק מדגישה כי השינויים בתפיסות האזרחות של צעירים אינם בהכרח ירידה או דעיכה במעורבות הפוליטית או באחוזי ההצבעה, אלא שינוי עומק בצורת ההשתתפות והמעורבות האזרחית (Kligler-Vilenchik, 2017). במקום לראות בירידה בהצבעה או במדדי האמון הנמוכים במוסדות התרחקות מהמרחב הפוליטי, יש לראות בכך מעבר לדפוסי השתתפות חדשים, שהמשותף להם הוא מעבר מתפיסת ״האזרח הטוב״ כאזרח צייתן, מצביע בבחירות ומאמין במוסדות הפורמליים, לאזרח ביקורתי ואקספרסיבי הפועל במגוון מרחבים ורשתות חברתיות, ומנסה להשמיע קול ולהשפיע בדרכים רבות ומגוונות – מחרם צרכנים וצרכנות ״ערכית״, דרך מעקב אחרי פוליטיקאים ברשתות החברתיות ועד יצירת קמפיינים דיגיטליים ושיתופי פעולה מקוונים (שם). כדי לבחון דפוסים אלה יש להתבונן על הזירות שבהן מתעצבת לרוב האוריינות הפוליטית של צעירים ולאורך בחינת השאלה ביחס לשינויים שיש לקחת בחשבון בנוגע לאוריינות זו.

א.2. עיצובה של אוריינות פוליטית במדינה דמוקרטית

אוריינות פוליטית מוגדרת כמיומנות הכוללת ידע והבנה של תהליכים פוליטיים ושל סוגיות פוליטיות, המאפשרת ליחידים למלא את תפקידם באופן פעיל ויעיל כאזרחים. אוריינות פוליטית היא גם פעילות של הפצת מידע המלווה בדיונים בנושאים שונים הקשורים לפוליטיקה, במטרה ליצור אנשים בעלי אוריינות פוליטית, כך שיהפכו לאזרחים חכמים, ביקורתיים, בוגרים ובעלי גישה חיובית ובונה כלפי פוליטיקה ושלטון (Badlan, 2023). מרכיבים אלה מוזכרים גם על ידי אחרים. אייל נווה למשל מגדיר אוריינות פוליטית כחינוך לתודעה פוליטית שצריכה לכלול בסיס ידע הנוגע לפוליטיקה, התנסות בתהליכים השתתפותיים וטיפוח של חשיבה ביקורתית ומודעות אתית – מוסרית (נווה, 2008). ניצן קורן מוסיפה גם מרכיב של ביטחון עצמי או מסוגלות עצמית המאפשרת לפרט להשתתף בדיונים פוליטיים, לשאול שאלות ואף להרגיש שיש לו/לה את הכלים לקבל החלטות במסגרת מערכת בחירות (Koren, 2025). אוריינות זו מתעצבת לאורך כל החיים ברמה כזו או אחרת. במשפחה, בבתי הספר, בקהילה ובשנות האלפיים גם במרחבים הדיגיטליים. היא חלק מתפיסתו של אדם את עצמו כאזרח בחברה אליה הוא שייך.

גיפורד, מייקוק ומורקאמי (Gifford, Mycock, & Murakami, 2013) מבחינים בין שתי תפיסות של שיח אזרחות והמרחבים בהם האוריינות הפוליטית של האדם מתעצבת. הראשונה, Citizenship of Being, מתארת שיח אזרחות המבוסס על זכויות, חובות ותגיות זהות המוקנות מעצם השייכות למשפחה, לקהילה, ללאום ולמדינה. שיח זה מדגיש את תהליך היותו של האדם אזרח מאחר והוא משתתף בזירות החברתיות הנתונות דרכן מועברים ערכים, נורמות ותפיסות עולם. זוהי תפיסה של היותו של האדם אזרח מתוקף העובדה שהוא נמצא בתוך המסגרות השונות כפי שמצופה ממנו, וחווה את תהליכי החיברות השונים. במידה רבה זו תפיסה פסיבית יותר של אזרחות.

התפיסה השנייה מבקשת לשים דגש על היותו של הפרט גורם פרואקטיבי בתהליכי החיברות השונים. המודל של להיעשות אזרח, Citizenship of Becoming, משמעו תהליך הבוחן את מקומו של הפרט והיכולת שלו/שלה להשפיע על החברה ועל זירות החיברות השונות. במקום לשאול **איך משלבים צעירים בחברה קיימת**, השאלה מתמקדת יותר באופן שבו **צעירים יוצרים באופן מכוון ואקטיבי מקורות חדשים של שייכות והכרה**. זוהי אזרחות שמתקיימת דרך רגעים של יצירה, התנגדות ומשא־ומתן מתמיד עם הסביבה ויכולה להשתנות לאורך הזמן.

הכותבים מתייחסים למודל של "להיות אזרח" כמודל שבו המוסדות המוכרים (ממשלה, משרדי ממשלה, מוסדות חינוך וכו') מגדירים את המסגרות החברתיות והזהותיות הקיימות בחברה נתונה. המודל של "להיעשות אזרח" מחייב פיתוח וחשיפה למרחבי התנסות וייצור של מנגנוני אזרחות חדשים ואחרים. במובן זה, נוער וצעירים נתפסים לא פעם כ"אזרחים בהמתנה" (Citizens in Waiting) ולא כאזרחים פעילים בהווה שתפיסות

הזהות והאזרחות שלהם שונות מאלו של הדורות שלפניהם (שם). החלק הקודם העוסק בהיבטים הדוריים, מדגיש את הצורך בפיתוח מרחבים אלו, דווקא לאור חוסר האמון הקיים בקרב צעירים במערכת הפוליטית המסורתית.

במחקר העוסק בשיח האזרחות ובמודלים של אזרחות במדינות דמוקרטיות קיימות חלוקות נוספות ומשלימות. למשל, ההבחנה בין שיח אזרחות רפובליקני ששם דגש על השייכות הקולקטיבית לבין שיח אזרחות ליברלי, ששם דגש על זכויות הפרט ועצמאותו (Cohen, 2019; Dalton, 2008; Peled, 2008). חלוקה זו מתכתבת עם התפיסות של להיות אזרח (גישה יותר רפובליקנית) ולהיעשות אזרח (גישה יותר ליברלית). כך למשל, דלטון מתייחס לדפוס האזרחות הרפובליקני באופיו כדפוס המדגיש אזרח שמעורבותו נובעת מחובתו לחברה, לקהילה ולממסד (Duty-Based Citizen), בעוד שדפוס האזרחות הליברלי באופיו (Engaged Citizen), מבוסס יותר על ערכיו האישיים של הפרט הבוחר את זירות הפעולה שלו ומעדיף מעורבות ישירה ונקודתית ולא פעם מחוץ לממסד (Dalton, 2008). על פי תפיסה זו, הירידה באחוזי ההצבעה של צעירים אינה בהכרח עדות להתנתקות מתהליכי ההשתתפות הפוליטיים, אלא לשינוי שבו אזרחים, ובמיוחד הצעירים והצעירות שבהם, מגדירים מהי השתתפות פוליטית עבורם.

ביסוס נוסף להנחה זו עולה מדוח של הפורום הכלכלי העולמי שבדק כיצד צעירים ברחבי העולם מעריכים את התרומה של צורות שונות של מעורבות חברתית ליצירת שינוי חיובי בסביבתם.[8] בשלושת המקומות הראשונים (מתוך עשר אפשרויות) תיארו צעירים התנדבות בקהילה, השתתפות בשיחות שמאתגרות הטיות ודעות קדומות ובחירת מקום עבודה על בסיס ערכים ואחריות חברתית, כמודלים של מעורבות חברתית התורמת ליצירת שינוי. הצבעה בבחירות ארציות או מקומיות הגיעה למקום הרביעי, ואילו התמודדות בבחירות נתפסת כמשמעותית אף פחות וניצבה במקום השביעי בלבד. חשיבה על הזירות שבהן תפיסות אלו מתעצבות בעת הזו, היא חשובה לבחינת עמדות ותפיסות של צעירים הבוחרים לראשונה, בוודאי במציאות מורכבת כמו בישראל לקראת מערכת הבחירות הקרובה אך גם במבט צופה עתיד על האופן שבו צעירים וצעירות מפתחים כשירות אזרחית דמוקרטית. אם כן, טיפוחה של אוריינות פוליטית דורש גם התייחסות למושגים של מעורבות פוליטית והשתתפות פוליטית של צעירים בחברה דמוקרטית בעת הזו בכלל, ובהקשר לבחירות בפרט, כפי שיוצג בחלק הבא.

3.א השתתפות ומעורבות פוליטיות של צעירים וצעירות

ההבחנה בין המושגים "השתתפות פוליטית" (Political Participation) ו"מעורבות פוליטית" (Political Involvement / Engagement) נוטה להיטשטש בחיי היום-יום (Oser & Hooghe, 2018), אולם המחקר בתחום

[8] World Economic Forum. (2026, January). *Youth pulse 2026: Insights from the next generation for a changing world*

מדגיש את האבחנה ביניהם. **מעורבות פוליטית** מתייחסת למידת העניין, הקשב והחיבור הרגשי שיש לאדם כלפי המערכת הפוליטית והנושאים הציבוריים. היא מייצגת את הפוטנציאל הראשוני לפעולה, אך אינה בהכרח מיתרגמת לפעולה עצמה. היא יכולה לבוא לידי ביטוי בצריכה וחשיפה לאקטואליה ולמדיה; במידת ההבנה של הפרט לגבי מבנה המשטר, הגופים הפועלים והנושאים שעל סדר היום; ובמידת העניין שהפרט מגלה במה שקורה במדינה, בבחירות, או במדיניות מקומית (Pontes et al., 2018).

השתתפות פוליטית היא מכלול הדרכים שבהן אזרחים (או תושבים) מעצבים, משפיעים או מערערים על החלטות ותהליכים פוליטיים, והיא כוללת טווח רחב של פעילויות (מוסדיות ולא מוסדיות) במרחבים דיגיטליים ומחוצה להם, המכוונות כלפי סמכות פוליטית או סדר פוליטי ושבאמצעותן אנשים מבטאים עמדות על אופן ניהול החברה, מנסים להשפיע על קבלת החלטות, או לערער על סדר פוליטי קיים (Franklin, 2002).

השתתפות פוליטית כוללת הן מעורבות בבחירות עצמן והן מעורבות בין מערכות בחירות, כגון פעילות בתנועות חברתיות, מחאות, ופעילות דיגיטלית, והיא מזוהה באמצעות שלושה רכיבים: **כוונה** פוליטית (המטרה היא השפעה על מדיניות/שלטון); **פעולה** (מעשה אקטיבי לא רק הצהרה/עמדה); **ופנייה לסמכות פוליטית** (כגון ממשלה, מפלגות, גופים ציבוריים). חלק מהמחקרים מוסיפים רכיב נוסף, המתייחס לנראות הציבורית, כלומר השתתפות שנועדה להיות גלויה ולסמן דרישה פוליטית פומבית (Van Deth, 2014), והיא מכוונת להשפיע ו/או לשנות את המציאות באמצעות כוח פוליטי או השפעה על מקבלי החלטות (Ekman & Amnå, 2012).

מעורבות פוליטית נתפסת כזרז המוביל להשתתפות פוליטית, אם כי ניתן לראות גם תופעות הפוכות: אזרחים שמגלים עניין רב וצורכים מידע רב בנושאים פוליטיים ואזרחיים (מעורבות גבוהה), אך חשים ניכור מהמערכת המפלגתית ולכן לא משתתפים בערוצים הרשמיים כמו הצבעה בבחירות (השתתפות נמוכה). להבדיל, ניתן לזהות אזרחים שמגיעים להצביע בכל מערכת בחירות פשוט "כי כך נהוג" (השתתפות גבוהה), מבלי שהם באמת מעורבים, מתעניינים או מבינים את המצעים של המפלגות השונות (מעורבות נמוכה) (Van Deth, 2014). האבחנה בין שני המושגים מקבלת משנה חשיבות כאשר באים לעצב תוכניות לעיצוב אוריינות פוליטית או קמפיינים חינוכיים וחברתיים המבקשים לעורר אוריינות שכזו. הגברת המעורבות (העלאת מודעות וידע) היא שלב ראשון, אך נדרשים כלים ומניעים אחרים כדי לתרגם אותה להשתתפות בפועל במרחב הציבורי (Kruikemeier & Shehata, 2017), ובעיקר להשתתפות המקדמת תרבות דמוקרטית ולא פועלת נגדה.[9]

במאה ה-21 התרחש שינוי צורה עמוק בערוצים ובתנאים, הן של מעורבות פוליטית והן של השתתפות פוליטית של צעירים. מאז שנות השבעים של המאה העשרים, צעירים מצביעים בשיעורים נמוכים יותר מדורות קודמים,

[9] השתתפות פוליטית במחקר זה נידונה בהקשר של מדינות דמוקרטיות ושמירה על ערכים דמוקרטיים. תיתכן השתתפות פוליטית בהקשרים שאינם דמוקרטיים.

והפערים בדפוסי ההצבעה בין צעירים למבוגרים התרחבו ברוב הדמוקרטיות המערביות. זאת לצד ירידה בחברות במפלגות מסורתיות ובמעורבות בפעילות מפלגתית קלאסית (קמפיינים מפלגתיים, תרומות, חברות פורמלית) (Blais & Rubenson, 2013; Wattenberg, 2020). במקביל לירידה עקבית יחסית בהצבעה והשתתפות בערוצים מפלגתיים, ניכרת עלייה במעורבות באירועי מחאה פומביים ובמרחב הדיגיטלי, כמו גם באופנים גמישים יותר של השתתפות באופן עצמאי כיחידים (Bennett & Segerberg, 2012; Ekman & Amnå, 2014; Reuter & Frick, 2024).

הירידה בהשתתפות הפוליטית של צעירים בתהליכים פוליטיים מוסדיים ופורמליים נושאת השלכות מרחיקות לכת על משטרים דמוקרטיים, לא רק בטווח המיידי אלא במיוחד לאורך זמן. בחינה של המשמעות של ההצבעה הראשונה, הנתפסת כמעבר סמלי אל האזרחות הבוגרת מראה כי אנשים רוכשים את ההרגל להצביע, או שלא להצביע, על בסיס ניסיונם בבחירות הראשונות שבהן היו זכאים להשתתף (Plutzer, 2002). דיינס (Dinas, 2012) מצא שחוויות ההצבעה המוקדמות, בבחירות שבהן משתתפים הבוחרים לראשונה, היו מכריעות לקביעת הרגלי ההשתתפות העתידיים. דפוסי ההשתתפות המתגבשים בשלבים מוקדמים אינם תסמין חולף, אלא גורם מעצב בעל השפעה מצטברת. מי שמצביע בפעם הראשונה ונחשף למעורבות פוליטית נוטה לשעתק דפוס זה לאורך חייו, ואילו מי שנמנע מהצבעה ראשונה צפוי לאמץ דפוס של אי-השתתפות מתמשך (Franklin, 2004; Plutzer, 2002). הזדמנות להשתתף בבחירות בשנות העיצוב אמנם משפיעה לחיוב על ההשתתפות בשלבים מאוחרים יותר בחיים, אך היא לבדה אינה מספיקה. תחושת המשמעות שמספקים צעירים למעשה הבחירה משפיעה גם היא, וביסוס הרגל ההצבעה מותנה בפוטנציאל ההשפעה שצעירים מייחסים לבחירות. תחת משטרים אוטוקרטיים המתאפיינים בין השאר בפגיעה בבחירות תחרותיות (בנבניסטי ופז, 2024) רווחת ההנחה שלבחירות אין השפעה בפועל ומה שהיה הוא שיהיה. ולכן ככל שמצביעים צעירים חווים יותר בחירות שאינן חופשיות ו/או שאין בהן תחרות חופשית בין עמדות מגוונות, בשנים בהן מתעצבים הרגלי הבחירה שלהם, כך פוחתת הסבירות שיהפכו למי שרואים בתהליכי ההשתתפות בקלפי חלק חשוב והכרחי בזהותם כאזרחים בחברה דמוקרטית (Neundorf & Northmore-Ball, 2025).

לצד הירידה בהשתתפות פוליטית פורמלית וממסדית, מאז שנות התשעים של המאה העשרים נראית עלייה ניכרת בהשתתפות צעירים במחאות, תנועות חברתיות, קמפיינים נושאיים ופעילויות המתקיימים מחוץ לזירות הממסדיות כגון מפלגות (Sloam, 2016; Soler-i-Martí, 2015).[10] על בסיס זה מסתמן במחקר כי דור ה-Z אינו

[10] דוח UNICEF Innocenti משנת 2024 טוען כי השתתפות צעירים עברה, בחלקה, מערוצים מפלגתיים־ממסדיים אל פוליטיקה נושאית, מחאתית, רשתית וטרנס־לאומית, ומזהה שתי מגמות מרכזיות לאורך עשרים השנים האחרונות:

2000-2010: מאבקים נגד גלובליזציה נאו־ליברלית, מלחמות, אי־שוויון, שחיתות ופערי נגישות להשכלה ולעבודה; לצד מאבקים מוקדמים למען צדק סביבתי וזכויות דיגיטליות.

פחות פוליטי מהדורות שקדמו לו, אלא שהוא פוליטי בצורה אחרת. במובן זה, השאלה אינה האם יש ירידה בהשתתפות הפוליטית של צעירים, אלא האם אנו עדים לשינוי פרדיגמטי בהגדרה של מהי השתתפות פוליטית (Deželan, 2023), כיצד היא מקדמת ותורמת לקיומן של חברות דמוקרטיות, ומהן הזירות בהן תפיסות אודות מעורבות פוליטית והשתתפות פוליטית מתעצבות.

קליגלר-וילנצ׳יק (Kligler-Vilenchik, 2017) מציעה לאתגר את הדרך שבה חוקרים מודדים ומעריכים פוליטיקה של צעירים ברשתות החברתיות. לטענתה, יש להציע משמעויות נוספות להגדרות הקלאסיות של ״מעורבות״ ו״השתתפות״, נוכח השינויים שיוצרת המדיה החברתית, המקדמת מודל נורמטיבי חדש של אזרחות. בעוד שהמודל המסורתי הגדיר השתתפות ממוסדת בעיקר בהקשרים של הצבעה, ידע פוליטי מבוסס עובדות וחברות במפלגות, המדיה החברתית מאפשרת ומקדמת מודל של אזרחות של מימוש עצמי וביטוי (Actualizing/ Expressive Citizenship). במודל זה, עצם הפעולה של הבעת דעה, שיתוף תוכן או יצירת תכנים דיגיטליים פוליטיים נתפסת על ידי צעירים כצורת השתתפות פוליטית לגיטימית ובעלת ערך בפני עצמה.

קליגלר-וילנצ׳יק וליטראט (Kligler-Vilenchik & Literat, 2025) מתארות תהליך אשר במסגרתו צעירים וצעירות משתמשים, מערבבים ומפרקים את התכנים בפלטפורמות הדיגיטליות כדי לבטא עמדות פוליטיות בדרכים המקבלות הד משמעותי בקרב בני גילם. זהו ביטוי שהוא יצירתי, אישי ומשמעותי עבורם, גם אם הוא לא תמיד מוכר או מובן על ידי מבוגרים. מעורבות פוליטית של צעירים במדיה החברתית אינה מתרחשת רק בדפים הרשמיים של פוליטיקאים או מהדורות חדשות. הפלטפורמות הדיגיטליות מאפשרות לצעירים לקחת אלמנטים מהתרבות הפופולרית, מקהילות מעריצים ומחייהם האישיים, ולצקת לתוכם משמעות פוליטית. כך, מעורבות פוליטית מתפתחת באופן אורגני מתוך שיח יומיומי וחברתי, ולא מתוך צריכת אקטואליה ייעודית. כאשר מידע פוליטי מגיע מרשת חברתית, מקבוצת ווטסאפ או מקמפיין דיגיטלי (נרחב או מצומצם), הוא נצרך בהקשר של עניין ישיר, זהות ערכית וסביבה חברתית קרובה, ולאו דווקא בהקשר של חובה אזרחית לקראת יום הבחירות. כך מתהווה מודל אזרחות חדש שמקשר בין ביטוי אישי למעורבות פוליטית ברשתות מדיה חברתית כמו אינסטגרם וטיקטוק (שם). זהו ההקשר שדרכו יש לבחון את תפיסות ועמדות הצעירים הבוחרים בפעם הראשונה כפי שיוצג בהמשך.

2011-2024: התרחבות בולטת של מחאות למען דמוקרטיה, נגד שחיתות ודיכוי; התבססות האקלים כמוקד כלל־עולמי של פוליטיקת צעירים; והתחזקות של מאבקים מצטלבים סביב מגדר, זכויות להט״בקים, גזע, הגירה, צדק ילידי ויוקר מחיה.

א.3.1 הגורמים לשינוי בדפוסי ההשתתפות והמעורבות הפוליטית של צעירים וצעירות

ציר מרכזי נוסף בדיון על השתתפות פוליטית של צעירים עוסק בזיהוי הגורמים המובילים לשינויים בדפוסי המעורבות וההשתתפות הפוליטית שלהם מעבר לשינויים שהביאו עמן הרשתות החברתיות. אחד ההסברים הבולטים בספרות הוא **הטיעון הפסיכולוגי** בדבר שחיקת האמון של צעירים במערכת הפוליטית הפורמלית. על פי גישה זו, צעירים שאיבדו אמון במוסדות הפוליטיים הממוסדים פונים לערוצים חלופיים של פעולה כדי להשפיע על המציאות, למשל, התנדבות או מעורבות אזרחית בלתי ממוסדת. שחיקת האמון, על פי תזה זו, נובעת מהתפיסה או ההנחה שלמערכת הדמוקרטית הקיימת אין אפשרות אמיתית לספק מענה לצרכיהם של צעירים, אשר חשים יותר ויותר ניכור כלפי הדורות המבוגרים ובעיקר חשים שקולם לא נשמע. יש להדגיש כי חוסר האמון במוסדות המסורתיים אינו תופעה ייחודית לצעירים, אלא מאפיין מבני רחב יותר של יחסו של הציבור למערכת הפוליטית בעידן הנוכחי ; ואולם, צעירים מושפעים ממנו באופן חריף במיוחד, בין היתר משום שהם נמצאים בשלב קריטי של עיצוב זהותם הפוליטית. חוסר אמון זה מוביל לתחושות של מיאוס וניכור מהמערכת הפוליטית, שיכולות לבוא לידי ביטוי גם ברצון להתנתק ממנגנוני השלטון המוסדיים (Ramos et al., 2026).

מושג מפתח בהקשר זה הוא **מסוגלות פוליטית** (Political Efficacy)[11] – אמונת הפרט ביכולתו להבין תהליכים פוליטיים, להשפיע עליהם ולחולל בהם שינוי. הספרות מבחינה בין שני ממדים של מושג זה : מסוגלות פוליטית פנימית (Internal Efficacy), שהיא האמונה של האדם כי הוא בעל הידע, הכישורים והיכולת האינטלקטואלית להבין פוליטיקה, לגבש עמדות עצמאיות, ולהשתתף בתהליכים פוליטיים (למשל : הבנה של תהליכי חקיקה או היכולת לשכנע אחרים). הממד השני הוא מסוגלות פוליטית חיצונית (External Efficacy), האמונה של האדם כי המערכת הפוליטית והשלטון קשובים לציבור, מוכנים לשנות את מדיניותם בעקבות לחץ אזרחי, ומתפקדים בצורה הוגנת ויעילה (Craig et al., 1990; Niemi et al., 1991).

מחקרים העוסקים בדור ה-Z מצביעים על כך שצעירים מפגינים רמות נמוכות בשני הממדים : הם חשים שאינם מצוידים באופן מספק בידע ובמיומנויות המאפשרים להם להשתתף במשחק הפוליטי, ובו זמנית סבורים כי השתתפותם ממילא לא תשנה דבר (Oser et al., 2023; Van Slageren et al., 2025). הנחות אלו מזינות זו את זו ויוצרות ניכור פוליטי, כלומר ריחוק מודע ומכוון מהמערכת הפוליטית הנובע מתפיסה של חוסר השפעה. ניכור פוליטי, להבדיל מאדישות כלפי הזירה הפוליטית, עדיין מבטא עניין בפוליטיקה, כאשר הקושי הוא ברמת האמון הנמוכה שיש ליחיד בסיכויי ההשפעה בפועל. מבחינה זו, הניכור הפוליטי מהווה איום חמור יותר על

[11] המושג Political Efficacy מתורגם לעיתים כ"יעילות פוליטית" בתיאוריות מעולם מדעי המדינה. במחקר זה בחרנו לתרגם את המושג ל"מסוגלות פוליטית", תרגום השומר על המשמעות הפסיכולוגית של תחושה סובייקטיבית של יכולת להשפיע, ונושא בתוכו את האפשרות לפיתוח של פעלנות (Agency) של היחיד, ולא כמדד אובייקטיבי של תוצאתיות.

הדמוקרטיה מאשר האדישות, שכן הוא נובע מציפיות שנכזבו ומוביל לוויתור מכוון על ההשתתפות (Ekman & Amnå, 2012). הנחה זו מחזקת את טענתה של קורן (Koren, 2025) בנוגע לתפקיד של הביטחון העצמי שיש לטפח כחלק מאוריינות פוליטית של צעירים.

גישה אחרת המבקשת להבין את השינויים החלים בדור הצעירים בעת הזו, עוסקת בהיבטים המבניים. זו גישה הקשורה לשחיקת האמון שתוארה לעיל, אך היא מציעה הסבר אחר לשחיקה זו. על פי גישה זו, לא הצעירים הם שנטשו את המערכת הפוליטית, אלא המערכת עצמה יצרה חסמים מבניים שהובילו להדרתם. חסמים אלו כוללים, בין היתר, מגבלות על גיל ההצבעה, הגבלות גיאוגרפיות על מקום ההצבעה,[12] חסמים בפני האפשרות להצטרף ולפעול במסגרת מפלגות, ומגבלות משפטיות נוספות שצמצמו את יכולתם של צעירים להיות שחקנים משמעותיים בשדה הפוליטי (Oosterhoff & Wray-Lake, 2021). על אלה נוספים פערים ביכולת לממן השתתפות פוליטית, שכן מבנים פורמליים נוטים להעניק יתרון למבוגרים בעלי בסיס כלכלי מבוסס. מקלין, (McClean, 2021) מדגיש כי הדבר קשור גם לעובדה שככל שתוחלת החיים עולה, המערכת הפוליטית הממסדית נהיית מבוגרת יותר ולכן, במדינות רבות קיים תת ייצוג מובנה לצעירים במרחבים הפוליטיים.

הסברים חלופיים ומשלימים לשינויים בדפוסי ההשתתפות הפוליטית של צעירים ממוקמים ברמה הסוציולוגית, ומתייחסים לשינויים בתהליכי החיברות הפוליטיים (Political Socialization) והמעבר המאוחר לבגרות שהוזכר בחלק הראשון. כאמור, הצבעה ראשונה בבחירות נתפסת כרגע מכונן וכטקס מעבר סימבולי, שבו הפרט מעצב את זהותו האזרחית והופך לשחקן פוליטי עצמאי במרחב הציבורי. תשתית נורמטיבית זו הונחה בעבר על ידי סוכני חיברות מסורתיים וממוסדים ובראשם המשפחה, מערכת החינוך והקהילה (García-Albacete et al., 2025). בעידן הנוכחי, בדגש על דור ה-Y ודור ה-Z, המשפחה כסוכן חיברות משמעותי אינה נעלמת, אך היא חווה היחלשות יחסית של יכולתה להקנות לצעירים באופן עקבי ערכים, נורמות, מיומנויות וזהויות לעומת סוכני חיברות אחרים כגון קבוצת השווים, רשתות חברתיות וארגונים אזרחיים. בהקשר הפוליטי, מוסד המשפחה לא איבד את השפעתו על צעירים, אך הוא פועל כיום בתוך מערכת מרובת סוכנים-מתחרים, והשפעתו תלויה יותר ויותר באיכות היחסים בבית, בדוגמה ההורית ובאקלים התקשורתי הקיים בה (Janmaat & Hoskins, 2022). המחקר העכשווי מצביע על כך שהעברה בין-דורית של דפוסי הצבעה ועמדות פוליטיות עדיין משמעותית, אך היא נעשית תלויה יותר בעקביות ובאיכות של השיח הפוליטי בבית, ומתחרה באופן חזק יותר עם מקורות השפעה חיצוניים ועם החוויות הפוליטיות של הצעירים עצמם (Mayer et al., 2024). לכך מצטרפת התארכות תהליכי המעבר לשלב הבגרות והשינויים המשמעותיים שחלו במאפיינים של

[12] כך למשל, בהקשר הישראלי כלל הריתוק לקלפי מגביל את יכולתם של צעירים להצביע, שכן צעירים בגילאי 18-22 יכולים לחיות בפועל במרחבים רחוקים מהבית שלהם שבכתובתו הם רשומים לצורך הצבעה בבחירות (אקדמיה, צבא, שנות שירות, שנות מעבר וכו'), ואינם יכולים להצביע במרחב החיים הנתון שלהם, אלא צריכים לחזור לביתם כדי לממש את זכות ההצבעה.

תהליכים אלו. תופעה זו של "התבגרות מאוחרת" הוצגה בפרק הקודם ומתוארת כאחד הגורמים להחלשת הזיקה המיידית של הצעירים למחויבויות אזרחיות קלאסיות וממוסדות, כגון הצבעה בבחירות או התפקדות למפלגה פוליטית (Smets, 2016; Arnett, 2014).

גורם משמעותי אחר הוא ההשפעות של מעמד סוציו-אקונומי ופערים חברתיים וכלכליים על מידת המעורבות הפוליטית של צעירים. מי שהם בעלי השכלה גבוהה ומעמד סוציו-אקונומי מבוסס נוטים להפגין שיעורי השתתפות גבוהים משמעותית בהשוואה לבני גילם משכבות מוחלשות (Ferreira & Jerónimo, 2017). פער זה נובע הן מרמת מסוגלות פוליטית גבוהה יותר, והן מהשתייכות לרשתות חברתיות ומרחבים קהילתיים המעודדים מעורבות אזרחית כנורמה (Jungkunz & Marx, 2021). הרקע הסוציו-אקונומי וההון החברתי של המשפחה והקהילה ממשיכים לעצב את המעורבות הפוליטית גם מעבר לגיל ההתבגרות. ילדים וצעירים שגדלו במרחבים מוחלשים יותר מבחינה סוציו אקונומית נגישים פחות להזדמנויות לפיתוח כישורים פוליטיים, דבר שמתורגם ברבות השנים לרמות נמוכות יותר של השתתפות מוסדית (ובראשן הצבעה), בעוד צעירים המדווחים על סטטוס סוציו-אקונומי גבוה יותר נוטים להשתתף יותר במגוון פעולות פוליטיות (Jacobsen & Mewes, 2021). בהקשר המאקרו-כלכלי, לאבטלה ולחוסר יציבות תעסוקתית ישנו אפקט מדכא ישיר על דפוסי ההצבעה; צעירים מובטלים, המתמודדים עם דחיקה לשוליים ותחושת ניכור מוסדי, נוטים להצביע בשיעורים נמוכים באופן ניכר בהשוואה לצעירים עובדים. בעוד שמצוקה כלכלית עשויה לעיתים לתמרץ צעירים לפנות להשתתפות פוליטית בלתי-פורמלית כמו מחאות רחוב אקראיות או אקטיביזם דיגיטלי, היא גם מייצרת חסם כניסה ממשי בפני השתתפות פוליטית ממסדית, פורמלית ומתמשכת, ובכך מחריפה את תת הייצוג המובנה של אוכלוסיות מוחלשות במוקדי קבלת ההחלטות (Brown-Iannuzzi et al., 2017; Mádr, 2023).

סוכן חיברות מרכזי נוסף שעבר שינוי משמעותי בעשורים האחרונים הוא מערכת החינוך. המחקר בישראל ובעולם מתייחס לכך שמערכות החינוך בשנות האלפיים עוסקות פחות בטיפוח אוריינות אזרחית דמוקרטית באמצעות השתתפות חברתית ופוליטית, ומפנות דגש נרחב להישגים, טיפוח מיומנויות תעסוקתיות ותיעדוף מקצועות המדעים והטכנולוגיה. המחקר בנושא מדגיש כי תהליכי האוריינות הפוליטית בבתי ספר במדינות דמוקרטיות ליברליות מעוצבים בעיקר דרך הפריזמה הניאו-ליברלית של מושג האזרחות הפעילה. תפיסת האזרחות הדמוקרטית המועברת לתלמידים מתמקדת בהשתלבות במערכת הקיימת, מתוך הדגשת כישורים פיננסים, יזמות וניהול כלכלי כאבני יסוד לאזרחות טובה, והעיסוק בזכויות חברתיות, צדק חברתי או מאבק לשוויון, נדחק לשוליים. כך, האוריינות הפוליטית שמקנים בתי ספר אינה מעודדת השתתפות פוליטית דמוקרטית ביקורתית, או פעולה קולקטיבית, אלא מטפחת אזרחות צייתנית (ראו הגדרתו של Dalton, 2008)

שמותירה צעירים במרחק מהמרחבים הפוליטיים ומהיכולת להשפיע באמת על החברה שבה הם חיים (Erdal & Kennelly, 2024 ; הופמן, מימר וברון, בהכנה).

מקצוע האזרחות לבדו אינו כולל את חוויית ההתנסות המעשית והחיבור בין חומרי הלימוד לחיי היום יום, ולכן, השפעתה של הוראת האזרחות לבדה בהקשר זה היא מוגבלת. צעירים אינם נחשפים לסיפורי הצלחה של השתתפות פוליטית, אינם מתנסים בה בפועל, ולרבים מהם חסר בסיס הידע הנדרש להתמודדות עם מורכבות המערכת הפוליטית (אופנהיים שחר ועמרם אשרוב, 2025 ; הופמן, 2020 ; Levinson & Solomon, 2021 ; Westheimer & Ladson-Billings, 2024). במקרים רבים העיסוק בנושאים פוליטיים שנויים במחלוקת אינו מתקבל בעין יפה בבתי ספר רבים והתוצאה היא פגיעה משמעותית בפוטנציאל החינוך לכשירות אזרחית דמוקרטית ופיתוח מסוגלות פוליטית של מי שעומדים להיות אזרחים ואזרחיות בעתיד (שגיא וחובריה, 2025 ; Hess & McAvoy, 2015; Knowles & Camicia, 2026; Tank et al., 2026).

השינוי במעמדו של התא המשפחתי, והנסיגה במעמד ובהשפעה של המבנים החברתיים המסורתיים, ובראשם המוסדות הפוליטיים ומערכת החינוך, שעודדו בעבר יותר מעורבות והשתתפות פוליטיות פורמליות וממסדיות, הותירה ואקום בתהליכי החיברות המוכרים. לואקום זה נכנסו סוכני חיברות חדשים ואלטרנטיביים, המעצבים מחדש את האוריינות הפוליטית של הצעירים: טכנולוגיה והמרחבים הדיגיטליים (Venus et al., 2025) כפי שיוצג בחלק הבא.

4.א בחירות בעידן הדיגיטלי – רשתות חברתיות ובינה מלאכותית כמרכיב מפתח בטיפוח אוריינות פוליטית

מערכות בחירות בעידן הדיגיטלי מתנהלות בתוך מרחב תקשורתי שבו רשתות חברתיות, פלטפורמות וידאו שיתופיות, מערכות פרסום ממוקד וכלי בינה מלאכותית יוצרת מעצבים לא רק את הפצת המסרים הפוליטיים אלא גם את תנאי היסוד של ההשתתפות הדמוקרטית (Carr & Köhler, 2024).

עדות למרכזיות הגוברת של שימוש בפלטפורמות דיגיטליות בקמפיינים פוליטיים ניתן למצוא בשינויים שחלו בגובה ההשקעה הכלכלית בפרסום בזירות הדיגיטליות השונות: בבחירות לנשיאות ארצות הברית בשנת 2024 הוציאו גורמים פוליטיים לפחות 1.9 מיליארד דולר על פרסומות מקוונות בארבע הפלטפורמות הדיגיטליות הגדולות, מטא; גוגל, סנאפ ו-X. סכום זה אינו כולל תשלומים שאינם מחויבים בגילוי על פי חוק, כמו תשלום למשפיעני רשת או יוצרי תוכן מקוון. ניתוחים כלכליים מעידים על כך שמדובר בעלייה של 156% בהוצאות על תקציבי פרסום בערוצים הדיגיטליים לעומת בחירות 2020.[13] דוגמה נוספת להשפעת הרשתות החברתיות

[13] Brennan Center for Justice. Money in the 2024 Election.

והבינה המלאכותית על הבחירות עולה במחקרי עומק שחקרו את השימוש בבינה מלאכותית במערכות הבחירות שהתקיימו בשנת 2024 במדינות שונות באירופה, והראו שההשפעה המרכזית של השימוש בה הייתה הצפת הרשת בתכנים מסונתזים המבוססים על זיופי אודיו ווידאו של מועמדים, סרטוני סאטירה מניפולטיביים ותמונות מפוברקות (כמו תמונות פרופיל של בוטים). המחקרים מראים כי המדיה החברתית תפקדה כתיבת תהודה שבה תוכני ה-AI שימשו בעיקר כדי לחזק עמדות קיצוניות קיימות, להעמיק את הקיטוב החברתי ולערער את האמון הציבורי הבסיסי ביושרה של ההליך הדמוקרטי כולו (Bentzen, 2025; Stockwell et al., 2024).

עבור צעירים בגילאי 18-22, ובפרט עבור מצביעי פעם ראשונה, המרחב הדיגיטלי הוא סביבת חיברות פוליטית מרכזית, שכן רבים מהם צורכים חדשות, מפתחים עמדות פוליטיות ומגבשים תחושת שייכות פוליטית דרך פלטפורמות כמו טיקטוק, ווטסאפ אינסטגרם ויוטיוב, יותר מאשר דרך ערוצי התקשורת הממסדיים (Laaninen , 2024). הנתונים מישראל מראים כי 60% מבני 18-34 הצביעו על רשתות חברתיות כמקור העיקרי או השני שלהם לצריכת חדשות, פי שתיים מבני 35-54 ופי שלוש מבני 55 ומעלה (שוורץ אלטשולר וספוז'ניקוב, 2024).

המקום המרכזי שתופסות רשתות חברתיות בקרב צעירים והשימוש ההולך וגדל בבינה מלאכותית יוצרת, מעלים שאלות חדשות על ההשפעה האפשרית שלהן על מצביעי פעם ראשונה ועל מערכות הבחירות בעידן זה[14]. הזירה הדיגיטלית מעניקה לצעירים יתרון יחסי מובהק על פני סביבתם, שכן היא מנמיכה דרמטית את חסמי הכניסה המוסדיים והכלכליים ומאפשרת מעורבות אזרחית ופוליטית הדורשת משאבים נמוכים בהשוואה לפוליטיקה המסורתית (Brown-Iannuzzi et al., 2017). במציאות זו יש להתייחס לזירה זו כמרחב מרכזי בו מתעצבת גם האוריינות הפוליטית עמה מגיעים צעירים אל הקלפי.

טכנולוגיה מהווה תשתית שיכולה להעצים, לשחזר או לשנות דפוסים קיימים של השתתפות ואי-שוויון, בהתאם לאופן שבו היא משולבת במערכות הפוליטיות והחברתיות (Boulianne & Theocharis, 2020; Lorenz-Spreen et al., 2023). הדיון בהשפעה של הטכנולוגיה על השתתפות הפוליטית של צעירים נע בין שתי תפיסות מרכזיות. האחת רואה בטכנולוגיה מנוף להרחבת הדמוקרטיה והנגשתה, ובמרחב הדיגיטלי זירה המרחיבה גישה למידע, מאפשרת הבעה פוליטית נגישה ומקלה על גיוס צעירים להשתתפות פוליטית. השנייה, מדגישה את מגבלותיה של הטכנולוגיה ואף את הסיכונים שהיא מייצרת על יציבותה של דמוקרטיה. תפיסה זו מדגישה

[14] כך לדוגמה, במאמר הדעה "הסיפור האמיתי מאחורי סרטוני הבינה המלאכותית" טוענת אלטשולר-שוורץ כי מטרת השימוש בתוכני AI אינה רק יצירת מניפולציה חד-פעמית, אלא הפעלה של מנגנון אוטומטי ורציף של ניסוי, מדידה וכיול: נתונים נאספים, מעובדים לפרופילים, מתורגמים להערכות הסתברותיות לגבי התנהגות בוחרים, ומשמשים להחלטה איזה תוכן לייצר, למי להציג אותו ובאיזה עיתוי – כך שהסרטון הבודד הופך לנקודת דאטה בתוך מערכת ניסויית רחבה.

את המרחב הדיגיטלי כמקור מרכזי לחשיפה לדיסאינפורמציה, לקיטוב רגשי, למניפולציות אלגוריתמיות ולתוכן סינתטי מטעה המיוצר באמצעות בינה מלאכותית יוצרת (אלטשולר שוורץ וסיארה, 2026; Cho et al. 2020; Lorenz-Spreen et al. 2023).

במקרים רבים, פעילות מקוונת במדיה החברתית נשארת ברמת הביטוי והזהות, ואינה מצליחה לחדור למנגנונים המוסדיים ולהיות מתורגמת להשפעה ממשית על קבלת החלטות (Deželan, 2023). מצב זה יוצר פער בין תחושת המעורבות לבין ההשפעה בפועל, ולעיתים אף מעמיק את תחושת הניכור כאשר הציפיות אינן מתממשות (Ramos et al., 2026). בנוסף, הטכנולוגיה אינה מבטלת את אי-השוויון הפוליטי, אלא עשויה לשכפל ואף להעמיק אותו. צעירים בעלי משאבים כמו ידע, השכלה, גישה לטכנולוגיה ומסוגלות עצמית, נוטים להשתמש בכלים דיגיטליים באופן אפקטיבי יותר, בעוד שקבוצות מוחלשות נשארות לעיתים מחוץ למעגל ההשתתפות. במובן זה, השימוש באמצעים טכנולוגיים אינו בהכרח מרחיב את ההשתתפות, אלא לעיתים מחזק את הפערים הקיימים (Schlozman, 2010; Lutz, 2019).

עם זאת, לטכנולוגיה יש תפקיד חשוב בהפחתת חסמי מידע ונגישות. כלים טכנולוגיים כמו רישום מקוון להצבעה, אפליקציות לייעוץ הצבעה (VAA – Voting Advice Application)[15] ופלטפורמות מידע דיגיטליות מאפשרים לצעירים להבין טוב יותר את האפשרויות הפוליטיות העומדות בפניהם ולהגביר את המעורבות הפוליטית שלהם. במקרים רבים, חסמי ידע הם אחד הגורמים המרכזיים לאי-השתתפות, ולכן הנגשת מידע באמצעים דיגיטליים יכולה לתרום באופן משמעותי להגדלת שיעורי ההצבעה (Holbein & Hillygus, 2020; Matthieu et al., 2026). בנוסף, הטכנולוגיה מאפשרת יצירת ערוצי תקשורת ישירים בין צעירים לבין מקבלי החלטות. בניגוד למודל המסורתי, שבו הפוליטיקה מתווכת דרך מוסדות, המדיה הדיגיטלית מאפשרת פנייה ישירה, משוב בזמן אמת והשתתפות בשיח ציבורי פתוח. פוטנציאל זה עשוי לחזק את תחושת המסוגלות הפוליטית ולהפוך את ההשתתפות לרלוונטית יותר עבור צעירים (Kahne & Bowyer, 2018; Theocharis et al., 2020).

מבחינה פסיכולוגית וסוציולוגית, הרשתות החברתיות אינן משמשות רק כערוץ להעברת מידע, אלא הן מכוננות רפרטואר השתתפות פוליטית חדש המחליף את הפעולה הפוליטית המסורתית וההיררכית (למשל במסגרת

[15] VAA (Voting Advice Application) – כינוי לאפליקציות או אתרים לייעוץ בנושא הבחירות. מדובר בכלי דיגיטלי אובייקטיבי המציג שאלון בנושאי ליבה פוליטיים, חברתיים וכלכליים. לאחר שהמשתמש מדרג את עמדותיו, האפליקציה משווה אותן למצעי המפלגות ומציגה התאמה מדויקת לרשימה או למועמד הקרובים ביותר לתפיסתו. כלים אלו נועדו להילחם בבורות פוליטית ולעודד הצבעה מושכלת. הם מסייעים לבוחרים לחסוך זמן בהשוואת מצעים מורכבים, ומעבירים את מוקד הקמפיין הפוליטי מסיסמאות ופרסונות לדיון מהותי בסוגיות העומדות על סדר היום. לכלים מסוג זה יש השפעה מוכחת מחקר על דפוסי הצבעה ועידוד השתתפות דמוקרטית, בעיקר בקרב קהלים צעירים ומצביעים מתנדנדים.
לדוגמה: https://www.smartvote.ch/en ; https://votecompass.com/

מפלגתית) בפעולה מבוזרת, אינדיבידואליסטית וגמישה, המותאמת לתהליך ההתבגרות המאוחרת של הדור הנוכחי (Bennett & Segerberg, 2012; Kligler-Vilenchik, 2017). בכך, המרחב המקוון פותר את המתח המובנה שבין המוטיבציה הפסיכולוגית של הצעירים לבטא עמדה אזרחית, לבין המערכת המבנית הפורמלית הנוטה להדירם; הוא מציע אלטרנטיבה נגישה שבה הצעירים אינם עוד קהל פסיבי, אלא סוכנים אקטיביים שבאפשרותם להגדיר ולעצב מחדש את גבולותיו של השדה הפוליטי בן זמננו (Boulianne & Theocharis, 2020).

א. 1.4. רשתות חברתיות ובינה מלאכותית והשפעתן על מצביעי פעם ראשונה

הרשתות החברתיות הולכות ומתעצבות כמרחב חדש להשתתפות פוליטית, במיוחד עבור צעירים שטרם פיתחו הרגלי השתתפות מוסדיים יציבים. בניגוד לתקשורת מסורתית, פלטפורמות דיגיטליות משלבות בין קבלת מידע, אינטראקציה חברתית, הבעה עצמית וגיוס לפעולה, ולכן הן תורמות לכניסתה של הפוליטיקה לחיי היומיום של צעירים. עבור בני 18-22, חשיפה יומיומית לפוסטים, "סטוריז", סרטונים, תגובות ותוכן של משפיענים יוצרת תהליך מתמשך של למידה פוליטית בלתי פורמלית שבו הידע, הרגש וההשתייכות הקבוצתית מתעצבים במקביל (Fowler et al., 2021; Harff & Schmuck, 2024), למידה שבתורה מעצבת את האוריינות הפוליטית של הפרט באופן גלוי וסמוי.

בדוחות שפורסמו לקראת הבחירות לפרלמנט האירופי 2024 הודגש כי רשתות חברתיות הן מקור מידע מרכזי עבור צעירים באירופה, וכי חלק ניכר מהם תופסים את עצם הפעילות במרחב זה, (תגובה, שיתוף, דיון או הפצת תוכן), כדרך לגיטימית של השתתפות פוליטית. ממצא זה חשוב במיוחד לגבי מצביעי פעם ראשונה, משום שהוא מצביע על כך שהגבול בין מעורבות פוליטית להשתתפות פוליטית כמו פעולת ההצבעה, נעשה גמיש יותר. ההצבעה אינה תמיד נתפסת כנקודת הכניסה הראשונה לפוליטיקה, אלא כחלק ממכלול רחב יותר של השתתפות ברשת (Lavizzari, 2025). עם זאת, צעירים עדיין מצביעים בשיעורים נמוכים יותר ממבוגרים בבחירות ארציות ברוב המדינות הדמוקרטיות,[16] וצעירים הנשענים בעיקר על רשתות חברתיות כמקור למידע פוליטי נטו עוד פחות להצביע מאשר צעירים ששילבו בין פלטפורמות חברתיות לבין מקורות מידע חדשותיים ומבוססים, כגון אתרי חדשות, פודקאסטים או פורומים המשקפים חילופי דעות ודיון.[17]

תופעה נוספת הינה התחזקותם של משפיעני רשת כמתווכים פוליטיים. פוליטיקה בעידן הדיגיטלי מתעצבת יותר ויותר דרך דמויות שאינן בהכרח עיתונאים או נבחרי ציבור, אלא יוצרי תוכן המסוגלים לעורר אמון,

---

[16] New Data: Nearly Half of Youth Voted in 2024. CIRCLE. ; Participation rates of first-time voters. OECD.

[17] כך לפי דוח נתוני האורך של ועדת הבחירות בבריטניה ומחקר Youth Rely on Digital Platforms, Need Media Literacy to Access Political Information

הזדהות ותחושת קרבה (Newman et al., 2024) . ונוס ושותפיו (Venus et al., 2025) מצאו כי כאשר משפיענים משתפים מסר פוליטי, ממליצים על הצבעה או ממסגרים סוגיה אזרחית בשפה נגישה, הם עשויים להשפיע על צעירים יותר מקמפיין של מפלגה מוסדית. כתוצאה מכך, השפעת הרשתות על דפוסי ההצבעה אינה פועלת רק דרך מסירת מידע, אלא גם דרך גיוס רגשי, ביסוס תחושת שייכות והפיכת הפעולה הפוליטית ממשהו שמתרחש אצל פוליטיקאים, להתנהגות יומיומית, טבעית ומקובלת בתוך הקהילה הדיגיטלית של הצעירים (Demirel & Ağca, 2025).

אחת התופעות המזוהות עם המרחב הדיגיטלי היא היווצרותן של "תיבות תהודה דיגיטליות". הרשתות החברתיות פועלות על בסיס אלגוריתמים המחזקים חשיפה לתכנים ודעות דומות. כתוצאה מכך, הפעילות ברשתות ובערוצים הדיגיטליים מתקיימת לא פעם במרחבים הומוגניים המהדהדים עמדות דומות, מה שעלול ליצור אשליה של השתתפות פוליטית רחבה ושיח דמוקרטי מגוון, בעוד שבפועל מדובר על מעגלים מצומצמים שאינם משקפים את מגוון הקבוצות הקיימות בחברה ואינם מייצרים דיאלוג וליבון מחלוקות בין קבוצות שונות (Ahmmad et al., 2025; Bozdag & Van Den Hoven, 2015; Ramos et al., 2025). האלגוריתמים של הפלטפורמות השונות אינם ניטרליים מבחינה פוליטית, גם כאשר אינם מתערבים ישירות בתוכן אידיאולוגי. מערכות ההמלצה נוטות לתגמל תוכן קצר, רגשי, קונפליקטואלי וקל לשיתוף, ולכן הן יוצרות תמריץ לקמפיינים פוליטיים לארוז מסרים מורכבים בפורמט פשוט, חזותי וסנסציוני (Milli et al., 2025). משמעות הדבר היא שהשפעתן של רשתות חברתיות על התנהגות הצבעה אינה ניתנת להבנה רק דרך משתנה של הפצה וחשיפה למידע. יש להביא בחשבון את אופן הפעולה של האלגוריתם המפלח וממפה קהלים ומעלה תכנים על פי פילוחים אלה, ואת ההבדלים בין חשיפה למידע שהמשתמש מחפש באופן אקטיבי לבין חשיפה פסיבית שנכפית על המשתמש דרך האלגוריתם המתאים את התכנים באופן אישי (Bialy & Gibson, 2025). מצביעי פעם ראשונה, שחלקם טרם פיתחו אסטרטגיות סדורות לבדיקת מידע, עשויים להיות מושפעים במיוחד מן ההיגיון האלגוריתמי הזה, ובכל מקרה, החשיפה וההיכרות להיגיון זה חייבת להיות חלק מכל תהליך של טיפוחה של אוריינות פוליטית, בוודאי לקראת בחירות.

אל הרשתות החברתיות הצטרפה בשלוש השנים האחרונות הבינה המלאכותית היוצרת, המתפתחת במהירות רבה והופכת את מערכת הבחירות בעידן הדיגיטלי למורכבת אף יותר. הכלים החדשים מאפשרים יצירת טקסטים, תמונות, סרטונים והקלטות קול באיכות גבוהה, במהירות גבוהה ובעלות נמוכה, ובכך הופכים מניפולציות תקשורתיות לנגישות לשחקנים פוליטיים, למדינות המבקשות להתערב במערכות בחירות של מדינות אחרות, ולבעלי עניין נוספים – מאורגנים או יחידים.

לכניסתה של הבינה המלאכותית למערכות הבחירות שני אפיקי השפעה עיקריים. הראשון הוא שימוש וחשיפה הולכים וגוברים לדיסאינפורמציה המועברת באמצעות מידע מסונתז כמו סרטוני דיפ-פייק, קטעי קול מזויפים,

תמונות מומצאות או אתרי חדשות פיקטיביים שנועדו להטעות בוחרים ודומים באופן כמעט מוחלט למציאות (Bentzen, 2025). השימוש המניפולטיבי בכלים אלו נע בין פעולות פליליות הקשורות בהונאה, סחיטה, ופגיעה מינית, לבין פעולות המבקשות להשפיע על קבלת החלטות ברמת מדינה, כולל מערכות בחירות, באמצעות שיבוש קמפיינים פוליטיים והפצת דיסאינפורמציה. הצפת המרחב הציבורי במידע כוזב ובתוצרי בינה מלאכותית יוצרת מעמיקה שסעים חברתיים, שוחקת את האמון במוסדות השלטון והתקשורת, ומציבה אתגר ממשי לניהול הליך דמוקרטי תקין (אלטשולר שוורץ וסיארה, 2026).

האפיק השני הוא השפעה עקיפה על אמון בכלל. עצם הידיעה שכל תוכן פוליטי עשוי להיות מזויף מחלישה מראש את האמון של הציבור בכל מידע שהוא.[18] חומרת הבעיה מתעצמת בשל הקושי הקיים באיתור, הוכחה והסרה של תכנים אלו מהרשת, אך בעיקר נוכח הנגישות הגבוהה אליהם וההפצה הנרחבת. אם בעבר זיוף חזותי דרש משאבים מקצועיים ומיומנות טכנולוגית מורכבת, כיום פלטפורמות חינמיות מאפשרות לכל משתמש קצה להפיק תכנים אלו בקלות (אלטשולר שוורץ וסיארה, 2026). זהו מצב מסוכן במיוחד עבור צעירים חסרי ניסיון קודם בהתמודדות עם תעמולת בחירות (Bueno de Mesquita, 2023).

למרות השיח הציבורי הרחב על "שנת הבחירות של ה-AI" , עדיין אין תשובה מוסכמת לשאלה האם הרשתות החברתיות והבינה המלאכותית משנות בפועל תוצאות של בחירות. מחקרים שעסקו בבחירות 2024 בבריטניה תיארו את השיח הציבורי סביב "בחירות הטיקטוק הראשונות" כמוגזם בחלקו. אף שטיקטוק אכן תפס מקום בולט במיוחד בקרב צעירים, פעילות המפלגות הייתה אינטנסיבית יותר בפלטפורמות ותיקות יותר, וההשפעה הישירה של טיקטוק על תוצאות הבחירות עצמן טרם הוכחה באופן חד משמעי. למרות זאת, המקרה הבריטי ממחיש שינוי עומק בתרבות הפוליטית של ניהול קמפיין בחירות. פוליטיקאים ומפלגות נדרשים כיום לתקשר באמצעות שפה אודיו-ויזואלית קצרה, פרסונלית ואותנטית לכאורה הפונה באופן ישיר ובשפה בלתי אמצעית אל המשתמשים. הצלחה תקשורתית נמדדת במידת השיתופים והרגשות המוצמדים כאימוג'ים לתוכן, לא פחות ואולי יותר מאשר איכותו וביסוסו של הטיעון המוצג. עבור מצביעי פעם ראשונה, תצורה זו עשויה לחזק הזדהות ומוטיבציה עם תכנים פוליטיים וגם לחזק תחושת השתתפות פוליטית כפי שהוצג לעיל, אך בהיעדר תשתית לחיזוק מיומנויות של חשיבה ביקורתית והבנה עמוקה יותר של מנגנון הפעולה של הזירה הדיגיטלית, זוהי מציאות שמעצימה את כוחם של האלגוריתמים כמתווכים ומעצבים של ידע פוליטי (Bialy & Gibson, 2025).

---

[18] זהו מצב שמאפשר לעיתים גם לפוליטיקאים להתייחס לחשיפה נכונה ומבוססת אודותם כ"דיפ פייק", תופעה המכונה "דיבידנד השקרן" (Carr & Köhler, 2024). זהו מצב שבו המודעות הציבורית לקיומם של תכנים מסונתזים והפחד מהם מאפשרים לשחקנים פוליטיים לטעון שגם תיעוד שהוא למעשה אמיתי הוא בעצם מזויף, ובכך לחמוק מאחריות או לערער על עובדות לא נוחות. במילים אחרות, ככל שהציבור מבין שקל לזייף וידאו ואודיו, קל יותר למי שנתפס בקלקלתו לומר "זה AI", והטענה נתפסת כסבירה יותר. כך, עצם קיומם של זיופים משכנעים יוצר תשואה פוליטית למי שמשקר, מה שמאפשר הטלת ספק גם בתיעוד אמיתי (Chesney & Citron, 2018; Schiff et al., 2023).

לכאורה, ניתן היה לצפות שמצביעים צעירים – "ילידים דיגיטליים" שגדלו לתוך סביבת הרשתות החברתיות – יגלו מודעות גבוהה יותר מזו של מבוגרים לסיכוני דיסאינפורמציה, מניפולציה אלגוריתמית ותכנים שנוצרו באמצעות בינה מלאכותית. אולם הספרות האמפירית העדכנית מציירת תמונה מורכבת ואף פרדוקסלית. מחקר רב-לאומי בהיקף חסר תקדים, שבחן 66,242 נבדקים ב-24 מדינות באמצעות מבחן הרגישות לדיסאינפורמציה (MIST) מצא כי בני דור ה-Z, לצד קבוצות נוספות, מציגים ביטחון-יתר עקבי – פער חיובי בין יכולת ההבחנה הנתפסת שלהם לבין יכולתם בפועל לזהות מידע כוזב (Kyrychenko et al., 2025). ממצא זה עולה בקנה אחד עם מחקר השוואתי בין קבוצות גיל, המבוסס על סקר פאנל של 9,060 משתתפים, שהראה כי צעירים אמנם בטוחים יותר ביכולתם להבחין במידע אמין, אך שהשימוש שלהם ברשתות חברתיות דווקא מפחית את הביטחון והמאמץ שהם משקיעים בזיהוי דיסאינפורמציה – בניגוד למבוגרים (Lee, Lee, & Min, 2024). מחקרים על תוכן שנוצר באמצעות בינה מלאכותית מראים כי דיפ-פייק פוליטי אינו בהכרח מטעה באופן ישיר, אך זורע אי-ודאות המערערת את האמון בחדשות ברשתות החברתיות – ערעור הפוגע דווקא בצעירים הצורכים חדשות בעיקר בסביבה זו (Vaccari & Chadwick, 2020). התובנה העולה מכלל המחקרים היא כי הביטחון של מצביעי פעם ראשונה בכשירותם הדיגיטלית הופך בעצמו למקור פגיעות – מה שמכונה בספרות "פרדוקס האוריינות הדיגיטלית" .

כך או כך, מערכות הבחירות מאז 2023 ממחישות כי רשתות חברתיות ובינה מלאכותית אינן מרכיב שולי של הפוליטיקה, אלא חלק אינטגרלי מהאופן שבו מערכות בחירות מתנהלות, נתפסות ומובנות על ידי אזרחים. עבור צעירים וצעירות בגילאי 18-22 ומצביעי פעם ראשונה, מדובר בסביבה שמצד אחד מרחיבה נגישות, מייצרת תחושת רלוונטיות ומציעה נתיבי כניסה חדשים להשתתפות פוליטית; מצד אחר, היא חושפת אותם למניפולציות, לקיטוב ולערעור אמון.

הדיון התיאורטי שנפרש בפרק הקודם מוביל לשאלה נוספת. כיצד מתממשים (או מתערערים) הדפוסים שתוארו לעיל, בתוך מערכות הבחירות הדמוקרטיות בנות-זמננו? הפרק הבא מבקש לאתגר ולהעמיק את המסגרת המושגית שהוצגה עד כה באמצעות ניתוח השוואתי של מחזורי הבחירות שהתקיימו בשנים 2024–2025 בשבע דמוקרטיות מערביות, מנקודת המבט של מצביעי פעם ראשונה.

פרק ב. דור ה-Z מצביע בפעם הראשונה: מה ניתן ללמוד ממערכות הבחירות במדינות דמוקרטיות, 2024-2026

מערכות הבחירות בשנים 2024-2026 במדינות דמוקרטיות מערביות חשפו מציאות חדשה ביחס להתנהגות הפוליטית של מצביעי פעם ראשונה.[19] אם בעשור הקודם נתפסו הצעירים כגוש אחיד הנוטה באופן טבעי לשמאל הפרוגרסיבי, לנושאים גלובליים ולסוגיות סביבתיות, הרי שהבחירות שנערכו בארצות הברית, בגרמניה, בבריטניה, בצרפת, בקנדה באוסטרליה ולפרלמנט באיחוד האירופי[20] חשפו מציאות מפוצלת ומורכבת בהרבה. חלק זה מבוסס על ניתוח השוואתי של נתונים אמפיריים ממכוני מחקר מובילים, דוחות, סקרים ומחקרים שונים שמתייחסים לדפוסי ההצבעה בקרב צעירים בגילאי 18-22, ובמיוחד מצביעי פעם ראשונה, במדינות שנסקרו. בחלקו הראשון, הניתוח מציג את תמונת נתוני ההצבעה בפועל.

ב.1 מגמות בולטות חוצות מערכות

ברוב המדינות שנסקרו נרשמה ירידה בשיעורי ההשתתפות של צעירים לעומת מערכות בחירות קודמות. בארצות הברית, שיעור ההצבעה בקרב גילאי 18-29 ירד מ-50% בשנת 2020 לכ-47% בשנת 2024, אם כי נותר גבוה מנקודת השפל של 2016.[21] בבחירות לפרלמנט האירופי נרשמה ירידה של כ-6% בהצבעה בבחירות של בני 16-24, בעוד ששיעור ההצבעה הכללי לפרלמנט עלה מעט.[22] בקנדה, הפער בין שיעור ההצבעה של גילאי 18-24 לבין גילאי 65-74 הגיע ב-2021 ל-28 נקודות אחוז, לעומת 22 נקודות ב-2015.[23] אוסטרליה מהווה מקרה חריג בשל חובת ההצבעה הנאכפת באמצעות הטלת קנסות, המבטיחה שיעורי השתתפות של למעלה מ-90%. אולם, אחוזים גבוהים אלה אינם מספרים את כל הסיפור. בחינת דפוסי ההצבעה באוסטרליה במערכת הבחירות האחרונה מצביעה על כך שכמעט מחצית ממצביעי דור Z באוסטרליה הודו שהמוטיבציה העיקרית שלהם להצביע הייתה ההימנעות מהקנס, ולא החובה האזרחית. שיעורים גבוהים של פתקי הצבעה פסולים באזורים עתירי צעירים מחזקים ממצא זה.[24]

---

[19] הספרות ההשוואתית הבינלאומית משתמשת בהגדרות אופרטיביות משתנות: חלק מן המחקרים בוחנים "צעירים" כקבוצת גיל רחבה (18-24, 18-29 ואף 18-35), ואילו אחרים ממקדים את מבטם ב"מצביעי פעם ראשונה" – קטגוריה שגבולות הגיל שלה משתנים לפי גיל הזכאות במדינה הנחקרת ומועד הבחירות. במחקר הנוכחי הועדפה הסתמכות על מחקרים העוסקים במפורש במצביעי פעם ראשונה, וכאשר אלו לא היו זמינים, נעשה שימוש בנתונים על קבוצת הגיל הקרובה ביותר לטווח שנבחן .

[20] פירוט תוצאות הבחירות בכל אחת ממערכות הבחירות שנסקרו מובא בנספח א.

[21] The Youth Vote in 2024. CIRCLE. ; Young People and the 2024 Election: Struggling, Disconnected, and Dissatisfied. CIRCLE.

[22] EU Post-electoral survey 2024. European Union.

[23] First-Time Electors – Youth. Elections Canada.

[24] Participation in the 2025 federal election. AEC-Australian Electoral Commission; 2025 Australian Federal Election. Parliament of Australia.

עם זאת, בחינה מעמיקה של הנתונים מצביעה על כך שירידה זו אינה מעידה בהכרח על אדישות. סקרים חוצי-מדינות מראים שכ-70% מהצעירים שלא הצביעו בבחירות האירופיות לא עשו זאת מתוך חוסר עניין בפוליטיקה, אלא מתוך תחושה שקולם אינו משפיע.[25] ממצא דומה עולה מניתוח נתוני ההצבעה בבחירות לנשיאות בארצות הברית. כ-36% מהצעירים האמריקאים שנמנעו מהצבעה ציינו חוסר עניין או תחושת חוסר-משמעות, ו-31% נוספים ציינו חסמים לוגיסטיים שמנעו מהם להצביע. הפער בשיעורי ההצבעה בין מדינות אמריקאיות במדד טיפוח נמוך כמו מינסוטה (62%) לבין מדינות במדד טיפוח גבוה כמו אוקלהומה (33%) ממחיש כי מה שנתפס כאדישות הצעירים אינו בהכרח תכונה דורית אלא תוצאה של סביבה פוליטית ומבנית,[26] שאין לבחון אותה רק בהקשר של אחוזי ההצבעה. תחת הקטגוריה של "קולות הצעירים" עולה מגמה דורית המתאפיינת בשסעים עמוקים המונעים על ידי חרדה כלכלית, קיטוב מגדרי עמוק ודחייה גוברת של הממסד הפוליטי המסורתי. מניתוח זה, עולות ארבע מגמות גלובליות החוצות מדינות המסייעות בהבנה טובה יותר של דרכי המעורבות וההשתתפות הפוליטיים של צעירים בני דור ה-Z.

מגמה 1: חרדה כלכלית כגורם מכריע

הדבר הבולט ביותר בניתוח דפוסי ההצבעה הוא שהנושא הכלכלי הפך בדור הנוכחי לנושא המוביל בסדר העדיפויות של המצביעים הצעירים, תוך דחיקה של סוגיות שהיו דומיננטיות במערכות בחירות קודמות והיו בולטות בתחומי העניין של מצביעי פעם ראשונה כמו למשל שינויי אקלים ופוליטיקת הזהויות. אין משמעות הדבר שנושאים אלו לא רלוונטיים לצעירים, אבל ההתייחסות אליהם קשורה יותר להיבטים הכלכליים שלהם, למשל, העלויות הנדרשות לקידום מדיניות אקלים וההשפעה של עלויות אלו על יוקר המחיה (Halikiopoulou, Vrakopoulos, & Arndt, 2025). העיסוק בנושא הכלכלי מתקשר למגמות שונות בכלכלה הגלובלית והמקומית, אבל גם לתופעת ההתבגרות המאוחרת שהוצגה בחלק הראשון של המחקר. תופעה זו זוהתה כמנגנון המקדם ניכור פוליטי בקנדה,[27] באוסטרליה,[28] בארצות הברית,[29] באיחוד האירופי[30] ובגרמניה[31], דווקא משום ששלבי ההתבססות המקצועיים והכלכליים של הפרט נפרסים על יותר שנים מבעבר. דבר זה הציב את נושא הכלכלה ויוקר המחייה בהקשר של חרדה כלכלית עמוקה מפני העתיד בראש רשימת הסוגיות המשפיעות על הצבעה בבחירות כפי שמציג לוח 1.

---

[25] Young people's participation in the 2024 European elections. European Union & Council of Europe.

[26] New Data: Nearly Half of Youth Voted in 2024. CIRCLE.

[27] Research, Analyses and Data on the 45th General Election. Election Canada.

[28] The 2025 Australian Federal Election. Results from the Australian Election Study. Australian National University & Griffith University

[29] Young People and the 2024 Election: Struggling, Disconnected, and Dissatisfied. CIRCLE.

[30] EUROBAROMETER- Youth Survey 2024. European Parliament.

[31] 19th Shell Youth Study 2024. Shell Deutschland. (2024).

לוח 1: סיכום סדר העדיפויות של מצביעים צעירים – השוואה בינלאומית

מדינה	סוגיה מובילה ראשונה	סוגיה מובילה שנייה
ארצות הברית	יוקר מחיה / אינפלציה	דמוקרטיה ומוסדות
קנדה	דיור ויוקר מחיה	תעסוקה וביטחון כלכלי
אוסטרליה	דיור	חובות סטודנטים
האיחוד האירופי	יוקר מחיה	שינויי אקלים
גרמניה	חשש ממלחמה (81%)	הידרדרות כלכלית (67%)

בארצות הברית, 75% מהצעירים שלא הצביעו ו-61% מאלה שהצביעו ציינו את יוקר המחיה כאחת משלוש הסוגיות המרכזיות המעצבות את ההחלטה שלהם בנוגע להשתתפות במערכת הבחירות.[32] בבחירות לפרלמנט האיחוד האירופי, כ-40% מהצעירים ציינו את המצב הכלכלי כנושא המרכזי המניע את בחירתם,[33] ובגרמניה 67% מהצעירים דיווחו על חשש מהידרדרות כלכלית כסוגיה מרכזית בבחירות.[34] באוסטרליה, סוגיית הדיור עקפה סוגיות אחרות והוגדרה כגורם המרכזי המשפיע על ההצבעה של צעירים.[35].

המושג המאפיין את החשש הכלכלי הזה הוא מושג ה"פרקריות" (Precarity). המשמעות בעברית היא מצב חברתי רחב המאופיין בחוסר ביטחון קיומי, פגיעות הנובעת מחוסר יציבות, מחוסר ודאות ופחד מהבאות. זו הרחבה של משמעות המושג שבמקור היה קשור לתיאור תנאי עבודה לא יציבים בכלכלה הגלובלית, אך השימוש במושג במחקר הורחב לתיאור תודעה של פגיעות, שבריריות של הקיום וחרדה עמוקה מהעתיד (Kennedy, 2025) תוך הכרה בהשפעה האפשרית של מציאות זו על טיפוחה של אוריינות פוליטית דמוקרטית (שם).

המושג מתאר אוכלוסייה הסובלת מחוסר יציבות תעסוקתית וכלכלית מתמשך, לא רק חוסר במשאבים, אלא חרדה עמוקה מפני קריסת מערכות בסיסיות התומכות בחיי היום יום כגון דיור, תעסוקה ושירותים חברתיים. זוהי קבוצה באוכלוסייה המורכבת ברובה מאנשים משכילים שקיוו שהתואר האקדמי יבטיח להם עתיד טוב ושליטה על חייהם, אך מועסקים בפועל בתפקידים בעלי סטטוס חברתי וכלכלי נמוך וללא יציבות תעסוקתית. קבוצה זו סובלת מניכור, כעס ותסכול נוכח הפער בין השכלה וכישורים לבין המצב התעסוקתי בפועל, וממה שנחווה כחוסר אפשרות לשינוי בעתיד (סטנדינג, 2021). בקנדה למשל, זוהתה עליה חדה בתפיסת ה"פרקריות"

[32] The Economy Was the Big Issue for Youth in 2024—Especially for Those Who Didn't Vote. TuftsNow.

[33] Young people's participation in the 2024 European elections. European Union & Council of Europe.

[34] 19th Shell Youth Study 2024. Shell Deutschland. (2024).

[35] The 2025 Australian Federal Election. Results from the Australian Election Study. Australian National University & Griffith University.

או "המעמד הפגיע" בקרב צעירים. מדד הפרקריות הקנדי מראה כי הבוחרים הפרקריים ביותר הם צעירים, שוכרי דירות, העובדים במשרות לא-יציבות. הם מתאפיינים בחרדה כלכלית עמוקה מהעתיד. הכישלון של מפלגות השלטון לפתור את משבר הדיור במשך עשור יצר אנטגוניזם עמוק ודחף צעירים לחיפוש פתרונות רדיקליים, ובמערכת הבחירות שהתקיימה בשנת 2025 הם נטו להצביע הצבעת מחאה או להתנתק מהתהליך הדמוקרטי כליל.[36]

מגמה 2: הקיטוב המגדרי – "ההתפצלות המגדרית הגדולה"

הממצא הבולט ביותר העולה מהסקירה ההשוואתית הוא פער מגדרי עמוק בדפוסי ההצבעה של צעירים. בשש ממערכות הבחירות שנסקרו, גברים צעירים נעו ימינה באופן מובהק בעוד נשים צעירות המשיכו להצביע למפלגות המרכז והשמאל או נעו שמאלה עוד יותר, תופעה שזכתה לכינוי The Great Gender Divergence,[37] כפי שמציג לוח 2.

לוח 2: הפער המגדרי בהצבעת צעירים – השוואה בינלאומית

מדינה	נטיית גברים צעירים	נטיית נשים צעירות	פער מגדרי (נק' אחוז)
ארצות הברית[38]	טראמפ +14	האריס +17	~31
קנדה[39]	שמרנים 49%	ליברלים/NDP 65%	~25
גרמניה[40]	AfD ~25% ימין קיצוני	Die Linke ~35% שמאל סוציאל-דמוקרטי	>20
בריטניה[41]	Reform UK ~17%	ירוקים / לייבור	>10
האיחוד האירופי[42]	ימין קיצוני 21%	ימין קיצוני 14%	~7
אוסטרליה[43]	שמרנים 37%	שמרנים 27%	~10

[36] Precarity – the Defining Mindset of 2025. Abacus data.

[37] מושג זה נוצר על ידי הסוציולוגית ד"ר אליס אוונס (Alice Evans), ובשנים 2023-2024 אומץ ותורגם על ידי כלי תקשורת שונים לציון הקיטוב האידיאולוגי-פוליטי המתפתח בין נשים צעירות לגברים צעירים.

[38] The Youth Vote in 2024. CIRCLE.

[39] Significant Gender Gap in Voting Intentions Among Younger Canadians; Boomers Vote as Block, Regardless of Gender. Ipsos.

[40] The Gender Gap in Voting Behaviour: An Analysis through the 2025 German Federal Election. Friedrich Ebert Stiftung.

[41] How Britain voted in the 2024 general election. YouGov.

[42] Milosav et al., 2025.

[43] The 2025 Australian Federal Election. Results from the Australian Election Study. Australian National University & Griffith University

בארצות הברית, הפער בולט במיוחד. נשים צעירות (18-29) הצביעו בבחירות 2024 לקמלה האריס המועמדת מטעם המפלגה הדמוקרטית ביתרון של 17 נקודות, בעוד גברים צעירים הצביעו לדונלד טראמפ ביתרון של 14 נקודות. זהו שינוי משמעותי לעומת הבחירות לנשיאות שהתקיימו ב-2020, שבהן ג'ו ביידן זכה ביתרון גם בקרב גברים צעירים.[44] בקנדה התמיכה במפלגות שמרניות בקרב גברים צעירים (18–29) הגיעה ל-49%, לעומת 24% בלבד בקרב נשים בנות גילם,[45] ובגרמניה כ-25% מהגברים בגילאי 18–24 הצביעו ל-AfD, בעוד נשים בנות גילם העדיפו את מפלגת השמאל Die Linke בשיעור של כ-35%.[46]

ההסברים לפער משמעותי זה חוזרים על עצמם בדוחות השונים. ראשית, ניתן להצביע על תחושת האיום הנתפסת על ידי גברים בהקשר המגדרי. כך למשל, גברים צעירים רבים תופסים את ההתקדמות של נשים בהשכלה ובשוק העבודה כמגמה הפוגעת בסיכוייהם שלהם להצלחה כלכלית. בסקר שנערך בקרב למעלה מ-23,000 משיבים מ-29 מדינות, 52% מהגברים הסכימו שההתקדמות בקידום שוויון הנשים הגיעה לנקודה שבה היא מפלה גברים. רק 36% מהנשים הסכימו עם הנחה זו, כלומר פער של 16 נקודות אחוז, עם רוב גברי מוחלט לעומת מיעוט של נשים.[47]

הסבר שני לפער המגדרי מתייחס להשפעה של מרחבים מובחנים ברשת שמקדמים נרטיבים מותאמים על פי מגדר. נרטיבים של קיפוח גברי, המזינים תוכן "אנטי-ווק" ופופוליסטי לגברים ותוכן פמיניסטי לנשים. בתוך המרחבים הפונים לגברים מתהווה תופעת המנוספירה.[48] מחקר שערך דהוסט (Dhoest, 2025) בנושא זה, כלל יצירת חשבון TikTok מדומה המציג גבר צעיר בן 18. הוא תיעד את התוכן שהאלגוריתם הציג לו בעמוד ה-For You. הניתוח שלו הראה כיצד לאחר פרק זמן קצר של גלישה (20 דקות בממוצע), האלגוריתם הציג את התוכן המיזוגני המפורש הראשון, ובהמשך נוספו תכנים המשקפים רגשות ועמדות של אנטי-ווק ולהט"פוביה לצד תוכן פוליטי ימני קיצוני מובהק. תופעה זו תועדה גם בארצות הברית[49], בקנדה[50], בגרמניה[51] ובאיחוד האירופי (Milosav et al., 2025).

---

[44] The Youth Vote in 2024. CIRCLE. ; Young People and the 2024 Election: Struggling, Disconnected, and Dissatisfied. CIRCLE.

[45] First-Time Electors – Youth. Elections Canada; Research, Analyses and Data on the 45th General Election. Election Canada.

[46] Analysis of the Bundestag elections 2025. Friedrich Ebert Stiftung.

[47] Mind the Gaps: Global Attitudes Toward Gender Equality in 2026. Ipsos.

[48] מנוספרה (Manosphere) : מונח המתאר אתרי אינטרנט, בלוגים ופורומים של התנועה לזכויות הגבר (דוגמת, MGTOW תנועת הפיתוי, והתנועה לזכויות האב) המקדמים זכויות גברים ונושאים העוסקים בתפיסת גבריות. חלק מאותם אתרים מקדמים סטריאוטיפים על גברים ונשים, גבריות רעילה, מיזוגיניה והתנגדות לפמיניזם, בעיקר בשל השפעת הפמיניזם והגישה כי פמיניסטיות מקדמות מיזאנדריה. על פי דו"ח של האו"ם מרחבי המנוספרה גורמים לפגיעה רחבת היקף בנשים ברחבי העולם. מופצים בהם מסרים המזלזלים במעמדן של נשים בחברה ובפעילות למען זכויות האישה, לרוב בעלי אופי מיזוגיני.

[49] Harvard Youth Poll. Spring 2026.

[50] The Kids Are Leaning Right: How the Manosphere Is Shaping Voters

[51] The Gender Gap in Voting Behaviour: An Analysis through the 2025 German Federal Election. Friedrich Ebert Stiftung.

בנוסף לשני ההסברים שצוינו לעיל, ניתן לראות את השפעתן של סוגיות ספציפיות הקשורות בזכות הנשים על גופן על הפער המגדרי. בארצות הברית, סומר ועמיתיה (Sommer et al., 2023) מצאו שבעקבות פסיקת Dobbs v. Jackson (שביטלה בפועל את פסיקת Roe vs. Wade ההיסטורית המכירה בזכות לבצע הפלה), נשים הראו סבירות גבוהה יותר להירשם להצבעה בבחירות לעומת תקופות קודמות. בפולין, בה התקיים מאבק ציבורי על סוגיית חוקיות ההפלות בעקבות שינוי בחוק שאסר כמעט באופן מוחלט על ביצוע הפלות, מחאות הנשים בשנים 2020-2023 שינו את העמדות הפוליטיות של צעירות וצעירים ותרמו לניצחון קואליציית טוסק (שתמך בהתרת הפלות) ב-2023, במידה רבה בגלל גיוס נשים ומצביעים צעירים (Żuk & Pacześniak, 2023).[52]

מגמה 3: קריסת המרכז הפוליטי ועליית השוליים

מגמה בולטת במערכות הבחירות שנסקרו היא נטישתם הגוברת של מצביעים צעירים את מפלגות הממסד והמרכז הפוליטי, לטובת מפלגות הממוקמות בקצוות הספקטרום האידיאולוגי. מפלגות השלטון המסורתיות חוות שחיקה דרמטית בכוחן בקרב דור ה-Z ומצביעי פעם ראשונה. תופעה זו מובילה לצמצום הדרגתי של המרכז הפוליטי וליצירת מבנה הצבעה המזכיר צורת פרסה, שבו הכוח האלקטורלי מתרכז בשני הקצוות הרחוקים של המפה (van der Brug et al., 2026). תפנית זו מוסברת כביטוי ל"הצבעת וטו" (Veto Voting). הצעירים אינם מצביעים בהכרח מתוך הזדהות אידאולוגית עמוקה עם מפלגות השוליים, אלא כאקט של מחאה מובהק נגד מפלגות הממסד, הנתפסות בעיניהם כמי שנכשלו בטיפול במשברים המרכזיים של העת הזו (כגון משבר הדיור, יוקר המחיה ושינויי האקלים) (Spoon & Klüver, 2019). מגמה זו באה לידי ביטוי במרבית המדינות שנסקרו.

בצרפת, מפלגת המרכז הליברלית של הנשיא מקרון איבדה כמעט לחלוטין את אחיזתה בקרב הדור הצעיר, וזכתה לתמיכה של פחות מ-10% מקולותיהם. עם זאת, קולות הצעירים התפצלו באופן מובהק בין מפלגת הימין הקיצוני (האיחוד הלאומי), שגרפה כ-33%, לבין קואליציית השמאל הרדיקלי (החזית העממית החדשה), שזכתה למחצית מקולות הצעירים (כ-50%).[53]

בגרמניה, מפלגות הקואליציה השלטת, המייצגות את המרכז-שמאל והמרכז-ליברלי, ספגו מפלה דרמטית בקרב מצביעים צעירים בשנת 2025. מפלגת הירוקים ומפלגת המרכז הליברלית (FDP) שבעבר היו אהודות מאוד על קהל זה, איבדו אחוזים ניכרים מכוחן. מנגד, מפלגות הקצה התחזקו. מפלגת הימין הפופוליסטי (AfD) רשמה עלייה של כ-10 נקודות אחוז, ומפלגת השמאל הסוציאליסטי (Die Linke) זינקה ב-17 נקודות אחוז.[54]

---

[52] להרחבה: אם בית המשפט העליון "נייטרלי"- מי יגן על זכויות הנשים?. עו"ד ענת טהון אשכנזי, 27 ביוני 2022.

[53] French elections: Here's who voted for the different political parties

[54] The 2025 German Election: First Impressions and Implications. Rosa-Luxemburg-Stiftung. (2025).

בבריטניה, המפלגה השמרנית שהובילה את המדינה, קרסה לשיעורי תמיכה חד-ספרתיים (6%-8%) בקרב גילאי 18–24. עם זאת, מפלגת הלייבור מהמרכז-שמאל לא הצליחה לרשת את מלוא האהדה הזו כפי שהיה בעבר, וחלק משמעותי מקולות הצעירים (כ-11%) נדד ימינה אל מפלגת המחאה הפופוליסטית Reform UK.[55]

בקנדה ובאוסטרליה ניכרת מגמה דומה של שחיקת כוחן של מפלגות השלטון המסורתיות לטובת חלופות רדיקליות יותר. בקנדה, מפלגת השמאל הסוציאל-דמוקרטית (NDP), שהיוותה באופן מסורתי בית פוליטי לצעירים, נחלשה; קולות הצעירים התפצלו מגדרית, כאשר גברים נדדו לעבר השמרנים ונשים לעבר הליברלים.[56] באוסטרליה, מפלגת הירוקים, הממוקמת שמאלה ממפלגת השלטון, ביססה את מעמדה כמפלגת הצעירים הבולטת וכבשה אחוז ניכר של תומכים בקרב מצביעים בני 25 ומטה.[57]

נתונים אלו מדגישים כי קריסת המרכז אינה תופעה מקומית, אלא עדות לשינוי עומק מבני במאפייני הסוציאליזציה הפוליטית של הדור הצעיר במדינות רבות, המאופיין בדחיית הממסד ופנייה לפתרונות קצה.

מגמה 4: האקוסיסטם הדיגיטלי: טיקטוק, אלגוריתמים ומשפיענים

המגמה הרביעית, המשותפת לכל המדינות שנסקרו היא התפקיד המכריע של הרשתות החברתיות בעיצוב דפוסי ההצבעה של מצביעים צעירים. כפי שהוצג בפרק התיאורטי, למרחב הדיגיטלי תפקיד מרכזי בעיצוב עמדות בכלל ובקרב צעירים בפרט. האלגוריתמים המניעים את הרשתות החברתיות אינם ניטרליים: הם מתגמלים לייקים ושיתופים, ומאחר שבעלי דעות קיצוניות נוטים "לפעול" ברשת יותר ממשתמשים מתונים, האלגוריתם מקדם בהדרגה תוכן קיצוני על חשבון תוכן מתון ועובדתי. עבור צעירים, שמערכת הדעות הפוליטית שלהם עדיין מתגבשת והם נחשפים לכמויות גדולות של תוכן ברשת, התהליך הזה עלול ליצור תמונת עולם מוטה שבה דעות קיצוניות נראות נפוצות ומקובלות יותר משהן באמת. כך, הרשתות החברתיות אינן רק משקפות את מה שקורה בחברה, אלא פועלות באופן שמעצב ומחריף עמדות פוליטיות, ובמיוחד אצל צעירים, שעבורם המרחב הדיגיטלי הוא לעיתים קרובות ערוץ המידע הפוליטי המרכזי (Germano et al., 2026) הלפרין (2024) מדגיש כי שנאה אינה תופעה ספונטנית ובלתי נמנעת, אלא היא מתעצמת כאשר מנגנונים חברתיים, מוסדיים ונורמטיביים שפעם ריסנו אותה – נשחקים. לכן, התחזקות המסרים הקיצוניים ברשתות החברתיות אינה נובעת רק מטכנולוגיה או מניפולציות אלגוריתמיות, אלא מהמפגש בין פלטפורמות שמגבירות חשיפה רחבה של מסרים לבין רגשות בין-קבוצתיים, פוליטיקת זהויות ושחיקת הנורמות המגבילות שנאה. ניתוח מערכות הבחירות במדינות שנבדקו מראה כי מפלגות הימין הקיצוני היו הראשונות לאמץ את הפלטפורמות הדיגיטליות

---

[55] How Britain voted in the 2024 general election. YouGov.

[56] First-Time Electors – Youth. Elections Canada; Research, Analyses and Data on the 45th General Election. Election Canada.

[57] The 2025 Australian Federal Election. Results from the Australian Election Study. Australian National University & Griffith University.

ולהבין טוב יותר ממפלגות המרכז והשמאל את האופן שבו האלגוריתם פועל . האלגוריתם של טיקטוק מקדם תוכן המעורר תגובה רגשית חזקה, מה שמייצר יתרון מובנה למסרים פופוליסטיים, קצרים ובוטים. בגרמניה, ה-AfD ביססה הגמוניה בטיקטוק באמצעות סרטונים קצרים ואמוציונליים[58]. בצרפת, ז'ורדן ברדלה מהאיחוד הלאומי הפך לכוכב ברשת בזכות שילוב של תוכן פוליטי עם לייף-סטייל (Bombaci et al., 2026). באוסטרליה, חשבונות עצמאיים כמו Punters Politics[59] הפכו לאמינים יותר מהתקשורת המסורתית בעיני מצביעי פעם ראשונה.[60]

תופעה בולטת במיוחד היא הפיכתם של משפיעני רשת למועמדים פוליטיים מצליחים ללא קשר לניסיון שלהם או למצע פוליטי. כך למשל, בקפריסין, היוטיובר פידיאס פאנאיוטו[61] נבחר לפרלמנט האירופי בגיל 24, עם 19% מהקולות, בזכות 2.7 מיליון עוקבים ביוטיוב ועוד כמיליון עוקבים בפלטפורמות אחרות.[62] זהו מספר העולה בהרבה על 680,000 הבוחרים הרשומים ברפובליקה של קפריסין. הוא הוגדר כמועמד עצמאי ללא כל תמיכה מפלגתית, מה שהפך אותו לחבר הפרלמנט האירופי העצמאי הראשון בהיסטוריה של קפריסין (Triga & Ioannidis, 2025); בספרד, משפיען ימני ברשת טלגרם הקים מפלגה שגרפה בהתמודדותה הראשונה, 4.6% מהקולות בבחירות לפרלמנט האירופי 2024, תוך שהיא עוקפת את המפלגות האזוריות הגדולות.[63] חוקרים בספרד מצאו כי קיים קשר ישיר בין שימוש בטלגרם כמקור מידע ראשי לבין ההצבעה למפלגה זו (Padilla Moreno-Torres et al., 2025). ייתכן ותופעות אלה משקפות מעבר מנאמנות מפלגתית לנאמנות פרסונלית-דיגיטלית.

אם כן, מחזורי הבחירות של השנים 2024–2026 במדינות הדמוקרטיות שנסקרו ובבחירות לפרלמנט האירופי מציגים ארבע מגמות חוצות מדינות המתארות את דפוסי המעורבות וההשתתפות הפוליטיים של מצביעי פעם ראשונה בעת הזו. מגמות אלו אינן מאפיין ייחודי של מדינה בודדת, אלא דפוס שיכול ללמד על ההיבט הדורי בעידן של נסיגה דמוקרטית והשינויים שדפוס זה מלמד עליהם.

עם זאת, הונגריה, והבחירות שהתקיימו בה בשנת 2026, מציבה מקרה מבחן שונה בהקשר זה. בניגוד למדינות שנסקרו עד כה, הונגריה היא מדינה שעברה כבר תהליכי נסיגה דמוקרטית. במהלך שני עשורים, התאפיינה המערכת הפוליטית בהונגריה בהגמוניה ממושכת של מפלגת השלטון בראשות ויקטור אורבן, מפלגת פידס.

---

[58] Report: The social media domination of the German far right. ECDA-European Center for Digital Action.

[59] https://www.youtube.com/@punterspolitics

[60] Changing Demographics and Social Media in the 2025 Australian Federal Election. TKW Research. (2025).

[61] https://www.youtube.com/@FidiasPanayiotou

[62] https://www.instagram.com/fidias0/

[63] המשפיען והפעיל הפוליטי לואיס "אלביס" פרס הקים את קבוצת הבחירות הימנית-קיצונית Se Acabó La Fiesta (SALF) בספרד. התנועה זכתה ב-4.6% מהקולות (כ-800 אלף קולות) ושלושה מושבים בפרלמנט האירופי ביוני 2024, תוך ניהול קמפיין ויראלי בעיקר דרך טלגרם ופלטפורמות חברתיות נוספות.

תוצאות מערכת הבחירות בהונגריה מציעות דגם חלופי להבנת הקשר בין נסיגה דמוקרטית והמאפיינים הדוריים שנסקרו, כפי שיוצג בחלק הבא.

ב.2. הבחירות בהונגריה כמקרה מבחן ייחודי

ההקשר הפוליטי שבתוכו הצביעו מצביעי פעם ראשונה בהונגריה באפריל 2026 שונה מהותית מכל מדינה אחרת שנסקרה. מדד ה-V-Dem מתאר את תהליך האוטוקרטיזציה אותו עוברת הונגריה מאז 2010, והגדיר את הונגריה כמדינה שהיא "אוטוקרטיה אלקטורלית", הגדרה המציינת כי בחירות אמנם מתקיימות בה, אך הן אינן עומדות בסטנדרטים של חופש והוגנות דמוקרטית. הגדרה זו הפכה את הונגריה למדינה הראשונה באיחוד האירופי שזכתה לסיווג זה. עד לשנת 2025, הונגריה מהווה מקרה בולט במיוחד מבחינת היקף הנסיגה הדמוקרטית שעברה (דגן ובנבניסטי, 2026).

ממשלתו של אורבן החלישה באופן שיטתי מנגנוני ביקורת ואיזון, פגעה בעצמאות מוסדות השפיטה, והידקה את שליטתה על אמצעי התקשורת ועל השיח הציבורי. חופש התקשורת, חופש הביטוי וזכויות ההליך ההוגן הם התחומים שחוו את ההידרדרות החמורה ביותר בהונגריה על פני שני העשורים האחרונים.[64] דוח של משלחת התצפית הבינלאומית על הבחירות בהונגריה הצביע על כך שלמרות שניתנה לבוחרים זכות בחירה אמיתית והמועמדים יכלו לנהל קמפיין כביכול בחופשיות, המערכת סבלה מחוסר שוויון בולט בתנאי ההתמודדות של עמדות שונות באופן פתוח והוגן במהלך הבחירות. חוסר שוויון זה התבטא בשינויים תכופים בחוקי הבחירות שנועדו להעניק יתרון מובנה למפלגת השלטון, הטיה קיצונית של ערוצי השידור הציבוריים והפרה של האיזון התקשורתי לטובת הממסד.[65]

בתוך מסגרת משטרית זו, נערכו באפריל 2026 הבחירות לפרלמנט ההונגרי. מערכת בחירות זו הוגדרה על ידי פרשנים שונים כמעין משאל עם על הכיוון שאליו צריכה הונגריה לפנות. האם המשטר הסמכותני יימשך ויביא עמו גם התקרבות לרוסיה והתרחקות מהאיחוד האירופי (עד כדי יציאה ממנו), או שהונגריה תבחר לשנות כיוון ולצמצם את תהליכי הנסיגה הדמוקרטית ולהתקרב מחדש אל האיחוד האירופי. בספר הבוחרים הרשמי של הונגריה היו רשומים למעלה מ-8.1 מיליון אזרחים בעלי זכות בחירה.[66] לפי הערכות כ-220,000–250,000 מהם היו זכאים להצביע בפעם הראשונה בחייהם במערכת בחירות זו.[67]

---

[64] FREEDOM IN THE WORLD 2026. Freedom House.

[65] INTERNATIONAL ELECTION OBSERVATION MISSION Hungary – Parliamentary Elections, 12 April 2026. OSCEPA.

[66] ElectionGuide- Hungarian National Assembly 2026 General

[67] Hungary's upcoming election and the effects of the generation gap

מפלגת האופוזיציה, Tisza, בהנהגת חבר הפרלמנט האירופי לשעבר ומי שהיה חלק ממפלגת השלטון ופעל לצידו של אורבן, פטר מגיאר, זכתה בניצחון מובהק שתוצאותיו לא ניתנות היו לערעור – 141 מושבים מתוך 199 בפרלמנט ההונגרי,[68] תוצאה שהביאה לסיום שלטונו של אורבן ומפלגת פידס בהונגריה. שיעור ההצבעה הגיע ל-78.94%, ובכך אלה היו הבחירות בעלות שיעור ההשתתפות הגבוה ביותר מאז קריסת הגוש הקומוניסטי ב-1990 והמעבר לשיטה הדמוקרטית. אחוזי ההצבעה והתוצאה הושפעו באופן ניכר משילוב של מנועי דחייה כלכליים ומחאה חברתית ולאו דווקא מוויכוחים חוקתיים המכוונים לאימוץ מחודש של עקרונות הדמוקרטיה הליברלית. הגורמים המרכזיים שזוהו כבעלי ההשפעה הרבה ביותר כוללים:

1. **שחיקה כלכלית ויוקר המחיה.** שיעורי אינפלציה גבוהים, סטגנציה כלכלית והקפאת תקציבי הסיוע של האיחוד האירופי פגעו בחוזה הכלכלי שבין הממשל לאזרחים.
2. **קריסת השירותים הציבוריים.** תסכול עמוק בקרב הציבור עקב תת-תקצוב חריף של מערכות הבריאות והחינוך הציבוריות.
3. **מיאוס משחיתות שלטונית.** סלידה ציבורית גוברת כלפי שחיתות מערכתית והתעשרות בלתי מוסברת של האליטה הפוליטית.[69]

מול אסטרטגיית התעמולה של מפלגת השלטון שהתמקדה במסרים של פילוג, הסתה, איום במלחמה והאשמת האופוזיציה בבגידה במולדת, מפלגתו של מגיאר הקימה מערך התנדבות רחב היקף והצליחה לייצר גיוס שטח המוני שפעל גם בפריפריה ובאזורים הכפריים, שנחשבו בעבר למעוזי השלטון הוותיק. עיתונאים רבים תיארו את הימנעותו של מגיאר מפעולה במרחבי הרשתות הדיגיטליות בלבד, ואת המסע הארצי שערך ברחבי הונגריה, כולל ביקוריו במעוזי פידס כפריים, במאות יישובים ובאזורים שבהם שלטה התעמולה הממשלתית, מתוך רצון לעקוף את השליטה של אורבן בתקשורת באמצעות מפגש ישיר עם הבוחרים.[70] מצביעי פעם ראשונה וצעירים

---

[68] דין ליבנה טוען כי בפועל, מפלגת טיסה ומגיאר בראשה קיבלה רק 53.18% מקולות הבוחרים, אך זכתה ב- 141 מושבים בפרלמנט- כמעט 71% מהמנדטים. ניצחון זה אינו מעיד על תיקון דמוקרטי, אלא מנציח את שיטת הבחירות שביסס אורבן לאורך השנים, שאינה משקפת נאמנה את רצון הציבור, אלא נותנת כוח חריג למנצחים במחוזות הבחירה ולא ברשימה הארצית. מגיאר לא שינה את שיטת הבחירות שעיצב אורבן- אלא השכיל לנצל אותה לטובתו (ליבנה, ד. כתב אישום נגד השיטה, לא זיכוי שלה. בתוך מה למדנו מהניצחון על הפופוליסטים בבחירות בהונגריה. תלם- במה לשיחה פוליטית אחרת. 23 באפריל, 2026).

[69] Beyond Election Day: Hungary's 2026 Parliamentary Elections and the Democratic Landscape Behind the Vote. Democracy International.

[70] Reuters. (2025, July 16). Main challenger to Hungary's Orban begins campaign tour on a canoe. https://www.reuters.com/world/main-challenger-hungarys-orban-begins-campaign-tour-canoe-2025-07-16/; Higgins, A. (2024, May 5). Hungary is tired of the ruling elite, challenger to Viktor Orbán tells rally in rural heartland. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/article/2024/may/05/hungary-is-tired-of-the-ruling-elite-challenger-to-viktor-orban-tells-rally-in-rural-heartland; Atlatszo. (2025, November 7). Opposition leader shakes up Orbán's rural base while Orban tries to regain cities. https://english.atlatszo.hu/2025/11/07/opposition-leader-shakes-up-orbans-rural-base-while-orban-tries-to-regain-cities/

מתחת לגיל 30 מילאו תפקיד אלקטורלי מכריע וחסר תקדים בערעור המערכת המשטרית הקיימת. סקרי קלפי שפורסמו העידו כי כ-65% מהבוחרים מתחת לגיל 30 העניקו את קולם לפטר מגיאר ולמפלגת TISZA. עבור קבוצה דורית זו, שלא חוותה שום שלטון מלבד זה של מפלגת פידס ושל ויקטור אורבן, הבחירות נתפסו כסוג של "שבר דורי" המשתווה בחשיבותו ההיסטורית לחילופי המשטר של 1990. רוב הסקרים העצמאיים הראו כי 65% מהבוחרים מתחת לגיל 30 תמכו במפלגת Tisza של מגיאר, בעוד שרק 15% תמכו ב-Fidesz של אורבן.[71] הסוציולוגית אנדראה סבו צוטטה בריאיון שהתקיים עימה לפני הבחירות, באומרה "ייתכן שאלה הן הבחירות הראשונות בהונגריה שבהן לצעירים יהיה תפקיד מכריע בקביעת התוצאה. אם שיעור ההצבעה שלהם אכן יהיה גבוה, הדבר עשוי לקזז במידה רבה את שיעור ההצבעה הגבוה יותר, בדרך כלל, של המצביעים הוותיקים"[72].

הממצאים ממערכת הבחירות בהונגריה מציגים פרדוקס מרתק בהשוואה למגמות שנסקרו בחלקו הראשון של פרק זה. בעוד שבמרבית המדינות שנסקרו הניכור המוסדי של הצעירים הוביל להימנעות מהצבעה או לבחירה במפלגות קצה, בהונגריה 2026 ניכור זה תורגם לגיוס המוני חסר תקדים של צעירים והנעתם להשתתפות פוליטית משמעותית. עם שיעור השתתפות הנוגע ב-80%, הבוחרים ההונגריים הפכו מערכת בחירות שאורבן עצמו עיצב לצורך הישרדותו בשלטון, כנשק נגדו. זאת בעוד ה-V-Dem מציין כי למרות המגבלות שהוטלו על מפלגות אופוזיציה, הפעולה האזרחית גברה וחלה עלייה משמעותית ברמת ההשתתפות הפוליטית של האזרחים בהקשר לשינוי המציאות הפוליטית. מצביעי פעם ראשונה בהונגריה, בשונה מעמיתיהם במדינות רבות אחרות, לא בחרו באי-הצבעה כאמירה בדבר חוסר האמון במערכת וההבנה שהיא מוטה, הם הצביעו בדיוק בגלל הבנה זו, ומתוך תחושה שזוהי הזדמנות היסטורית שלא תחזור. בניתוח השוואתי למגמות הכלליות של דור ה-Z המוצגות במחקר זה (המתאפיינות לעיתים קרובות בניכור ובאי-הצבעה), המקרה ההונגרי מעלה שני מאפיינים נוספים על דפוסי הצבעה של צעירים.

"הצבעת פריצה" והדגמה של מסוגלות פוליטית פנימית: הצעירים ההונגרים הדגימו מודל שבו ההכרה המלאה בכך שהמערכת הפוליטית והתקשורתית מוטה לרעתם, לא הובילה לייאוש או לאדישות, אלא שימשה כזרז פסיכולוגי רב עוצמה לגיוס והשתתפות פוליטיים. הניכור העמוק שלהם ממוסדות השלטון לא תורגם להימנעות, אלא לפעולה קולקטיבית ממוקדת בקלפי. הסבר לדפוס זה נמצא בשילוב של ארבעה מנגנונים שזוהו בניתוחים אקדמיים ופוליטיים של הבחירות ההונגריות באפריל 2026. ראשית, הופעתו של פטר מגיאר ומפלגת Tisza יצרה לראשונה זה שנים אלטרנטיבה קונקרטית שנתפסה כבעלת סיכוי ריאלי לניצחון, ובכך המירה חוסר-שביעות רצון מפוזר לתקווה מוחשית לשינוי ולאמונה בעצם האפשרות של שינוי (Végh, 2026). שנית,

[71] Hungary's Political Earthquake: The End of Orbán and the Rise of Magyar. Friedrich Naumann Foundation.

[72] Hungary's upcoming election and the effects of the generation gap

הצטרפה לכך תשתית חברתית-אזרחית: רשת של יותר מ-2,500 קבוצות מקומיות מבוזרות – Tisza Islands – שקמה בתוך 18 חודשים בלבד וסיפקה תשתית ארגונית ארצית, וטיפחה תחושת סוכנות קולקטיבית שלפיה פעולה משותפת יכולה להוליד שינוי פוליטי (Folsz, 2026). כמו כן, ההיצע הפוליטי החדש הפך את הבחירות מתחרות מפוצלת בין מפלגות אופוזיציה קטנות למשאל עם על המערכת עצמה – מסגור שהעניק להצבעה ערך סמלי ואינסטרומנטלי מוגבר, במיוחד עבור צעירים שחוו את כל שנות התבגרותם תחת שלטון פידס (Végh, 2026). לבסוף, הצעירים ההונגרים חוו הצטלבות של מספר תסכולים חומריים מוחשיים – סטגנציה כלכלית, אינפלציה חמורה, מחסור בסיכויי ניידות חברתית, ותפיסה של שחיתות שלטונית ונפוטיזם – שהעניקו לניכור שלהם עוגן ממשי ולא מופשט, והמירו אותו למניע פעולה (Csuday, 2026). המשמעות התיאורטית העולה מכך היא שניכור פוליטי אינו מוליך בהכרח לאדישות; כאשר מצטרפים אליו מועמד חלופי בעל סיכוי, רשתות אזרחיות המספקות תחושת יעילות קולקטיבית, ומסגור של הבחירות כרגע היסטורי מכריע – הניכור עצמו הופך למניע השתתפות. הבחירות ההונגריות של 2026 סיפקו את שלושת התנאים בו-זמנית והפכו לביטוי של מסוגלות פוליטית, כלומר בחירה מודעת לפעול בתוך המערכת, ולמרות המגבלות שמערכת זו הציבה בפניהם לאורך השנים ואולי דווקא בגלל זה.[73]

פיצוח האקוסיסטם הדיגיטלי. בסביבה שבה המדיה המסורתית נשלטה כמעט לחלוטין על ידי הממסד, האקוסיסטם הדיגיטלי של הצעירים (רשתות חברתיות, ערוצי מסרים אלטרנטיביים ואקטיביזם מקוון) שימש כמרחב הציבורי החלופי. דרכו הופץ המידע, גויסו עשרות אלפי מתנדבים צעירים, ונוצרה הלגיטימציה החברתית שהניעה את שיעורי ההצבעה הגבוהים.[74]

המקרה ההונגרי, אם כן, אינו סותר את המגמות הבינלאומיות שנסקרו אלא מרחיב את הדיון בהן. הוא מלמד כי ייתכן והמשתנה המכריע בהתנהגות מצביעי פעם ראשונה אינו רמת הניכור המוסדי כשלעצמה, אלא קיומה של אלטרנטיבה אמינה שדרכה ניתן לתרגם ניכור זה לפעולה. במקום שבו הוצעה הזדמנות היסטורית משמעותית לשינוי, שהתממשה בדמות כוח פוליטי מרוכז ובעל השפעה, התרחשה תנועה משמעותית לשינוי. תופעה זו מובילה אל הפרק הבא, הבוחן את המקרה הישראלי, ומבקש להבין את דפוסי ההצבעה והעמדות של צעירים וצעירות ישראלים לקראת הבחירות הקרובות, בהקשר של דמוקרטיה המתמודדת עם אתגרי לכידות חברתית, ביטחון וזהות ייחודיים משלה.

---

[73] כך לדוגמה עדויות ישירות של הבוחרים מליל בחירות: דיווח של סוכנות הידיעות ה בינלאומית בסרטון Young voters in Hungary celebrated the victory of pro-European candidate Péter Magyar, המציג את תפקידם המכריע של הצעירים בשינוי הפוליטי במדינה.

[74] Day 1 after the Hungarian Elections 2026 – Observations by Youth Organisations

פרק ג. תפיסות ועמדות צעירים וצעירות ביחס לבחירות בדרכם הראשונה אל הקלפי – דיון בממצאים

פרק זה מבקש להציג את עיקרי הממצאים שנאספו בהקשר הישראלי במסגרת מחקר זה כפי שהוגדרו בפרק המתודולוגי בתחילת המסמך. הדיון בממצאים משלב את ניתוח נתוני סקר העמדות של בוחרי פעם ראשונה ואת ניתוח ראיונות העומק שהתקיימו עם בעלי תפקידים במפלגות, בשלטון המקומי ובחברה האזרחית הפועלים בעת הזו בקרב צעירים בני 18–22 בהקשרים של אוריינות פוליטית, חינוך אזרחי ובחירות. הדיון מתייחס גם לנקודות הדמיון והשוני מול דפוסי ההצבעה של צעירים במערכות הבחירות שנסקרו בעולם בפרק ב. בחינת ארבע המגמות שזוהו בסקירה הבינלאומית, (חרדה כלכלית, קיטוב מגדרי, קריסת המרכז הפוליטי, והאקוסיסטם הדיגיטלי) מול נתוני השדה בישראל, מלמדת כי המקרה הישראלי חולק עם עמיתיו הבינלאומיים דפוסי יסוד מסוימים, אך סוטה מהם באופן משמעותי בשלוש נקודות מפתח: מרכזיותו של הביטחון, מבנה הפער המגדרי, ותפקיד הקשר הבין-אישי לעומת הרשת. דיון זה ינסה להסביר דפוסים אלו.

ג.1 צעירים וצעירות, מצביעי פעם ראשונה

בבסיס מחקר זה נידונה קבוצה גילאית מובחנת של מצביעי פעם ראשונה, בני 18–22. הדיון הציבורי, ולעיתים גם הדיון המחקרי, נוטה להתייחס אל צעירים כאל קבוצה אחידה יחסית, המוגדרת בעיקרה על ידי גילה, ומתפרסת בין גיל 18–34. ההתמקדות בגילאי 18–22 מאפשרת מסגרת מובחנת המתייחסת באופן ממוקד למערכת הבחירות הקרובה ולמשמעותה של הצבעה ראשונה בהקשרים של אזרחות דמוקרטית. קבוצה זו משקפת גם את הגיוון הרב הקיים בחברה הישראלית כולה בהקשרים דתיים, תרבותיים ולאומיים ולכן מעבר להתייחסות לקבוצה זו כקהל יעד ספציפי ומובחן לעומת שאר הצעירים, יש להבחין בתוכה בהבדלים המובנים ביניהם כדי לדייק את האופן שבו ניתן לפנות למצביעי פעם ראשונה ולתת מענים לסוגיות המטרידות אותם בעת הזו ולקראת הבחירות במיוחד.

מדגם הסקר עצמו בנוי באופן המשקף הכרה מוקדמת בהטרוגניות הזו ועל פי החלוקה המקובלת בעריכת מדגם מייצג של האוכלוסייה הנבדקת. לצד החלוקה בין משיבים יהודים (77% מהמדגם) למשיבים ערבים (23%), בוצע בקרב היהודים שקלול נוסף על פי מיקומם ברצף הדתי-חילוני (חילונים, מסורתיים לא-דתיים, מסורתיים-דתיים, דתיים וחרדים), מה שמאפשר, כפי שיוצג לאורך הפרק, לחשוף פערים משמעותיים בין קבוצות אלה בכל אחת מהתמות שנבדקו במחקר זה, מאוריינות פוליטית ועד למקורות המידע והנושאים המעניינים אותם לקראת הבחירות. ממצא זה תואם את הספרות העוסקת בגיל כמנבא חשוב אך לא בלעדי של דפוסי הצבעה, המדגישה כי מאפיינים דמוגרפיים, חברתיים ותרבותיים נוספים, בראשם רקע דתי, אתני

וסוציו-אקונומי, ממשיכים לעצב את דפוסי ההשתתפות הפוליטית גם בתוככי קבוצת הגיל הצעירה ביותר של הבוחרים (Rekker, 2024).[75]

הפיצול המובנה של החברה הישראלית קשור גם לזירות החיברות השונות (הפורמליות והבלתי פורמליות): בתי ספר במגזרי חינוך שונים, שכונות בעלות מאפיינים דמוגרפיים שונים באותם מרחבים גיאוגרפיים ועוד. יש להדגיש שלגבי חלק מכריע מבני 18–22 היהודים הלא-חרדים, חוויית ההתבגרות בשנים הרלוונטיות נטועה בעיקרה במסגרת השירות הצבאי בצה"ל. משמעות הדבר היא שנכון להצבעה הראשונה, רבים מן המשיבים כבר עברו – או נמצאים בעיצומו של – תהליך סוציאליזציה במסגרת מוסדית שהיא בעלת אופי ערכי, חינוכי ופוליטי מובחן. הכרה בפיצול זה כגורם מפתח שיש להתייחס אליו, עלתה באופן בולט בראיונות שהתקיימו. בעלי התפקידים השונים הדגישו את הצורך במסרים שונים ובדרכי פעולה שונות לקבוצות שונות. כך למשל, עלו אמירות רבות הקשורות להבחנות בין תתי הקבוצות בחברה והמשמעות של הבחנה זו ביחס לקבוצה של מצביעי פעם ראשונה כמו למשל: "הצעירים שמגיעים למכינות אינם קהל המשקף את הממוצע הארצי [...] מדובר בקהל שמטבעו הוא אכפתי ומעורב יותר" (גיא);[76] "צעירי הציונות הדתית מקבלים חינוך פוליטי ומודעות אזרחית מובנית. סל הערכים ותמונת העולם שלהם הרבה יותר חדים, ברורים ומנוסחים מאשר בחינוך הממלכתי הכללי" (יואב); "בחינוך העירוני, לעומת ההתיישבותי, וממה שאני מכיר מערים אחרות, בגלל שהכול פוליטי בסביבה המקומית ויש הטרוגניות עצומה (שיש לה יתרונות וחסרונות), המרחב המוסדי פשוט לא מאפשר את השיח הזה (הפוליטי). כתוצאה מכך נוצרת פחות סקרנות אקטואלית, שאחר כך אמורה להפוך למודעות פוליטית" (ברוך); "יש לנו [צעירים ערבים] חוסר מודעות פוליטית מלאה" (חסאן). זוהי נקודת מוצא לדיון בממצאים, המביאה בחשבון את השונות הרבה בין הקבוצות והקולות.

לעומת תגיות הזהות הדתיות/לאומיות, החלוקה המגדרית, שהתבררה כמשמעותית מאוד בפילוח הפנימי של מצביעים ומצביעות צעירים פעם ראשונה במדינות רבות, לא הייתה מובחנת באופן הזה במקרה הישראלי. כפי שהוצג בפרק ב', אחד הממצאים הבולטים ביותר בהשוואה הבינלאומית הוא 'ההתפצלות המגדרית הגדולה': בכל מערכות הבחירות שנסקרו נרשמה נטייה עקבית של גברים צעירים אל הימין הקיצוני לעומת נשים צעירות שנותרו במרכז-שמאל או נעו שמאלה. בישראל התמונה שונה. בקרב הצעירים והצעירות היהודים, לא עלו הבדלים מובהקים מסוג זה. הפריזמה הביטחונית מגבשת מכנה משותף החוצה חלוקות מגדריות שבמדינות אחרות מתפצלות בחדות. עם זאת, הפער המגדרי בא לידי ביטוי בהיבט של תפיסת המעורבות הפוליטית והאפשרות להשתתפות פוליטית משמעותית. בחברה הערבית פער ההשתתפות המגדרי בולט במיוחד, כאשר

[75] Bădescu, G., Sandu D., Angi D. and Greab, C. (2019). Research on Young People in Romania 2018–2019. Friedrich Ebert Stiftung.

[76] לשם שמירה על אנונימיות המרואיינים, שמותיהם ופרטים מזהים נוספים (כגון שמות מוסדות או יישובים) שונו.

90% מהנשים הערביות ציינו שהאפשרות להצביע משמעותית עבורן, לעומת 76% מהגברים הערבים; דפוס דומה, אף כי מתון יותר, נמצא גם בחברה היהודית (91% מול 79%). כלומר, בישראל הפער המגדרי אינו מתבטא בעמדות (ימין/שמאל) אלא **במידת המשמעות המיוחסת להצבעה ובתפיסת הקול הפוליטי**, וזאת תוך שוני נוסף בין החברה היהודית לחברה הערבית. ראיונות עם פעילות פוליטיות מהחברה הערבית מלמדים כי נשים צעירות תופסות את ההצבעה גם כביטוי אישי וכנראות ציבורית במרחב שבו הן מודות בחסך בייצוג נשי, ולא רק כפעולה אזרחית פורמלית: "יש בחורות שישבתי איתן והן אמרו בפירוש – 'אנחנו מצביעות כי יש לנו נציגה נשית שדומה לנו, שדומה לאישה הערבייה המוסלמית במידה המרבית [...] כשהיא עומדת בכנסת היא מייצגת אותי כסטודנטית באוניברסיטה שעוטה חיג'אב ונמצאת גם היא בעמדת מיעוט באוניברסיטה'. היא מרגישה שהדמיון הזה מדבר אליה, ולכן היא תומכת בה כאדם, וכפועל יוצא מצביעה למפלגה שלה" (ג'יהאן). זוהי תובנה שמסבירה חלקית את הפער שנמצא בסקר.

ההמלצות בפרק המסכם יתייחסו להיבט זה תוך הגדרה של פעולות ומסרים על בסיס תגיות הזהות השונות. הציר המארגן של הניתוח המוצע מתבסס על שאלות הקשורות בטיפוחה של אוריינות פוליטית דמוקרטית, מה היא כוללת בהקשר של הצבעה בבחירות והיכן היא מתעצבת.

ג.2 אוריינות פוליטית: עניין, חשיפה וסוכני חיברות

סקירת הספרות הגדירה אוריינות פוליטית כמיומנות הכוללת ידע והבנה של תהליכים פוליטיים, המתפתחת באמצעות חשיפה למידע ולדיונים פוליטיים ובאמצעות סוכני חיברות שונים, ובראשם המשפחה, קבוצת השווים, המרחב הדיגיטלי ומערכת החינוך. חלק זה מבקש לשרטט מאפיינים בולטים של אוריינות זו בהקשר לבחירות בקרב מצביעי הפעם הראשונה בישראל, הן באמצעות האופן שבו הם תופסים אותה (על פי נתוני הסקר) והן באופן שבו היא נתפסת על ידי מי שעוסקים בשאלות אלו במרחבים ממסדיים שונים כמו מועצות מקומיות, חינוך בלתי פורמלי ומפלגות הפונות אל קהל יעד זה.

אוריינות פוליטית מתחילה במידת העניין האישי של הפרט. 64% מכלל המשיבים היהודים ו-53% מכלל המשיבים הערבים הגדירו עצמם כמתעניינים או מתעניינים מאוד בפוליטיקה (תרשים 1). הצעירים החרדים בולטים עם השיעור הגבוה ביותר מכלל הקבוצות עם 77%, (תרשים 2).

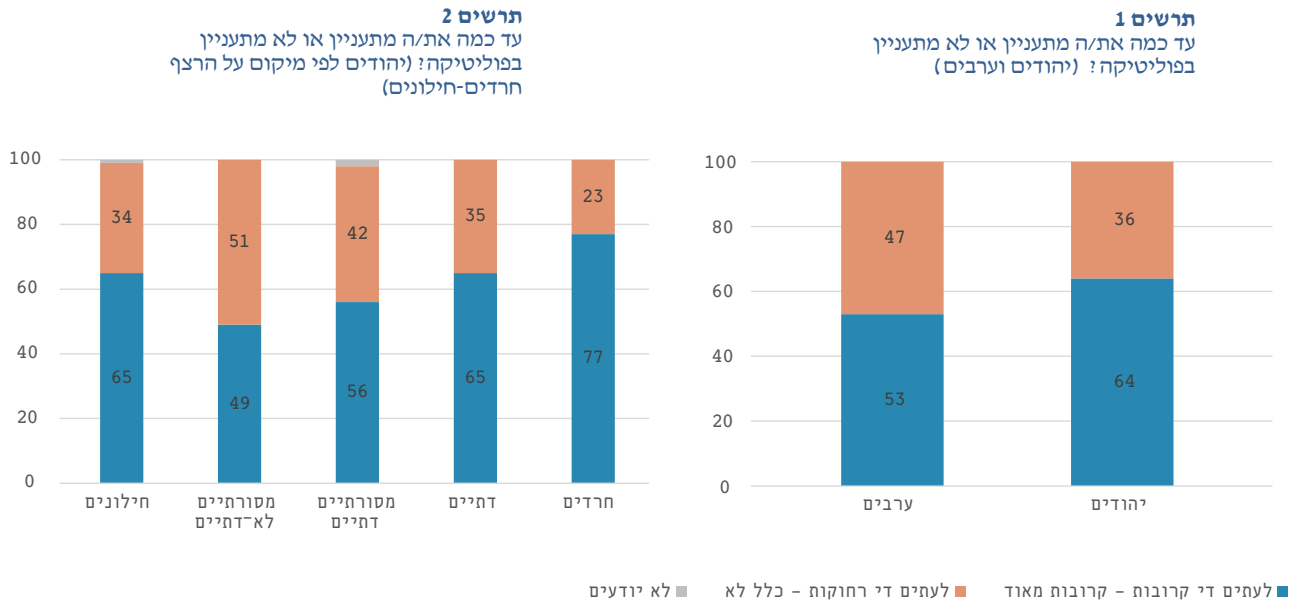

גם בקרב בעלי התפקידים שרואיינו נתפסים הצעירים כמתעניינים בפוליטיקה. כך למשל, תומר, חבר מועצה מקומית הפועל בקרב צעירים, אומר כי בעיניו "בני הנוער והצעירים במדינת ישראל הם מאוד פוליטיים, בוודאי בהשוואה לקבוצות גיל מקבילות בעולם שמופיעות במחקרים או שפגשתי במשלחות בחו"ל. כמעט לא נתקלתי בבן נוער בישראל שאין לו דעה פוליטית בכלל".

משפחה

טיפוחה של אוריינות פוליטית קשורה גם לסוכני החיברות שהאדם פוגש לאורך הדרך, משפחה, חברים ובית הספר. בתשובה לשאלה באיזו תדירות מדברים במשפחה על פוליטיקה, עלה כי בקרב המשיבים היהודים, אחוזים גבוהים יחסית דיווחו על שיח תכוף. בתוך קבוצה זו, אחוז המשיבים הדתיים המתארים שיח תכוף היה הגבוה ביותר (74%). בקרב המשיבים הערבים, אחוז המדווחים על שיח תכוף בנושא פוליטיקה במסגרת המשפחה היה נמוך יחסית למשיבים היהודים (45%).

תרשים 3
באיזו תדירות מדברים על פוליטיקה במשפחה שלך? (יהודים וערבים)

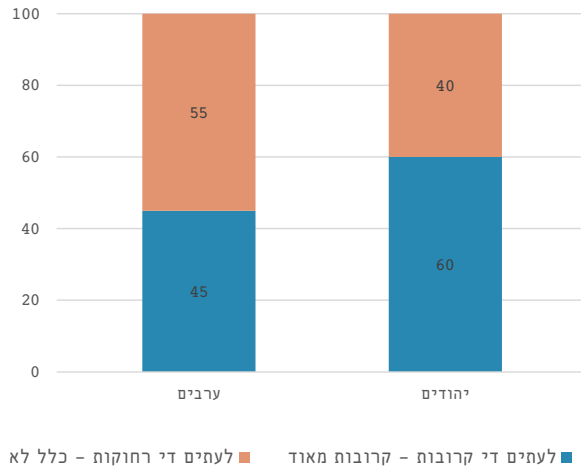

תרשים 4
באיזו תדירות מדברים על פוליטיקה במשפחה שלך? (יהודים על פי מיקום על הרצף חרדים-חילונים)

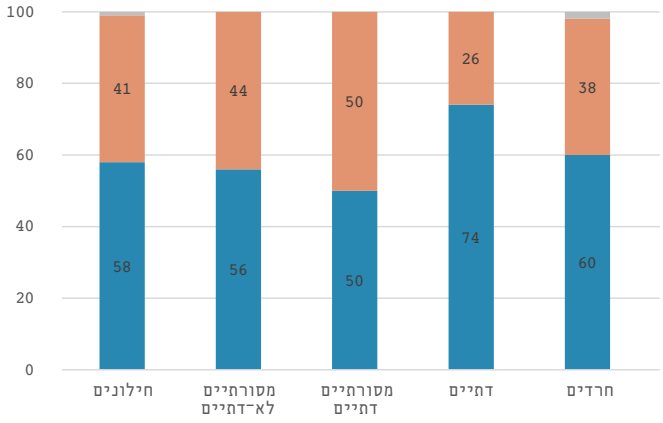

חברים – קבוצת השווים

תחושת השייכות בקרב חברים וחברות, קבוצת השווים, והשיח המתקיים במסגרתה, יכולים לתרום גם הם לעיצובה של אוריינות פוליטית או לחוויות של הזדהות עם רעיונות פוליטיים כאלה או אחרים. הדבר בולט במיוחד במסגרות שהן אידאולוגיות (תנועות נוער למשל), או לחלופין מסגרות שבהן העיסוק בנושאים פוליטיים ואקטואליים הוא חלק בלתי נפרד מאורח החיים בהן. למשל במכינות קדם צבאיות: "עצם הבחירה של נער או נערה לדחות את הגיוס בשנה ולבוא למכינה, נמצאת במתאם גבוה עם עניין במציאות הפוליטית הישראלית ועם רצון להשפיע. אחוזי ההצבעה שלהם יהיו גבוהים בהתאם" (גיא).

התשובה לשאלה בדבר רמת העניין של החברים בפוליטיקה התפצלה יחסית באופן דומה בקרב היהודים בין מי שמתעניינים מאוד ודי מתעניינים לבין מי שכלל לא מתעניינים ולא כל כך מתעניינים. לעומת זאת, 58% מהמשיבים הערבים מדווחים כי בקרב החברים שלהם לא מתעניינים כלל ולא כל כך מתעניינים (תרשים 5). בחלוקה על פי מיקום ברצף של חרדים – חילונים בחברה היהודית, התמונה מציגה פערים במידת ההתעניינות של קבוצת השווים בפוליטיקה. כך למשל, 83% מקרב המשיבים החרדים הגדירו מידת עניין רבה בנושאים פוליטיים במסגרת קבוצת השווים. דבר זה יכול להיות קשור לפוליטיקה הפנימית של החברה החרדית בעת הזו, ובמיוחד בהקשרים של חוק הגיוס והשלכותיו על הצעירים החרדים בשכבת גיל זו בדיוק.

תרשים 5
עד כמה החברים שלך מתעניינים או לא מתעניינים בפוליטיקה? (יהודים וערבים)

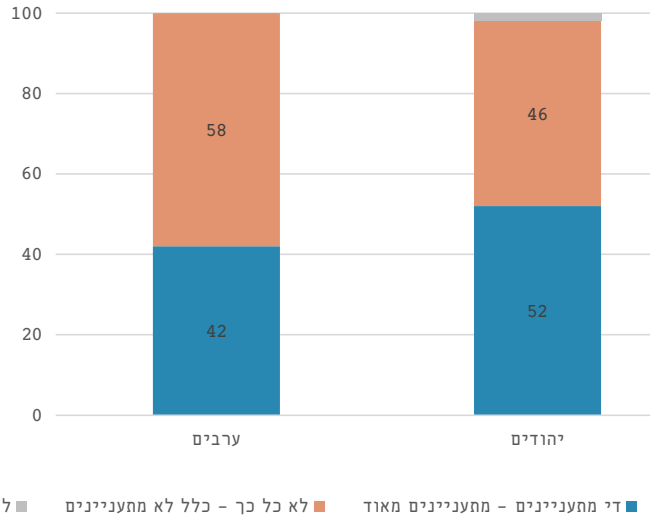

תרשים 6
עד כמה החברים שלך מתעניינים או לא מתעניינים בפוליטיקה? (יהודים על פי מיקום על הרצף חרדים-חילונים)

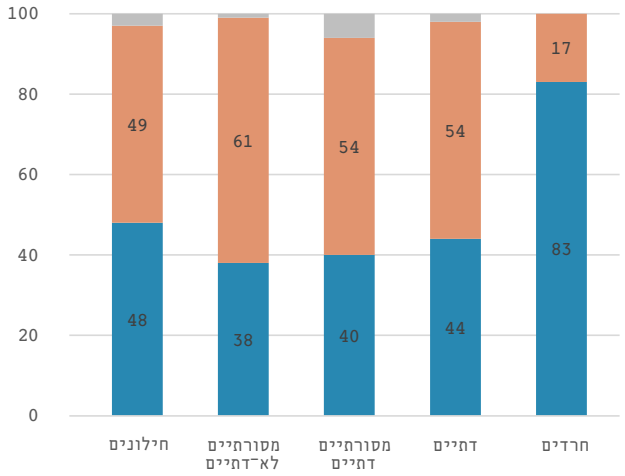

המרחב הדיגיטלי

לצד הגדרת עניין יחסית גבוה בפוליטיקה ושיח תכוף יחסית במשפחה ובמידה מסוימת עם החברים, מרחב נוסף בולט בחיי צעירים הוא המרחב הדיגיטלי. כפי שהוצג בפרק הראשון, המחקר העוסק בהשתתפות פוליטית של צעירים וצעירות בדור ה-Z מדגיש את העובדה שהמרחב הדיגיטלי הוא חלק בלתי נפרד מחיי היום-יום של צעירים וצעירות במגוון זירות, והוא משפיע בין השאר, גם על עיצוב עמדות ומידע אודות פוליטיקה. ממצאי המחקר הנוכחי מחזקים את מקומו של המרחב הדיגיטלי כמרכיב מרכזי לקבלת מידע על פוליטיקה. נתוני הסקר מלמדים כי המקור המרכזיים לקבלת מידע על פוליטיקה הוא הרשתות החברתיות וקבוצות הווטסאפ/טלגרם. עבור 58% מכלל המדגם (יהודים וערבים), המרחב הדיגיטלי הוא מקור המידע המרכזי. המשיבים הערבים הגדירו את הרשתות החברתיות והקבוצות באחוזים גבוהים יותר מכלל המשיבים, 77% (66% רשתות חברתיות, 11% קבוצות ווטסאפ /טלגרם).

הפילוח של מקורות המידע בתוך החברה היהודית על פי המיקום ברצף הדתי מציג פערים גדולים בין הקבוצות בחברה היהודית. כך למשל, שני מקורות המידע המרכזיים של המשיבים הדתיים הם משפחה וחברים (26%) ורשתות חברתיות (21%). זהו ממצא המתכתב עם המקום המרכזי של השיח על פוליטיקה במשפחה שהיה הגבוה ביותר בקרב המשיבים היהודים (ראו תרשים 2). כמו כן, המשיבים החרדים הגדירו דווקא עיתונים כמקור המידע המרכזי שלהם – 28%. זהו נתון המשקף את המגבלות על השימוש באינטרנט ובטלפונים חכמים הקיימות בחברה החרדית, ולכן מושם דגש רב יותר על משפחה וחברים (20%) ועל עיתונות ואתרי חדשות לסוגיהם (תרשים 7).

תרשים 7
מהם שני המקורות העיקריים מהם את.ה מקבל.ת מידע על פוליטיקה (יהודים על פי מיקום על הרצף חרדים–חילונים)

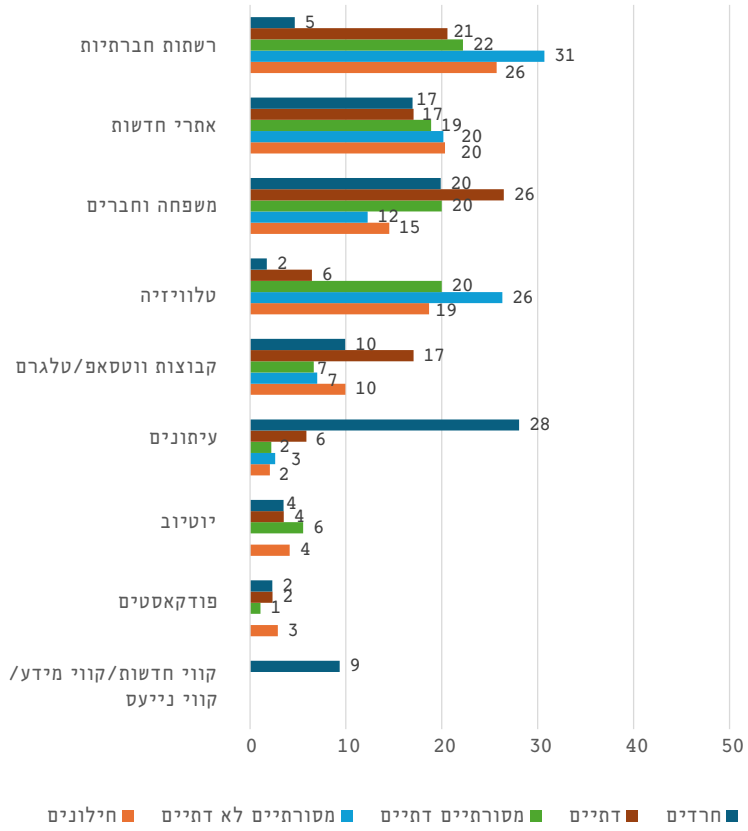

מערכת בחירות בעידן הדיגיטלי מציבה בפני מצביעי פעם ראשונה נגישות רבה לתכנים, כפי שמציין ברוך בריאיון: ״אם אני מופיע לאנשים בפיד כשהם גוללים בנייד, והם צורכים את ה׳חדשות׳ שאני מייצר ואת מה שאני בוחר להראות להם, רוב המידע הזה ישרת אותי פוליטית״; שרון מציינת כי במציאות של הרשתות החברתיות ״נער או צעיר כבר לא חייב לשמוע רק את מה שההורים שלו אומרים לו בבית. הרשתות מאפשרות לשבור במעט את המבנה השבטי הישן. היום צעירים נחשפים לעוד מגוון רחב של דעות״. זו דוגמה להצפה של תכנים ומסרים המתגברת מאוד בתקופת בחירות. אלא שהחשיפה לנושאים פוליטיים במרחב הדיגיטלי, נשארת לרוב ברמת החשיפה הפסיבית, ונתוני הסקר מלמדים כי מרבית המשיבים בכלל המדגם (יהודים וערבים) אינם מגדירים את עצמם כמי שמחפשים באופן יזום תכנים פוליטיים ברשתות החברתיות. זהו ממצא המתכתב עם דפוסי קבלת מידע המאפיינים את עולם הרשתות החברתיות. ה״פיד״ מציג את עצמו, במובן זה שתכנים שונים מגיעים דרך הגלילה אל האדם, והאלגוריתם מקפיץ או דוחף ל״פיד״ את מה שעולה מתוך היסטוריית השימוש והצפייה בתכנים שונים. בכלל המדגם, יהודים וערבים, 64% **אינם** מחפשים באופן אקטיבי תכנים בנושאים פוליטיים, אלא רק נחשפים אליהם.

משרד החינוך

לצד המשפחה, החברים והמרחב הדיגיטלי, פועל סוכן חיברות נוסף. הצעירים בוחרי פעם ראשונה, בוגרי מערכת החינוך, בה יכולה (או אמורה) להתקיים תשתית לטיפוחה של אוריינות פוליטית. בפרק א', הוצגו מיומנויות מינימליות שיש להתייחס אליהן בהקשר להצבעה במדינה דמוקרטית המהוות חלק בלתי נפרד מאוריינות פוליטית: היכולת להבין אילו מפלגות או מועמדים מציעים מדיניות המאיימת על המשך קיומה של דמוקרטיה חופשית והוגנת; וכוונה להצביע באופן שימנע את סיום הדמוקרטיה (Oprea & Stephens, 2024). מיומנויות אלו אינן מולדות או נרכשות באופן טבעי, הן בעיקר נלמדות. מערכת החינוך הציבורית היא אחת הזירות החשובות בה מיומנויות אלו יכולות וצריכות לבוא לידי ביטוי. אלא שכלל המרואיינים הדגישו כי הצעירים חסרים ידע מוסדי על הדמוקרטיה וכי קיים פער גדול מאוד בין העניין והרצון להבין לבין תשתית הידע והמיומנויות הניתנת במרחבים הבית ספריים. כך למשל אלון, ראש מטה צעירים באחת מן המפלגות מתאר כיצד "חבר"ה תיכוניסטים [...] מגיעים אלינו בדרך כלל עם רמת ידע נמוכה בהרבה בכל הנוגע למערכת הפוליטית [...] המשרד חוסם שיח פוליטי בתוך מערכת החינוך, וזה פוגע בכולנו"; או יואב, העוסק במנהיגות צעירה של תלמידים, מתאר כיצד הוא וחבריו ניסו לקדם את הנושא של אוריינות פוליטית במערכת החינוך: "אנחנו כבר הרבה זמן מציפים את הנושא [...] וכמה קריטי להכניס אותה לתוכנית הלימודים של כיתות י"ב במסגרת שיעורי האזרחות [...] המערכת פשוט מפחדת לגעת בנושא הזה וזה חבל מאוד". אמירות נחרצות ברוח זו נשמעו כמעט בכל הראיונות: "זו טעות חמורה שמערכת החינוך חוסמת את השיח הזה" (אלון); "המרחב המוסדי פשוט לא מאפשר את השיח הזה, כתוצאה מכך נוצרת פחות סקרנות אקטואלית, שאחר כך אמורה להפוך למודעות פוליטית" (ברוך); "להוציא צעירים וצעירות בני 18 ממערכת החינוך הפורמלית בלי שהם התעסקו והבינו את המושגים האלו, זה להוציא אותם לעולם עם נכות אזרחית מסוימת. הם פשוט חסרי כשירות לחיות כאזרחים פעילים ודמוקרטים בתוך מדינה, והם תופסים את הדמוקרטיה רק כאיזה כלי טכני, כמעט ריק מתוכן מהותי" (גיא);

היעדרו של שיח פוליטי[77] המייצר תשתית לטיפוחה של אוריינות פוליטית דמוקרטית, מדגים מתח בין עניין ושיח משפחתי וחברתי ער יחסית, לבין היעדר תשתית של ידע מוסדר ומבוסס אודות פוליטיקה. יואב מתאר יפה את המתח הזה: "בני הנוער מצד אחד, אינם טיפשים, ומצד שני, ברגע שלא מעניקים להם כלים, לא

[77] דוגמה המחזקת אמירות אלו עולה במחקר שנערך במכון הישראלי לדמוקרטיה בשיתוף עם מרכז ווירטבי , בקרב צעירים בני 18-24 במרץ 2025, עלה כי בוגרי מערכת החינוך כמעט ואינם מקיימים שיח פוליטי במסגרת בתי הספר כפי שמדגימים נתוני המשיבים על השאלה באיזו מידה התנסו בבית הספר התיכון בו למדו בדיונים פוליטיים: 69% בקרב בוגרי מערכת החינוך החרדית; 70% בקרב בוגרי מערכת החינוך הממלכתית דתית; 67% בקרב בוגרי מערכת החינוך הערבית; 60% בקרב בוגרי מערכת החינוך הממלכתית כללית (יהודית).

מושיטים להם יד, ולא עוזרים להם לפתוח את העיניים, הם נשארים שבויים בתפיסות שהם קיבלו בבית ובסביבה הקרובה שלהם״. שרון מוסיפה כי ״כשלא מדברים עם בני נוער על נושאים כאלה בצורה מבוקרת, זה פשוט מתפרץ במקומות אחרים, בצורה לא מפוקחת ברשתות החברתיות. הייתי גורמת למערכת להפסיק לפחד, שמורים לא יגלו למי הם מצביעים, זה בסדר גמור, אבל שלא יפחדו לנהל דיון פוליטי, שלא יפחדו לדבר על התפקיד של הפוליטיקה ועל הכלים באמצעותם מודדים נבחרי ציבור״.

הפער המתואר לעיל יכול לשקף רבדים שונים של אוריינות פוליטית שאינם בהכרח סותרים, אלא משלימים. הראשון נוגע בהיבטים הזהותיים הקבוצתיים, השיח המשפחתי, החברים וחשיפה לתכנים בתיבת התהודה הדיגיטלית בה הצעיר.ה מצויים, במיוחד בישראל, שבה קבוצות חברתיות שונות לרוב חיות במרחבים נפרדים. השני, קשור בתשתית הידע והכלים לחשיבה עצמאית וביקורתית אודות עמדות שונות (גם בקרב המשפחה והחברים ובוודאי במרחב הדיגיטלי). בעוד הראשון תורם **למעורבות הפוליטית** של היחיד בהגדרתה במחקר זה, השני נדרש כדי לקדם את תרגומה של המעורבות הפוליטית **להשתתפות פוליטית** ועוד יותר מכך לביסוסה של **מסוגלות פוליטית** המאפשרת ליחיד להבין תהליכים פוליטיים, להשפיע עליהם ולחולל בהם שינוי כפי שידון בחלק הבא.

ג.3. ממעורבות להשתתפות - מסוגלות פוליטית כתשתית הכרחית לקראת בחירות

המחקר הנוכחי מבחין בין **מעורבות פוליטית**, כלומר מידת העניין, הקשב והחיבור הרגשי לפוליטיקה, לבין **השתתפות פוליטית** שהיא מכלול הפעולות שבהן אזרחים משפיעים על החלטות פוליטיות, הכוללות פעולות מוסדיות ולא-מוסדיות, מקוונות ולא-מקוונות. זו אבחנה חשובה לעיצוב תהליכי חינוך לאוריינות פוליטית בחברה דמוקרטית, שכן הגברת המעורבות כשלעצמה היא תנאי מקדים, אך נדרשים כלים נוספים לתרגומה להשתתפות בפועל. **כדי לתרגם מעורבות להשתתפות נדרשת מסוגלות פוליטית, חיצונית ופנימית**. המסוגלות החיצונית עוסקת באמון של היחיד במערכת הפוליטית ובהוגנות שלה כלפי הציבור וצרכיו (Craig et al., 1990; Niemi et al., 1991). מסוגלות פנימית עוסקת בביטחון של הפרט שבידיו הידע והכלים להבין את המציאות הפוליטית וגם להשפיע עליה (נווה, 2008; Koren, 2025). שני המרכיבים יחד הם התשתית הנדרשת כדי שמעורבות פוליטית תתורגם להשתתפות פוליטית. חלק זה ידגים את המתח בין שתי הרמות הללו כפי שהן באות לידי ביטוי בממצאי המחקר הנוכחי. גיא, הפועל בזירת החינוך הבלתי פורמלי עם צעירים בגילאי 18–19, מדגים מציאות זו באופן הבא:

> אם נבחן את הצעירים שמגיעים אלינו בתחילת השנה, אנחנו נמצא אצלם מוטיבציה גבוהה מאוד להיות מעורבים ולהשפיע, ואכפתיות רבה מהמדינה. אבל כשתבקשי מהם לתרגם את האכפתיות

הזו לעמדות מנומקות, את תגלי הרבה פעמים תשובות רדודות והיכרות שטחית מאוד עם המציאות הפוליטית שמקיפה אותם.

תרגום המעורבות והעניין להשתתפות, כלומר לפעולה מכוונת בהקשרים פוליטיים, אינו מובן מאליו. כך למשל, רוב מובהק של המשיבים בסקר בכלל הקבוצות תיארו את עצמם כמי **שאינם משתתפים בכל פעילות פוליטית שהיא** (כפי שהוגדרה במסגרת הסקר). 84% בקרב משיבים ערבים ו-66% בקרב משיבים יהודים בכלל המדגם (תרשים 8).

תרשים 8
האם השתתפת עד היום בפעילות פוליטית כלשהי?
ניתן לסמן יותר מתשובה אחת (יהודים וערבים)

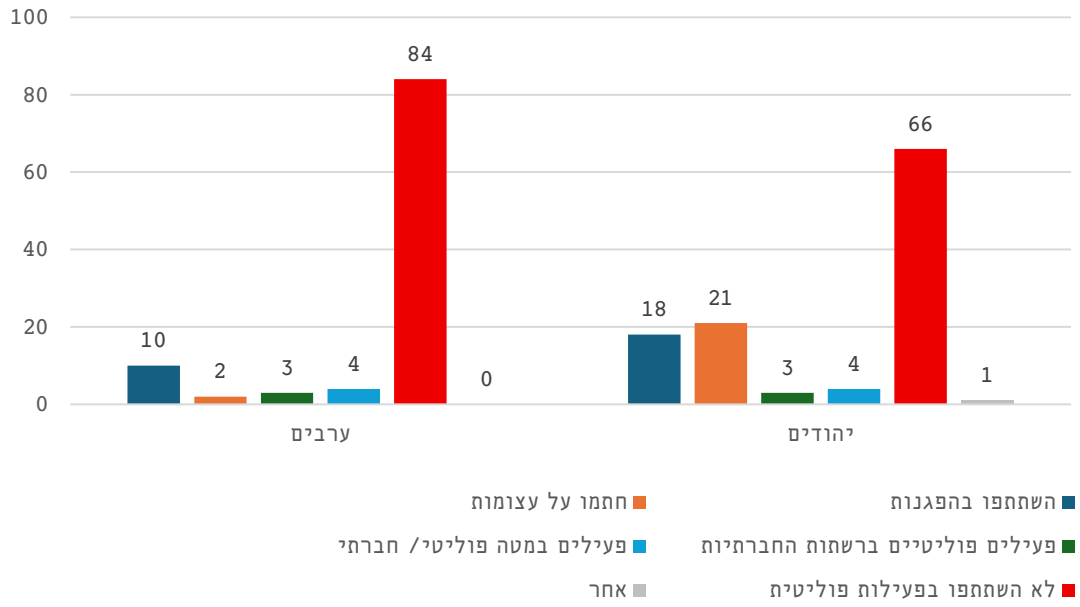

בקרב המרואיינים עלתה תובנה דומה בדבר הפער בין עניין לבין פעולה פוליטית בפועל בקרב הצעירים אותם הם פוגשים. כך למשל, אמר דניאל חבר מועצת עיר המחזיק בתיק צעירים, מתאר כי "תקרת הזכוכית של הצעירים לגבי מה שאפשר להגשים ככוח פוליטי היא מאוד נמוכה. [...] הצעירים לא חושבים בכלל במובנים האלה. אין להם נטייה לראות את עצמם כקבוצה אינטרסנטית שצריכה לדאוג לעצמה". גם אלון, מרכז מטה צעירים באחת המפלגות מתאר התרשמות דומה: "לאורך החודשים האחרונים אני שומע המון צעירים שאומרים לי 'אני לא הולך להצביע, המשחק הזה לא מדבר אליי' ".

ג.3.1. מסוגלות פוליטית חיצונית – אמון ותמונת עתיד

האמירות שתוארו לעיל, מתארות חוסר אמון ב"משחק", במערכת הפוליטית, במוסדות ובפוליטיקאים. ממצאי הסקר מלמדים על אחוז גבוה מכלל המשיבים, יהודים וערבים, שהגדירו כי אינם סומכים על פוליטיקאים ופוליטיקאיות – 82% בקרב היהודים, ו-53% בקרב המשיבים הערבים. בקרב המרואיינים נושא חוסר האמון של צעירים בפוליטיקאים ובפוליטיקה עלה גם הוא. כך למשל מתארת שרון כי "החבר'ה שנמצאים בשלב שלפני

הצבא [...] נמצאים לרוב בחוויה של: 'נתקו אותי מזה, פוליטיקה זה מגעיל, פוליטיקה זה מסריח, כולם עסקנים, שקרנים וחרטטנים'". חסאן מתאר אמירות של צעירים כמו: "מה כבר ישנה הקול שלי? מה הוא יכול להועיל? ומה חבר הכנסת בכלל עושה בשבילנו? הוא רק מקבל את המשכורת שלו [...] מקבל רכב ולא עושה שום דבר.[78] חוסר האמון מתבטא גם בהערכה נמוכה של מצב הדמוקרטיה הישראלית. כך למשל, בקרב היהודים שיעור המעריכים את המצב כגרוע ולא כל כך טוב עמד על 51%, בעוד אצל המשיבים הערבים, אחוז המעריכים את המצב כגרוע עולה באופן משמעותי ל-78%. הפילוח של החברה היהודית על הרצף הדתי (חרדים – חילונים) מדגים מצד אחד את ההסכמה בדבר מצבה הלא טוב של הדמוקרטיה הישראלית, אך גם משקף הבדלים בין הקבוצות כפי שמציג תרשים 9. כך למשל, המשיבים הדתיים והמסורתיים-דתיים מעריכים את מצבה של הדמוקרטיה הישראלית באופן טוב יותר באופן יחסי לכלל המדגם. עבור רבים מהמשיבים, הערכת מצב הדמוקרטיה אינה נובעת רק מעקרונות מופשטים שלה, אלא מהתחושה עד כמה המדינה מכירה בצורכיהם ומאפשרת להם להשתלב מבלי לפגוע בזהותם. כך למשל, בקרב צעירים חרדים, מחלוקות סביב סוגיות כמו חוק הגיוס או מעמדה של השבת במרחב הציבורי עשויות לחזק תחושת איום על האוטונומיה הקהילתית ואורח החיים החרדי. בקרב צעירים ערבים, תחושות של אי-שוויון או הדרה עשויות להשפיע באופן דומה על תפיסת הדמוקרטיה ומשמעותה ועל מידת האמון במוסדות המדינה.

תרשים 9
על סולם שבין 1 ל-4 כאשר 1 = גרוע ו-4= מצוין, איך את/ה מעריך/ה את מצב הדמוקרטיה בישראל כיום? (% יהודים לפי מיקום על הרצף חרדים-חילונים)

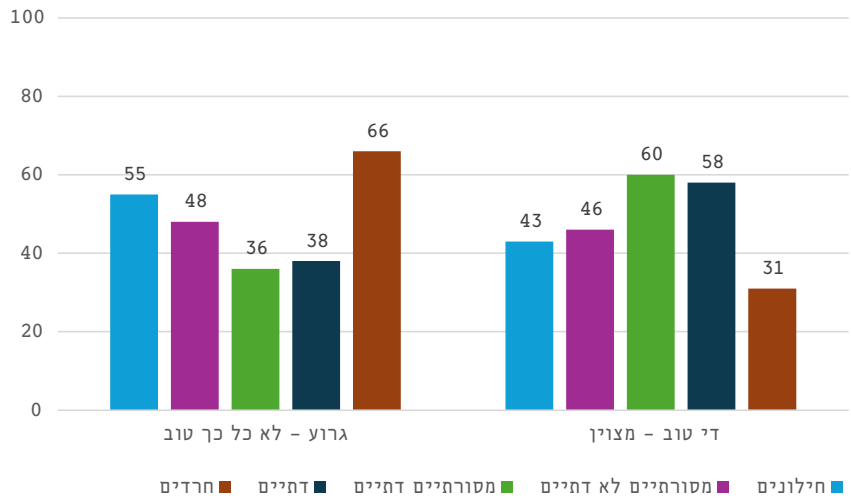

[78] נתון זה מתכתב עם מחקר שקיימה עמותת "חינוך לחיים" עבור מועצת התלמידים הארצית במהלך 2026 והוזכר באחד הראיונות, ולפיו 21.5% בלבד מהמשיבים (2122 תלמידים ותלמידות בכיתות ז-י"ב) סומכים על מקבלי ההחלטות ומביעים אמון בפוליטיקאים רואים את הנוער 2026 , מקוון. Education for Life

הראיונות מדגימים היבט זה באמצעות דוגמאות מתוך מרחבי פעולה מגוונים בהם מצויים צעירים בוחרי פעם ראשונה. כך למשל, עולה מהראיונות תיאור עקבי של המערכת הפוליטית כמי ש״נעלמת״ מחיי הצעירים בין מערכת בחירות אחת לשנייה. ג׳יהאן, שפועלת בקרב צעירים בחברה הערבית מטעם אחת המפלגות, תיארה תבנית חוזרת שבה מפלגות מגייסות צוותי מתנדבים בסמיכות למועד הבחירות, ומאבדות עמם קשר מיד לאחר מכן, כך שבכל מערכת בחירות יש להתחיל את מלאכת הגיוס מחדש. זהו דפוס המצטרף לנתוני חוסר האמון העמוקים בקרב צעירים בחברה הערבית. כך למשל מתאר חסאן, ראש מטה צעירים באחת המפלגות את מצב הצעירים בחברה הערבית: ״דור הצעירים כיום הוא דור חכם, אבל בעת ובעונה אחת הוא גם מתוסכל ומאוכזב. אז איך אני יכול לתקשר כיום עם דור הצעירים? איך אני בכלל יכול להניע אותו, לשכנע אותו שאכן כדאי לצאת ולהצביע? אולי מישהו שמצביע בפעם הראשונה? אני צריך לדבר איתו על הכאבים שלו; על מה הוא חושב, מה חסר לו, ממה הוא סובל בחברה הזו ומה כואב לו״.

שני, חברת מועצה בעיר גדולה במרכז, מתייחסת גם היא לתסכול ולייאוש ומתארת כיצד הצעירים אותם היא פוגשת ישאלו ״איזו תמונת עתיד אתם נותנים לי פה? תנו לי סיבות להישאר״. השאלה מה מעניין את הצעירים מקבלת תשובות שונות בקרב בעלי התפקידים הפוגשים צעירים בוחרי פעם ראשונה במסגרת עבודתם, בין אם זה במטות צעירים של מפלגות, במועצות ערים בשלטון המקומי, או בארגוני חברה אזרחית. לצד תיאור הייאוש, התסכול וגם חוסר העניין המסוים, במרבית הראיונות הגדירו את הביטחון כנושא המרכזי המעסיק את הצעירים לקראת הבחירות. כך למשל ברוך טוען כי ״בבחירות הארציות זה די ידוע ונחקר: חבר׳ה צעירים מצביעים על ביטחון ״על מלא״. זה כל מה שהם מכירים וזה רוב מה שהם עסקו בו בשנים האחרונות של חייהם״. טענה זו מקבלת חיזוק בסקר העמדות בתשובה לשאלה באלו נושאים צריכה הממשלה הבאה לטפל באופן הדחוף ביותר. שני הנושאים המרכזיים שהוגדרו על ידי צעירים בכלל המדגם כמרכזיים ביותר היו ביטחון והנושא הכלכלי (יוקר מחיה, תעסוקה ודיור), המצב הביטחוני גובר על ההיבט הכלכלי, למרות שזהו נושא מרכזי מאוד גם כן. במדינות שנסקרו בפרק ב (ארצות הברית, קנדה, אוסטרליה, האיחוד האירופי) הנושא הכלכלי – יוקר המחיה, דיור ותעסוקה, עמד בראש סדר העדיפויות של מצביעים צעירים, לרוב תוך דחיקת נושאי זהות וסביבה שאפיינו מערכות בחירות קודמות. בשונה מהתמונה הבינלאומית, שבה חרדה כלכלית מתפקדת כמנוע כמעט בלעדי, בישראל מצטרפת אליה מסגרת ביטחונית-קיומית שמעצבת מחדש את משמעות החרדה הכלכלית עצמה: חוסר הוודאות התעסוקתי והכלכלי של דור זה מתקיים בצל מציאות מלחמתית מתמשכת, מה שמעצים את תחושת חוסר היציבות מעבר למקבילותיה במדינות המערב. אפשר לומר שהנושא הבטחוני מחזק את

תפיסת החרדה הקיומית של צעירים בישראל בהקשרים הכלכליים (כמו עמיתיהם במדינות אחרות) ואף מחמיר אותה, ולא מחליף אותה.[79]

מעניין שאלו שני הנושאים הבולטים בקרב שתי הקבוצות: היהודים והערבים. הצעירים והצעירות הערבים נפגשים בסוגיות הכלכליות בשלב מוקדם יותר מהצעירים והצעירות היהודים מבחינת הגיל. ועדיין, ההתייחסות לנושאים אלו הייתה דומה (תרשים 10).

תרשים 10
לדעתך, מהו הנושא המרכזי שעל הממשלה לטפל בו כיום? (יהודים וערבים)

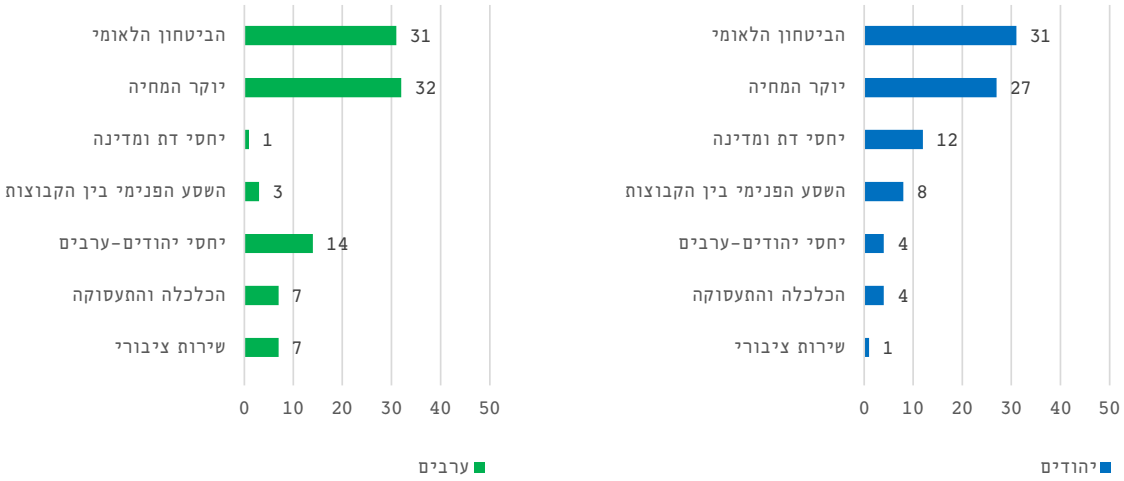

ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על כך שבקרב מצביעי הפעם הראשונה בישראל שני הממדים, מסוגלות חיצונית ומסוגלות פנימית – אינם נעים בהכרח יחדיו, ולעיתים אף מתפצלים לכיוונים מנוגדים: תפיסת מסוגלות פנימית גבוהה יכולה להתקיים לצד תפיסת מסוגלות חיצונית נמוכה, ולהפך. פער זה, ולא רק הרמה המוחלטת של כל ממד בנפרד, הוא שמסביר חלק מהממצאים שנמצאו בקרב אוכלוסיית המחקר, כפי שנראה בחלק הבא.

ג.3. 2 מסוגלות פוליטית פנימית: משמעות ההצבעה, תחושת השפעה ורצון להשתתף

הרמה הנוספת של מסוגלות פוליטית, היא רמת המסוגלות הפנימית. בניגוד למגמה שעלתה בחלק התיאורטי, המצביעה על רמות נמוכות במיוחד של מסוגלות פנימית בקרב צעירים בני דור ה-Z (Oser et al., 2023; Van Slageren et al., 2025), נתוני הסקר הנוכחי מציגים תמונה שונה. למרות חוסר האמון בפוליטיקאים

[79] המרכזיות של נושא הביטחון בעיני מצביעי הפעם הראשונה בישראל מקבלת פשר נוסף לאור נתון ההקשר: עבור רוב הנשאלים היהודים הלא-חרדים, השירות הצבאי אינו מושג מופשט אלא חוויה יומיומית - הם משרתים, עומדים לשרת, או משתחררים זה עתה. אינטואיטיבית, ניתן לשער שתפיסת הביטחון כסוגיה מרכזית אינה נשענת רק על אקטואליה תקשורתית, אלא נבנית גם מן ההתנסות הישירה במסגרות צבאיות. השערה זו טעונה בחינה אמפירית עתידית שתפרק את מדגם המצביעים לפי מסלול שירות ותשווה את בולטות הביטחון בין משרתים, לא-משרתים ומשוחררים.

והשתתפות פוליטית נמוכה, מתברר כי מצביעי הפעם הראשונה בישראל מתכוונים להצביע באחוזים גבוהים מאוד. 91% מכלל המדגם מצהירים שיצביעו או חושבים שיצביעו (תרשים 11) כאשר בקרב הערבים השיעור מגיע ל-87%, נתון המרמז על אפשרות להמשך מגמת עלייה בשיעור ההצבעה הערבי בבחירות לכנסת (לעומת 53.2% בבחירות לכנסת ה-25 ו-44.6% ב-2021).

תרשים 11
האם את/ה מתכוון/ת להצביע בבחירות הקרובות לכנסת?
(% כלל המדגם, יהודים וערבים)

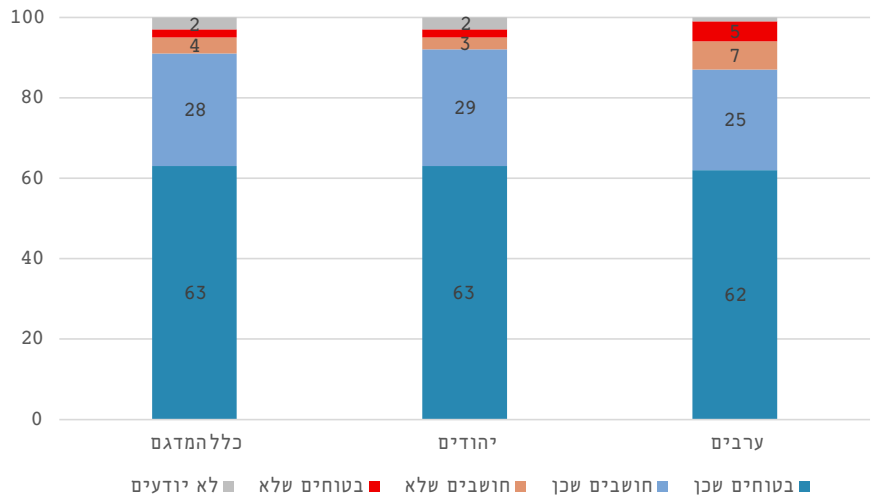

לא רק שרוב מובהק מהמשיבים, בכל הקבוצות מתכוון להצביע, הוא גם מייחס להצבעה הראשונה משמעות וחשיבות (תרשים 12) ואף מכיר באחוזים גבוהים בהשפעה האפשרית של האזרח בתהליך הבחירות (תרשים 13).

תרשים 12
עד כמה העובדה שתוכל/י להצביע בקרוב בבחירות משמעותית עבורך? (%, כלל המדגם)

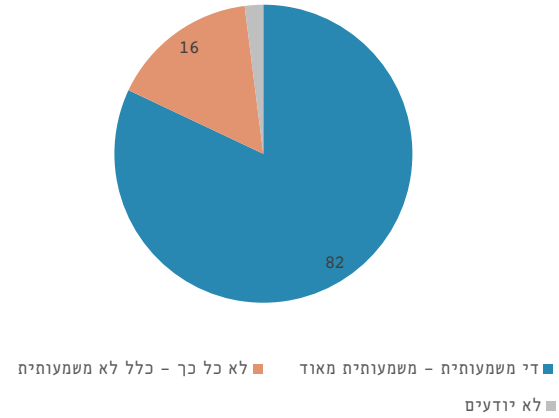

תרשים 13
באיזו מידה ההצבעה של ציבור האזרחים יכולה להשפיע על המציאות במדינה? (% כלל המדגם, יהודים וערבים)

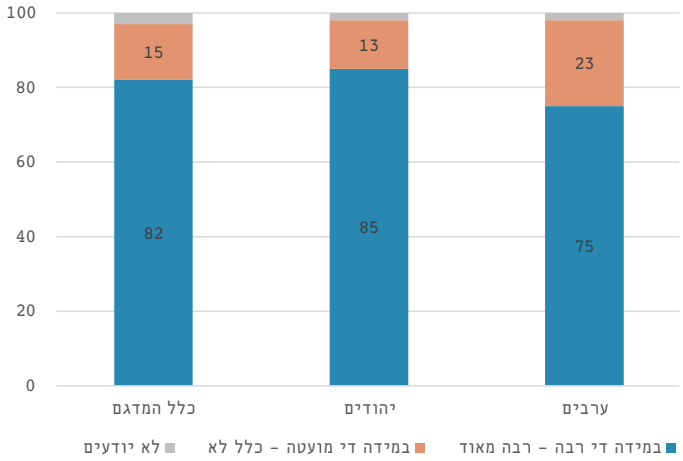

ניתוח הראיונות אינו סותר את מאפייני המסוגלות הפנימית הגבוהה יחסית העולה מממצאי הסקר, אך עולה מהם זווית נוספת לתמונה זו. בעלי התפקידים השונים תופסים את הרצון של הצעירים להצביע ולהשפיע, כמונע ממניעים שאינם אידאולוגיים באופיים, אלא רגשיים וזהותיים. המגמה הבינלאומית של נטישת מפלגות המרכז לטובת קצוות האידאולוגיה, המוסברת בספרות כ"הצבעת וטו", כלומר כמחאה נגד הממסד שנכשל בטיפול במשברי הדור, מקבלת בישראל ביטוי חריף במיוחד, המחודד בראיונות העומק שמתייחסים לשנאה כמנוע הצבעה מרכזי בקרב מצביעי פעם ראשונה. כך למשל, שנאת הצד הפוליטי היריב, המתוארת בידי דניאל כ"מנוע המרכזי" שמניע צעירים ישראלים להצביע: "אני אומר את זה מתוך ניתוח קר של הנתונים, בלי לערב רגשות פוליטיים. צעיר לא מצביע בבחירות ארציות בגלל המעשים או הרפורמות שעושים עבורו – הוא מצביע מתוך רגש של דחייה ושנאה כלפי הצד השני. השאלה היא רק את מי הוא שונא יותר". גיא מציג עמדה דומה: "העמדות שלהם מגיעות כסיסמאות דוגמטיות, הן כלפי המחנה שהם תופסים את עצמם כשייכים אליו, והן כלפי המחנה היריב". גם ג'יהאן מתארת חוויה דומה במפגש עם צעירים: "אני משערת שהדברים החומריים הם לא בעדיפות הראשונה שלהן, אלא יותר הדברים הרגשיים (האמוציונליים). נושאים כמו ביטחון וביטחון אישי, וכל העניין הפטריוטי והזהותי מדברים אליהן הרבה יותר". אפרת, פעילה במטה הצעירים של אחת המפלגות, התייחסה לחוסר ההבנה העומד בבסיס כוונות ההצבעה של מצביעי פעם ראשונה: "כשדור שלם לא מקבל הצעה ערכית ברורה, הוא הולך למי שנראה לו הכי אטרקטיבי וקולני [...] פוליטיקאים מסוימים תופסים צעירים כי הם צועקים חזק. התפקיד שלנו מול זה הוא להציע מסרים חדים וברורים יותר". פער הידע בא לידי ביטוי גם בהבנה שההצבעה בישראל אינה עבור אדם /מנהיג אחד, אלא עבור רשימה, כפי שמציין אלון: "הרבה צעירים שבויים בקונספט של הפרסונה; הם מדברים רק על המנהיג שנמצא בראש, ולא מבינים את המשמעות של כל ה'חבילה' שמגיעה איתו". תיאורים אלו עולים בקנה אחד עם מסגרת "הצבעת הווטו" ועם תיאוריית הקיטוב האפקטיבי בספרות הבינלאומית, ויכולים להצביע על כך שגם בישראל ריחוק מהמרכז הפוליטי אינו בהכרח תוצר של הזדהות עמוקה עם קצה מסוים, אלא לעיתים תגובת נגד למחנה היריב או חוסר באוריינות הפוליטית.

אם כן, הרצון להצביע קיים ואף חזק, אך המנוע הפסיכולוגי שמזין אותו אינו בהכרח זה שהמסגרת התיאורטית שהוצגה בפרק הראשון מגדירה כבסיס המינימלי להצבעה מושכלת בחברה דמוקרטית. בסיס זה כולל את היכולת להבין אילו מפלגות או מועמדים מהווים איום על המשך קיומה של דמוקרטיה חופשית והוגנת, ולא רק עצם פעולה ההצבעה. ממצא זה מציב אתגר מיוחד לחינוך אזרחי: אם ההכרעה הפוליטית של צעירים מונעת בחלקה מרגש שיפוטי כלפי ה'אחר' הפוליטי ופחות מגיבוש עמדה עצמאית, הרי שהמענה החינוכי אינו יכול להסתפק בהקניית ידע על מוסדות, אלא נדרש להתמודד ישירות עם מיומנויות של דיאלוג, סובלנות והפחתת הקיטוב הרגשי.

ג.4. ממעורבות להשתתפות - בין הדיגיטלי לפיזי

הממצאים עד כה מלמדים על פער בין מעורבות פוליטית להשתתפות פוליטית במובנה במחקר זה, נכונות ומסוגלות להצביע, באופן המתבסס על אוריינות פוליטית דמוקרטית. בחלקים הקודמים הוצג כי רמת מעורבות פוליטית גבוהה אינה ערובה להשתתפות פוליטית, אלא רק תנאי מקדים שאינו בהכרח מספק. התרגום בפועל דורש תשתית נוספת של מסוגלות פוליטית המשלבת אמון במערכת (חיצונית) כמו גם כוונה ורצון להשפעה (פנימית). הנכונות הגבוהה להצביע בקרב מצביעי פעם ראשונה וגם ההכרה בחשיבות ההצבעה וביכולתה להשפיע, מבוססת בעיקר על זהות ורגש ולא על ידע או התנסות בפועל בפעולות פוליטיות שונות (למשל בבתי הספר, בחינוך הבלתי פורמלי או באופן עצמאי). הבסיס הרגשי והזהותי אינו רק תוצר של המקום בו נולד וגדל האדם, אלא גם של המרחב הדיגיטלי בו הוא פועל.

ממצאי המחקר הנוכחי מתכתבים עם המגמה העולה בסקירת הספרות שדור ה-Z צורך את המידע הפוליטי שלו בעיקר דרך המדיה הדיגיטלית והרשתות החברתיות, זאת בניגוד לדורות הקודמים. בעלי התפקידים השונים שרואיינו במסגרת מחקר זה הדגישו את חשיבות הפעולה שלהם בזירה זו, מאחר והיא המרחב המרכזי בו מצויים צעירים וצעירות, אבל במקביל הדגישו כי קיים קושי רב לתרגם את הנוכחות של צעירים במרחב הדיגיטלי להשתתפות פוליטית משמעותית, בעיקר משום שכפי שהוצג בחלק הקודם, החשיפה למידע פוליטי אינה יזומה ברוב המקרים, אלא פסיבית. כך למשל, אומר תומר כי "הדיגיטל בסופו של דבר הוא קקופוניה שלמה. קשה מאוד לגרום לצעיר, לחייל או לבן נוער, לעצור את הגלילה דווקא על סרטון פוליטי מורכב". ברוך אומר: "אם תיכנסי לפייסבוק שלי, תראי שאני מעלה המון תכנים בנושא, אנשים מגיבים, עושים לייקים ונמצאים בטירוף של שיח איתי בפרטי. אבל כשאני יוצא פיזית לשטח ומארגן הפגנה מחר בבוקר בנושא – אני מוצא את עצמי עומד שם לבד עם דגל".

אם כן, יש צורך בגישור בין מה שנראה כמעורבות רבה במרחב הדיגיטלי (חשיפה, לייקים וכו') לבין ההשתתפות הפוליטית המושכלת. בעלי התפקידים שרואיינו מכירים בפוטנציאל האלקטורלי של מצביעי הפעם הראשונה לקראת הבחירות הקרובות באוקטובר 2026, אך מציינים כי קשה לפצח את הנוסחה שתאפשר להמיר נוכחות דיגיטלית ערה לפעולה בפועל, כפי שמציין ברוך, מי שיצליח לעשות זאת, "יפצח משהו שנשגב כרגע מבינתנו". בעלי התפקידים בשדה מדגישים שוב ושוב כי צריכת תוכן ברשת (צפייה, לייקים, שיתופים) אינה שקולה לגיבוש עמדה מבוססת.

למרות תחושת התסכול בהקשר לפער שצוין לעיל, נמצאה בראיונות הסכמה רחבה מאוד סביב הטענה כי המפגש בלתי אמצעי, פנים אל פנים, הוא המפתח לגיוס תשומת הלב והקשב של צעירים וצעירות לצורך גיבוש עמדה מבוססת, ולא הסרטונים ברשת. אלון תיאר כיצד קשר רציף ולא-מזדמן, המבוסס על הקשבה ולא על

"זריקת סיסמאות מלמעלה", מוליד "מחויבות מדהימה"; ותומר תיאר עבודת שטח הכוללת הגעה קבועה לתחנות איסוף והורדה של חיילים, חלוקת פליירים וקפה כמנגנון הגיוס האפקטיבי ביותר שבידיו. מקרה המבחן ההונגרי שהוצג בפרק ב מחזק טענה זו. הצלחת מפלגת האופוזיציה של מגיאר בבחירות שהתקיימו באפריל 2026 קשורה בין השאר לתשתית השטח הנרחבת שהתקיימה: מפגשים אישיים, בלתי אמצעיים ושיח בגובה העיניים בכל רחבי הונגריה הרבה יותר מאשר הפעולה במרחבים הדיגיטליים.

תמונה זו של "עדיפות הפגישה האישית" עלתה מכלל המרואיינים, ללא יוצא מן הכלל, ומהווה אחת מנקודות הדמיון המובהקות ביותר ביניהם, על אף השונות ביניהם בתפקידים ובזהויות. זוהי תובנה המזמינה את בעלי העניין השונים לתרגם את הנכונות הגבוהה להצביע ורמת המעורבות הרבה להשתתפות פוליטית משמעותית בקלפי, המתבססת על אוריינות פוליטית דמוקרטית שבתקופת בחירות אולי תתחיל במרחב הדיגיטלי אבל חייבת להגיע גם אל הצעירים עצמם ולאפשר שיח וחשיפה לידע, לשיקול דעת ולהזדמנות לטפח מסוגלות פוליטית פנימית בעלת ערך ומשמעות. הפרק המסכם יציג המלצות לשחקנים שונים לטווח הקצר (לקראת הבחירות הקרובות) ולטווח הארוך לפיתוחה של אוריינות פוליטית דמוקרטית.

פרק ד. סיכום והמלצות

המחקר הנוכחי ביקש להתבונן במצביעי פעם ראשונה בישראל לקראת הבחירות הארציות שיתקיימו באוקטובר 2026, ולהרחיב את המבט לעבר תפיסות ועמדות ביחס לבחירות ולדמוקרטיה של בוחרי פעם ראשונה בעת הזו. 640,000 צעירים וצעירות בני 18-22 יצביעו לראשונה בחייהם. מעבר לכך שזו קבוצה המהווה כ-8.5% מבעלי זכות הבחירה בישראל, זהו דור שחלק ניכר מתהליכי ההתבגרות שלו התרחשו בצילם של אירועי משבר מורכבים: מגיפה עולמית, משבר פוליטי, קיטוב חברתי חסר תקדים ומלחמה מתמשכת וקשה. ממצאי המחקר מלמדים כי קבוצה זו מגיעה אל הבחירות הקרובות עם כוונת הצבעה גבוהה במיוחד – 91% מכלל המדגם מצהירים כי בכוונתם להצביע ורואים בהצבעה חשיבות ומשמעות (82%). יחד עם זאת, הממצאים מלמדים גם על חוסר אמון בפוליטיקאים ורמת השתתפות פוליטית נמוכה במיוחד, והישענות כמעט מלאה על המרחב הדיגיטלי כמקור מידע פוליטי הנצרך ברובו באופן פסיבי.

השוואה בין שבע מערכות בחירות שהתקיימו במדינות דמוקרטיות בין 2024-2026 העלתה נקודות דמיון בכל הקשור למאפייני הדור (דור ה-Z) הן ברמת חוסר האמון כלפי הממסד הפוליטי והן בתחושת התסכול והחרדה בהקשר לעתיד, והצביעה על ארבע מגמות חוצות-מדינות המאפיינות את דור הבוחרים הצעירים: חרדה כלכלית ("פרקריות") שהפכה לסוגיה המרכזית בסדר העדיפויות; קיטוב מגדרי חד ("ההתפצלות המגדרית הגדולה"), שבו גברים צעירים נעים ימינה ונשים צעירות שמאלה; קריסת האמון במרכז הפוליטי המסורתי ועליית מפלגות ומועמדים המשקפים ניכור ופופוליזם; והתבססותו של אקוסיסטם דיגיטלי מבוסס אלגוריתמים ובינה מלאכותית – כזירה המרכזית שבה מתעצבת התודעה הפוליטית.

הפער בין המוטיבציה המוצהרת להצביע ולהשתתף בבחירות לבין תשתית הידע, האמון והמעורבות הפעילה התומכת בהצבעה מושכלת, הוא מה שמחקר זה מכנה 'פרדוקס ההמרה': קיומה של אנרגיה אזרחית ופוליטית ניכרת בקרב הדור הצעיר בישראל, שאינה מומרת מעצמה להשתתפות פוליטית מושכלת ובת-קיימא, אלא דורשת תיווך פעיל של מוסדות, מפלגות וסוכני חיברות שונים. מקרה הבוחן ההונגרי ממחיש כי המרה זו אפשרית, ואף עשויה להתרחש בהיקף חסר תקדים, כאשר מתקיימים בד בבד תחושת מסוגלות פוליטית פנימית, אלטרנטיבה הנתפסת כאמינה, וגיוס שטח אינטנסיבי המתרגם מעורבות דיגיטלית להשתתפות פיזית בקלפי.

בין ישראל, התיאוריה ומדינות העולם: קווי דמיון ושוני

ההשוואה בין הממצאים שעלו מסקר מצביעי פעם ראשונה בישראל והראיונות עם גורמי המקצוע השונים, לבין הספרות התיאורטית ומגמות ההצבעה במערכות הבחירות הבינלאומיות שנסקרו, מלמדת כי המקרה הישראלי חולק עם עמיתיו הבינלאומיים דפוסי יסוד – חרדה עמוקה מפני העתיד, חוסר אמון גובר במוסדות הפוליטיים, ומרכזיות המרחב הדיגיטלי כזירת חיברות פוליטית מרכזית – אך סוטה מהם באופן משמעותי בשלוש נקודות מפתח:

הסוגיה הראשונה היא מרכזיות הביטחון. במרבית המדינות שנסקרו החרדה הכלכלית ("פרקריות") היא הגורם החברתי-כלכלי הבודד המכריע בעיצוב עמדות ההצבעה. בישראל מתקיימת חרדה כפולה – ביטחונית וכלכלית גם יחד – כאשר הפריזמה הביטחונית משמשת כמכנה משותף החוצה מחלוקות שבמדינות אחרות מתפצלות בחדות.

הסוגיה השנייה שעולה היא מבנה הפער המגדרי בעמדות מצביעי ומצביעות פעם ראשונה. בניגוד ל"התפצלות המגדרית הגדולה" הבינלאומית, בקרב צעירים וצעירות יהודים בישראל לא נמצא פער אידאולוגי (ימין/שמאל) בין המינים. הפער המגדרי הישראלי מתבטא במידת המשמעות המיוחסת להצבעה ובתפיסת הקול הפוליטי, והוא בולט במיוחד בחברה הערבית.

הסוגיה השלישית מתייחסת להעדפה של המפגש הבין-אישי על פני הרשתות החברתיות. בהסכמה כמעט גורפת, בעלי התפקידים שרואיינו מצביעים על מפגש בלתי-אמצעי, ולא תוכן דיגיטלי, ככלי המרכזי לגיוס תשומת לב ולגיבוש עמדה מבוססת בקרב מצביעי פעם ראשונה. תובנה זו מהדהדת את הממצאים ממקרה הבוחן ההונגרי, ומחזקת את ההשערה כי לא רמת הניכור המוסדי כשלעצמה, אלא קיומה של תשתית שטח אמינה ובלתי-אמצעית, היא שמאפשרת את המרתה של מעורבות דיגיטלית להשתתפות פוליטית בפועל.

תובנות אלה – ובראשן פרדוקס ההמרה – מהוות את הבסיס להמלצות המוצגות להלן.

ההמלצות המוצעות בפרק זה מחולקות על פי טווחי זמן משלימים. הראשון כולל המלצות עם נגיעה ישירה לתקופת בחירות ולחודשים הסמוכים למועדן, ומכוון בעיקרו לגורמים המצויים במגע ישיר עם צעירים וצעירות מצביעי פעם ראשונה בתקופת הבחירות ממש. השני, מתייחס לטווח הארוך ולצורך שנידון במחקרים ודוחות רבים ועולה בצורה ברורה גם במחקר זה, לבניית תשתית מוסדית מתמשכת לטיפוחה של כשירות אזרחית דמוקרטית העוסקת גם בביסוס מסוגלות פוליטית (פנימית וחיצונית) מתמשכת ויציבה בין מועדי הבחירות העיתיים.

המלצות לתקופת בחירות – ועדת הבחירות המרכזית

- פנייה ייעודית למצביעי פעם ראשונה, בני ובנות 18–22:
  - קמפיין לעידוד הצבעה ראשונה תוך התייחסות לנושאים שעלו במחקר זה כמרכזיים ורלוונטיים לקבוצה זו, בדגש על ההשפעה והקול של הצעירים כבעלי חשיבות וערך לעיצוב החיים במדינה, והדרכה על מנגנוני הבחירות ומשמעותם – כמו לדוגמה פתק לבן, אחוז החסימה, הסכם עודפים וכיו"ב.
  - הסברה וחינוך במרחב הציבורי, ובפרט במרחב הדיגיטלי, בכל הקשור להשפעה פסולה על הבחירות (דיסאינפורמציה, תוכני בינה מלאכותית מסונתזים), בשיתוף פעולה עם חברות התקשורת והרשתות החברתיות – תוך שימת דגש ייעודי (בשפה ובמרחבי ההפצה הדיגיטליים והפיזיים) על צעירים וצעירות.
  - היערכות לנגישות ההצבעה עבור מצביעי פעם ראשונה תוך התחשבות בשלבי הגיל והמעברים האופייניים לו (לימודים רחוק מהבית, מעברי דיור, שירות צבאי/לאומי, מכינות ושנות מעבר).

מפלגות

- הגדרת מצביעי פעם ראשונה כקבוצת ייחוס נבדלת שיש לבנות עבורה תוכנית פעולה מותאמת, ולא כחלק מקבוצת 'הצעירים' הגורפת (גילאי 18–34).
- קמפיין למצביעי פעם ראשונה המשלב את המרחב הדיגיטלי ואת המרחב הפיזי. לא להישאר רק במרחב הדיגיטלי: חשיפה לידע על הבחירות, הרשימות והתוכניות המוצעות של כל מפלגה אינן יכולות להישאר רק במרחב הדיגיטלי, אלא דורשות גם תשתית בחיים עצמם, במרחב הציבורי, במוסדות חינוכיים וחברתיים ובמסגרות השונות בהן נמצאים צעירים וצעירות בגילאים אלה.
  - מסרים ייעודיים ברמת תתי-קבוצות/זהויות/מגדר, בהתאם לעקרונות היסוד של כל מפלגה ומפלגה. ממצאי המחקר מצביעים על כך שבישראל, בשונה מהמגמה הבינלאומית של 'התפצלות מגדרית' בעמדות (ימין/שמאל), הפער המגדרי מתבטא בעיקר בהיקף המשמעות המיוחסת להצבעה ובתפיסת הקול הפוליטי.
  - מתן מענה מפורט לנושא החרדה הכלכלית-ביטחונית המשולבת המאפיינת את מצביעי הפעם הראשונה בישראל, תוך התאמה לסוגיות המעסיקות את שכבת הגיל הזו בקבוצות החברתיות השונות. מסרים המתייחסים לשני הנושאים במשולב, ולא בנפרד, צפויים להיות רלוונטיים יותר לקהל יעד זה.

פעילויות/יוזמות של ארגוני חברה אזרחית ושלטון מקומי בקרב מצביעי פעם ראשונה

- עבודה ייעודית עם מצביעי פעם ראשונה כקבוצת מעבר: הנתונים מעידים כי גילאי 18–22 מהווים "חלון הזדמנויות" קריטי שבו נרקמות לראשונה זהויות פוליטיות יציבות, אך גם תקופה המאופיינת במעברים (צבא, שירות לאומי, לימודים, עבודה) המחלישים עוגנים מוסדיים של השתתפות. תיאום בין יחידות הפועלות ברשויות המקומיות (מרכזי צעירים, קהילה, תרבות, חינוך ופנאי) לבין מסגרות המעבר המרכזיות של גיל זה (יחידות צבאיות, מכינות קדם-צבאיות, שירות לאומי, מוסדות אקדמיים, תוכניות מנהיגות), כך שהמעורבות הפוליטית לא תיפול בין הכיסאות במעבר בין מסגרת חינוכית אחת לאחרת.
- תכנון והפעלה של אירועי בחירות ייעודיים למצביעי פעם ראשונה ברמה המקומית (ספטמבר-אוקטובר 2026), המנצלים את חלון הזמן שנותר עד למועד הבחירות הצפוי לביסוס מסוגלות פוליטית באמצעות התנסות ולא רק באמצעות מסירת מידע.
- בקרב ארגוני חברה אזרחית ורשויות מקומיות הפועלים בחברה הערבית, מומלץ להתמודד באופן מפורש עם דפוס שעלה בעקביות בראיונות: גיוס מתנדבים צעירים בסמיכות למועד הבחירות בלבד, וניתוק הקשר עימם מייד לאחריהן, כך שבכל מערכת בחירות יש להתחיל את מלאכת הגיוס מחדש. דפוס זה מצטרף לנתוני חוסר האמון הגבוהים יחסית שדווחו בקרב הצעירים הערבים (78% מהמשיבים הערבים מעריכים את מצב הדמוקרטיה הישראלית כגרוע, לעומת 51% מהיהודים). מומלץ לבסס מסגרות מעורבות רציפות שאינן תלויות אך ורק בלוח הזמנים של מערכת הבחירות.

המלצות לטווח הארוך – מבט צופה עתיד

בניגוד להמלצות לתקופת בחירות, המכוונות לפעולות נקודתיות בחודשים שלפני מערכת בחירות שמועדה פורסם, ההמלצות שלהלן עוסקות בבניית תשתית מוסדית מתמשכת. הצורך הדחוף בהטמעתה של כשירות אזרחית דמוקרטית בכלל מערכת החינוך נידון במחקרים וניירות מדיניות שונים (הוד, 2026 ואחרים; הופמן, 2020; הופמן וברון, 2023; טסלר, 2020). ההמלצות בחלק זה מבקשות לחדד את ההיבט של השתתפות פוליטית בהקשר לבחירות, כחלק מכשירות אזרחית-דמוקרטית. מיומנויות כמו היכולת להבין אילו מפלגות ומועמדים מציעים מדיניות המהווה איום על המשך קיומה של דמוקרטיה חופשית והוגנת (Oprea & Stephens, 2024), כוונה מודעת להצביע באופן שיבקש להמשיך ולחיות בחברה דמוקרטית, ומעבר לכך, תרגומה של מעורבות פוליטית (עניין, קשב וחיבור רגשי) להשתתפות פוליטית בפועל (פעולה מוסדית ולא-מוסדית, ובראשה ההצבעה בקלפי) ולביסוסה של מסוגלות פוליטית, פנימית וחיצונית כאחד.

המלצות לשחקנים מוסדיים – משרדי ממשלה, אקדמיה וצבא

- הרחבת שיתופי הפעולה בין משרד החינוך, צה"ל, מסגרות שירות אזרחי/לאומי, מוסדות להשכלה גבוהה וארגוני חברה אזרחית סביב תוכניות משותפות למצביעי פעם ראשונה (למשל, קורסי "אזרחות פעילה" במסגרות טרום-צבאיות).[80]
- שילוב במשרדי הממשלה "קבינטים צעירים" מייעצים כחלק מתהליכי גיבוש מדיניות בתחומים הרלוונטיים לדור הצעיר (חינוך, תעסוקה, אקלים, דיור), באופן מתמשך ולא רק כפרויקט חד-פעמי.

המלצות למשרד החינוך

ממצאי המחקר הצביעו על היעדר משמעותי של ידע מבוסס על פוליטיקה ועל ריקון בתי הספר מתשתית המקדמת אוריינות פוליטית דמוקרטית. מחויבות משרד החינוך לעידוד העיסוק בתחום ומתן גיבוי לעיסוק זה נדרשים במיוחד בעידן של קיטוב קשה. ההמלצות מתייחסות ליחידות השונות בתוך משרד החינוך, אך דורשות את הגדרת היעד לקידום כשירות אזרחית דמוקרטית על ידי משרד החינוך והממשלה.

- <u>המזכירות הפדגוגית</u>:
  - הטמעה ספירלית[81] של מושגי 'מסוגלות פוליטית פנימית וחיצונית' בתוכנית הלימודים באזרחות ובמדעי החברה, החל מחטיבת הביניים ובאופן מודרג עד לכיתות י"א-י"ב, תוך שימוש בדוגמאות עדכניות מן הפוליטיקה הישראלית והעולמית ומיקוד מפורש בזיקה שבין מסוגלות זו לבין ההשתתפות בבחירות.
  - פיתוח יחידות לימוד הממחישות את הקשר הישיר בין הצבעה בבחירות לבין תהליכי קבלת החלטות קונקרטיים (תקציב, חקיקה, מדיניות חינוך/דיור וכו'), במטרה לצמצם את הפער בין ההליך הפורמלי לבין השלכותיו על חיי היום-יום.
- <u>מנהל חברה ונוער</u>:
  - שילוב תכנים העוסקים בבחירות בהקשרים של השתתפות פוליטית, מודעות וביסוס עמדות בנושאים פוליטיים, מתן כלים לפענוח מסרים פוליטיים ברשת ועידוד לדרישה ממועמדים ומפלגות לפרט ולהציג תוכניות העוסקות באופן ישיר בצעירים ובמענים לסוגיות המטרידות אותם.
  - בניית מסגרות השתתפותיות לתלמידים במסגרת בית הספר, בעלות השפעה מוחשית (לדוגמה, מועצות תלמידים בעלות מנדט מחייב בחלק מהסוגיות הבית-ספריות), על מנת לייצר ניסיון מתמשך של השפעה, ולא רק אירועים חד-פעמיים.

- "מסלול הכנה לבחירות": רצף מובנה של יחידות לימוד, סדנאות וסימולציות בשכבות י"א-י"ב, המסתיים בהשתתפות מודרכת בבחירות עצמן, ומכוון במפורש למיומנויות שזוהו בסקירה התיאורטית כבסיס המינימלי להצבעה מושכלת: הבנת עמדות מפלגות ומועמדים ביחס לשמירה על דמוקרטיה חופשית והוגנת, וכוונה מודעת להצביע בהתאם.
- פיתוח תוכניות ארוכות-טווח המפגישות תלמידים/ות וצעירים/ות יהודים וערבים, דתיים וחילונים, ותומכות בניהול מחלוקת פוליטית תוך שמירה על כבוד הדדי, במטרה לצמצם את הישענותה של ההכרעה הפוליטית על דחייה רגשית של הקבוצה היריבה.

- <u>מנהל חדשנות וטכנולוגיה:</u>
  - שילוב במערכי הלמידה של היבטים הקשורים לבחירות בעידן הרשתות החברתיות והבינה המלאכותית, לרבות כלים לזיהוי דיסאינפורמציה ושיח על השפעה פסולה.

לסיכום

השתתפות פוליטית בהקשר לבחירות היא חלק מהכשירות האזרחית הדמוקרטית הנדרשת לאזרחי המאה ה-21. הפערים הקיימים בתחום זה בחברה הישראלית ובמיוחד במערכת החינוך נידונו במחקרים רבים ובמסמכי מדיניות שונים, ועולים גם לראשונה לתשומת הלב של המפלגות השונות. המחקר הנוכחי וגם ההשוואה הבינלאומית מחדדים עד כמה היעדר ידע ומיעוטן של הזדמנויות להתנסות והשתתפות פוליטיים הם גורם חשוב בתפיסת המשמעות של ההצבעה בפועל בבחירות בחברה דמוקרטית, שבדור הנוכחי מיתרגמת לא פעם לאי-הצבעה. בתחילת מסמך זה הוזכרו שני התנאים הבסיסיים הנדרשים לצורך כשירות דמוקרטית מינימלית בהקשר להצבעה בבחירות: היכולת לזהות מפלגות או מועמדים המהווים איום על דמוקרטיה חופשית והוגנת, והכוונה להצביע באופן שימנע את סיומה. השאלה כיצד ניתן להבטיח את קיומם של תנאים אלו, רלוונטית כעת בעיתוי הנוכחי יותר מתמיד.

---

[80] אין הכוונה להטיל על צה"ל אחריות חדשה לחינוך להצבעה – אחריות שאינה מתיישבת עם ייעודו המבצעי ועם עקרון הממלכתיות המחייב את הצבא לשמור על ניטרליות פוליטית, בייחוד בתקופת בחירות (פ"מ 8.0105, סעיף 42; הוראת קח"ר לבחירות לכנסת ה-26). הכוונה היא להכיר בכך שצה"ל הוא ממילא זירת הסוציאליזציה הפוליטית המרכזית של רוב מצביעי הפעם הראשונה היהודים הלא-חרדים, ולפיכך על תוכניות חינוכיות אזרחיות חיצוניות לפעול בהלימה ובדיאלוג עם המערך החינוכי הצבאי הקיים, במקום להתעלם ממנו; במקביל, מומלץ לעודד מחקר אקדמי עצמאי, לא-פנים-צבאי, שיבחן את תרומתם של תוכני החינוך בצה"ל לעיצוב הזהות האזרחית של הבוגרים ולתפיסותיהם כלפי הדמוקרטיה.

[81] למידה או הטמעה ספירלית (spiral curriculum) היא גישה חינוכית שפיתח ג'רום ברונר בספרו *The Process of Education* (1960), שלפיה מושגי יסוד באותו תחום דעת נלמדים שוב ושוב במהלך שנות הלימוד, כאשר בכל שלב הם נלמדים מחדש ברמת מורכבות, הפשטה ועומק גבוהות יותר. הגישה מבוססת על ההנחה שכל נושא ניתן ללמד בכל גיל, בתנאי שהוא מותאם ליכולות הקוגניטיביות של הלומד, ומטרתה בניית ידע מצטבר ומעמיק, לצד חיזוק הזיכרון והקישור בין ידע קודם לחדש.(Bruner, 1960) .

רשימת המקורות

אופנהיים-שחר, סיגל עמרם אשרוב, עינב, 2025. חינוך פוליטי בישראל: מהשתקה ודה-לגיטימציה להתנגדות, מחאה ואקטיביזם בקרב צעירי וצעירות דור ה-Z . **דברים 17 (ב)**. 28–52.

אלטשולר שוורץ, ת. וסיארה, מ. (2026). **מוגנות בעידן הבינה המלאכותית**. המכון הישראלי לדמוקרטיה. עמ' 45-64.

בנבניסטי, דפני ופז ספיר. 2024. **המהלכים להחלשת הדמוקרטיה בישראל 2023-2024 בהשוואה להונגריה ופולין**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

ברון, מיטל, ותמי הופמן, 2023. מורה בחברה דמוקרטית – מהפרסונלי לפרופסיונלי. **אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה**.

דגן, נדב ובנבניסטי, דפני. 2026. **אוטוקרטיזציה ומצבי חירום במבט משווה**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

הופמן, תמי, ומיטל ברון, 2020. **מה מספרים חוזרי מנכ"ל על החינוך לדמוקרטיה במערכת החינוך?** הצעה לסדר 32. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

הופמן, תמי, ברון, מיטל ומימר, ענבר (בהכנה)

הלפרין, עירן, 2024. **אזהרת שוליים – איך נתנו לשנאה ולקיצונים לפרק אותנו (ואיך נבנה חזרה)**. כנרת, זמורה.

הרמן, ת. ואחרים (2025). **מדד הדמוקרטיה הישראלית 2025**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

טהון אשכנזי, ע' ובנבניסטי, ד (2025). **המהלכים המרכזיים להחלשת הדמוקרטיה בישראל: סיכום שנת 2025** (סקירה מס' 10). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

טהון אשכנזי, ע' ובנבניסטי, ד' (2026, 20 ביולי). **המהלכים המרכזיים להחלשת הדמוקרטיה בישראל: סיכום הכנסת ה-25** (סקירה מס' 12). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

כהן, אדר, 2018. חינוך פוליטי כפיקציה חינוכית. תאוריה, מדיניות, פרקטיקה. **גילוי דעת, 13**, 111-134 .

נווה, א' (2008). אפילוג: על הצורך בשיקום החינוך לתודעה פוליטית. בתוך ניר מיכאלי (עורך), **כן בבית ספרנו. מאמרים על חינוך פוליטי**, עמ' 311-320. הקיבוץ המאוחד, מכון מופ"ת.

סטנדינג, ג. (2021). **הפרקריאט: המעמד המסוכן החדש**. הקיבוץ המאוחד.

קטקו-איילי, כהן, אדר, וניר מיכאלי (2025). **חינוך פוליטי בעת משבר לאומי – המשגה מחודשת ומודל יישומי REACT**. משרד החינוך, לשכת המדענית הראשית.

שגיא, רחל, פז עמרי, גילת, יצחק (עורכים), 2025. **חינוך, פוליטיקה וחברה : צמתים ותובנות**. רסלינג.

שוורץ אלטשולר, ת' וספוז'ניקוב, א"א (2024). תקשורת, אמון בתקשורת ואוריינות תקשורת. ניתוח ממצאי סקר. **אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה**.

שפירא, אסף ולוריא, גיא, 2026. **שמירה על טוהר בחירות לכנסת ה-26: מיפוי הסכנות ודרכי ההתמודדות עמן**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שפלי, ק. ל. (2023). **רודנות בחסות החוק**. תלם – קרן ברל כצנלסון.

תמיר, יולי, 2015. **מי מפחד משוויון? על חינוך וחברה בישראל**. ידיעות אחרונות, ספרי חמד.

Ahmmad, M., Shahzad, K., Iqbal, A., & Latif, M. (2025). Trap of social media algorithms: A systematic review of research on filter bubbles, echo chambers, and their impact on youth. *Societies*, *15*(11), 301.

Ammassari, S., Martinez i Coma, F., & McDonnell, D. (2025). Young voters, abstainers and unregistered: Generation Z turnout in a compulsory system. *Political Studies*. Advance online publication.

Amnå, E., & Ekman, J. (2014). Standby citizens: Diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, *6*(2), 261–281.

Arnett, J. J. (2015). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties* (2nd ed.). New York, NY: Oxford University Press. Pp. 1-29.

Badlan, Karen. Explorations into young people's political literacy. Diss. Anglia Ruskin Research Online (ARRO), 2023.

Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739–768.

Bermeo, Nancy, 2016. On Democratic Backsliding Journal *of Democracy*, Volume 27, #1, pp. 5-19

Bialy, F. & Gibson, R. (2025). The first TikTok election? Social media, generative AI, and data-driven campaigning in the 2024 UK General Election. Parliamentary Affairs, Volume 78, Issue 1. Pages 205-219.

Biesta, Gert, 2013. Interrupting the Politics of Learning. Sage Journals, 5(1).

Blais, A., & Rubenson, D. (2013). The source of turnout decline: New values or new contexts?. *Comparative Political Studies*, 46(1), 95-117.

Bombaci, M., Nespoli, F., & Mulargia, S. (2026). From right to left: How Bardella and French political actors navigate TikTok politics. *AoIR Selected Papers of Internet Research*.

Boulianne, S., & Theocharis, Y. (2020). Young people, digital media and engagement: A meta-analysis of research. *Social Science Computer Review*, *38*(2), 111-127.

Bozdag, E., & Van Den Hoven, J. (2015). Breaking the filter bubble: Democracy and design. *Ethics and Information Technology*, *17*(4), 249–265.

Brafman, Jason., Lubin, Robert, Naor-Ziv, Revital, Rosenberg, Sarah & Dwolatzky, Tzvi. (2021). Loneliness, depression, and anxiety experienced by the Israeli population during the first COVID-19 lockdown: a cross-sectional survey. *Rambam Maimonides Medical Journal*, *12*(4).

Brown-Iannuzzi, J. L., Lundberg, K. B., & McKee, S. (2017). The politics of socioeconomic status: How socioeconomic status may influence political attitudes and engagement. *Current Opinion in Psychology*, 18, 11–14.

Bueno de Mesquita,e., Canes-Wrone, B., Hall,B.A, Lum, K, Martin, G.J. and Ricardo Velez, Y. (2023). Preparing for Generative AI in the 2024 Election: Recommendations and Best Practices Based on Academic Research. Stanford Graduate School of Business and the University of Chicago Harris School of Public Policy.

Carr, R. and Köhler, P. (2024). "AI-pocalypse Now? Disinformation, AI, and the Super Election Year," Munich: Munich Security Conference, Munich Security Analysis 4.

Chesney, R.t; Citron, D. K. (2018). Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security. *SSRN Electronic Journal*.

Cohen, Aviv. "Typologies of citizenship and civic education: From ideal types to a reflective tool." The Palgrave handbook of citizenship and education (2019): 1-18.

Cooper Geller, Rebecca, 2020. Teacher political disclosure in contentious times: A "responsibility to speak up" or "fair and balanced"? Theory & Research in Social Education, 48, 2.

Cotten, S. R. (2022). Social media use and well-being among older adults. *Current Opinion in Psychology*, 45, 101293

Craig, S. C., Niemi, R. G., & Silver, G. E. (1990). Political efficacy and trust: A report on the NES pilot study items. *Political Behavior*, *12*(3), 289–314.

Dhoest, A. (2025). From manosphere to mainstream: Representations of masculinity on TikTok. *International Journal of Communication*, *19*, 2201–2220.

Deckman, Melissa, 2024. *The Politics of Gen Z: How the Youngest Voters Will Shape Our Democracy*. Columbia University Press.

Demirel, Y., & Ağca, M. E. (2025). Digital Political Communication and Tiktok: Sentiment Analysis of User Comments in the 2024 US Presidential Election. İNİF E-Dergi, 10(1), 216-230.

Deželan, T. (2023). *Young people's participation in European democratic processes: How to improve and facilitate youth involvement* (PE 745.820). Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, European Parliament.

Dolci, Giorgio, 2026. Youth and Populism: A Scoping Review. *Political Studies Review* :1-17.

Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22(3), 283–300.

Erdal, Cihan, and Jacqueline Kennelly. "The disorientation of democracy and civic life:(Neo) liberal democratic citizenship education in the twenty-first century." CurriCulum inquiry 54.5 (2024): 407-430.

Ferreira, P., & Jerónimo, R. (2017). In-between fatalism and leverage: The different effects of socioeconomic variables on students' civic and political experiences and literacy. *Journal of Social Science Education, 16*(1)

Folsz, H. (2026). How civil society defeated Orbán. *Journal of Democracy, 37*(3), 112–130.

Fowler, E. F., Franz, M. M., Martin, G. J., Peskowitz, Z., & Ridout, T. N. (2021). Political advertising online and offline. American Political Science Review, 115(1), 130–149.

Franklin, Mark N., 2002. The Dynamics of Electoral Participation., In: Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi and Pippa Noris (eds.), *Comparing Democracies* 2, London: Sage: 148-168

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). (2025). Digital Campaigning and Youth Vote in Germany.

García-Albacete, G., Núñez, L., Sánchez, D., Abendschön, S., & Kleer, P. (2025). Beyond gender: Exploring the intersectional dynamics in political interest among youth. Politics and Governance, 13, Article 9286.

Germano, F., Gómez, V., & Sobbrio, F. (2026). Ranking for engagement: How social media algorithms fuel misinformation and polarization. *Journal of Public Economics, 255*, Article 105589.

Gifford, C., Mycock, A. & Murakami, J. (2013). "Becoming citizens in late modernity: a global-national comparison of young people in Japan and the UK." *Citizenship Studies*, 18(1), 81-98.

Grasso, M. T., Farrall, S., Gray, E., Hay, C., & Jennings, W. (2019). Socialization and generational political trajectories: An age, period and cohort analysis of political participation in Britain. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, *29*(2), 199–221.

Haggard, S. & Kaufman R. (2021). The Anatomy of Democratic Backsliding, *Journal of Democracy*, Volume 32, Number 4, October, pp. 27-41.

Halikiopoulou, D., Vrakopoulos, C., & Arndt, C. (2025). Far-right against green: The re-emergence of geographically defined voting patterns and the new environment cleavage in Western Europe. *European Political Science Review*, *18*(1), 67–86.

Hameleers, M. (2024). Cheap Versus Deep Manipulation: The Effects of Cheapfakes Versus Deepfakes in a Political Setting.International Journal of Public Opinion Research, 36, 1–9.

Harari, T. T., Sela, Y., & Bareket-Bojmel, L. (2022). Gen Z during the COVID-19 crisis: A comparative analysis of the differences between Gen Z and Gen X in resilience, values and attitudes. *Current Psychology*, *42*, 24223–24232.

Harff, D., & Schmuck, D. (2024). Who relies on social media influencers for political information? A Cross-country study among youth. The International Journal of Press/Politics, 2024, 98.

Hess, Diana E., and Paula McAvoy. The political classroom: Evidence and ethics in democratic education. Vol. 6. New York: Routledge, 2015.

Holbein, J. B., & Hillygus, D. S. (2020). *Making Young Voters: Converting Civic Attitudes into Civic Action*. Cambridge University Press.

Isin, F., & Nielson, G. (Eds.). (2008). Acts of citizenship. Bloomsbury Publishing.

Jacobsen, L. J., & Mewes, J. (2021). The changing impact of family background on political engagement during adolescence and early adulthood. *American Sociological Review*, 86(6), 1045–1074.

Janmaat, J. G., & Hoskins, B. (2022). The changing impact of family background on political engagement during adolescence and early adulthood. *Social Forces, 101*(1), 227–251.

Jungkunz, S., & Marx, P. (2021). Income changes do not influence political participation: Evidence from comparative panel data. *IZA Discussion Paper Series*, No. 14198, 1–32.

Kahne, J., & Bowyer, B. (2018). The political significance of social media activity: An analysis of the political acts of young people. *New Media & Society*, 20(6), 2117-2135.

Kligler-Vilenchik, N. (2017). Alternative citizenship models: Contextualizing new media and the new "good citizen". *New Media & Society* 19.11: 1887-1903.

Kligler-Vilenchik, N. & Literat I. (2025). Expressive citizenship: Youth, social media, and democracy, *Journal of Children and Media*, 19:1, 46-52.

Knowles, Ryan T., and Steven P. Camicia. "Controversial for whom? Reconsidering controversial issue discussion and deliberation in education for democracy." Journal of Curriculum Studies 58.1 (2026): 146-164.

Koren, Nitzan. "Conceptualizing political information literacy among young people: A systematized review of the literature." Education, Citizenship and Social Justice 20.1 (2025): 31-54.

Kruikemeier, S., & Shehata, A. (2017). News media use and political engagement among adolescents: An analysis of virtuous circles using panel data. *Political Communication*.

Kyrychenko, Y., Koo, H. J., Maertens, R., Roozenbeek, J., van der Linden, S., & Götz, F. M. (2025). Profiling misinformation susceptibility. *Personality and Individual Differences, 241*, 113177.

Lackey, S. C. (2025). *The impact of age on political attitudes: a comparative analysis of the Baby Boomer, Generation X, and Millennial generations*. Diss. Appalachian State University.

Lee, J., Lee, J., & Min, J. (2024). The pursuit of online misinformation literacy: Understanding age-varying competence for misinformation recognition. *Telematics and Informatics, 93*, 102228.

Levinson, Meira, and Solomon Mildred Z.,2021. Can our schools help us preserve democracy? Special challenges at a time of shifting norms. *Hastings Center Report* 51: S15-S22.

Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). How democracies die. Crown.

Lorenz-Spreen, P., Oswald, L., Lewandowsky, S., & Hertwig, R. (2023). A systematic review of worldwide causal and correlational evidence on digital media and democracy. *Nature Human Behaviour*, *7*(1), 74–101.

Lutz, C. (2019). Digital inequalities in the age of artificial intelligence and big data. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 1(2), 141-148.

Mádr, M. (2023). Unemployment as fertile ground for electoral support of the radical left: Evidence from the European regions in the first two decades of the 21st century. *Journal of Contemporary European Studies*, 31(2), 374–393.

Matthes, J. (2022). Social Media and the Political Engagement of Young Adults: Between Mobilization and Distraction. Online Media and Global Communication. 1, 1, p. 6-22

Matthieu, S., de Vet, B., & Wauters, B. (2026). Vote advice applications increase young users' ideological knowledge. *European Journal of Political Research*

Mayer, J. D., Andolina, M. W., & McGrath, R. J. (2024). Listen to me: Quality of communication and intergenerational political socialization. Political Research Quarterly.

Mazrekaj, Deni, and De Witte Kristof, 2024. The impact of school closures on learning and mental health of children: Lessons from the COVID-19 pandemic. *Perspectives on Psychological Science* 19.4:686-693.

McClean, Charles. 2021. Does the Underrepresentation of Young People in Political Institutions Matter for Social Spending?

McCrindle, Mark, and Emily Wolfinger, 2009. *The ABC of XYZ: Understanding the global generations*. University of New South Wales Press.

Milli, S., Carroll, M., Wang, Y., Pandey, S., Zhao, S. & Dragan, A.D. (2025). Engagement, User Satisfaction, and the Amplification of Divisive Content on Social Media. *PNAS Nexus 4*(3).

Milosav, Đ., Dickson, Z., Hobolt, S. B., Klüver, H., Kuhn, T., & Rodon, T. (2025). The youth gender gap in support for the far right. *Journal of European Public Policy*.

Nadeau, Rosalie. *A democratic disconnect? Looking at age, period, and cohort effects in support for democracy*. McGill University (Canada), 2018.

Neundorf, A.̣Northmore-Ball, K. (2025) Learning to vote in democratic and authoritarian elections. *Electoral Studies*, 98, 102985.

Niemi, R. G., Craig, S. C., & Mattei, F. (1991). Measuring internal political efficacy in the 1988 National Election Study. *American Political Science Review*, *85*(4), 1407–1413.

Noack, Peter & Eckstein, Katharina, 2023. Populism in youth: Do experiences in school matter? *Child Development Perspectives* 17.2:90-96.

Oosterhoff, B., & Wray-Lake, L. (2021). Advances in adolescent political development: An introduction to the special issue. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 72, 101219.

Oser, J., Feitosa, F., & Dassonneville, R. (2023). Who feels they can understand and have an impact on political processes? Socio-demographic correlates of political efficacy in 46 countries, 1996–2016. *International Journal of Public Opinion Research*, *35*(2).edad013.

Oser, J., & Hooghe, M. (2018). Democratic ideals and levels of political participation: The role of political and social conceptualisations of democracy. The British Journal of Politics and International Relations, 20(3), 711-730.

Oprea, Alexandra & Stephens, Daniel. J., 2024. A minimal standard of democratic competence. *Politics, Philosophy & Economics*, 24(2), 169–190.

Padilla Moreno-Torres, J., Canalejo-Molero, Á., & López Ortega, A. (2025). When the party is over: Explaining the rise of the Spanish far-right SALF. (SAGE Journals).

Peled, Yoav. "The evolution of Israeli citizenship: an overview." Citizenship Studies 12.3 (2008): 335-345.

Pickard, Sarah, 2019. The Political Life Cycle, Period Effect, Generational Effects and the 'Youth Vote'. *Politics, Protest and Young People: Political Participation and Dissent in 21st Century Britain*. London: Palgrave Macmillan UK, 2019. 89-122.

Pontes, A.; Henn, M.; Griffiths, M.D. (2018). Towards a conceptualization of young people's political engagement: A qualitative focus group study. Societies, 8, 17.

Ramos, F., Tavares, A. F., & da Cruz, N. F. (2026). Between promise and practice: A scoping review of the democratic outcomes of youth participation in local governance. *Children and Youth Services Review*, *181*, 108738.

Rekker, R. (2024). Electoral change through generational replacement: An age-period-cohort analysis of vote choice across 21 countries between 1948 and 2021. *Frontiers in Political Science, 6*, Article 1279888.

Reuter, L., & Frick, V. (2024). Between individualization and politicization: Young people's interpretation patterns and action orientations in the face of climate change. *Frontiers in Political Science, 6*, Article 1324386.

Scheppele, Kim Lane. (2018). Autocratic legalism. *The University of Chicago Law Review., 85(2).*

Schiff, K. J.; Schiff, D. S.; Bueno, N. (2023).The Liar's Dividend: Can Politicians Claim Misinformation to Evade Accountability? doi.org. Retrieved 2025-12-15.

Schlozman, K. L., Verba, S., & Brady, H. E. (2010). Weapon of the strong? Participatory inequality and the Internet. Perspectives on Politics, 8(2), 487-509.

Simon, F. M., Altay, S., & Mercier, H. (2023). Misinformation reloaded? Fears about the impact of generative AI on misinformation are overblown. Harvard Kennedy School Misinformation Review.

Sloam, J. (2016). Diversity and voice: The political participation of young people in the European Union. *British Journal of Politics and International Relations*, 18(3), 521–537.

Smets, Kaat, 2010. *A widening generational divide? Assessing the age gap in voter turnout between younger and older citizens*. Diss. European University Institute.

Smets, Kaat, 2016. Revisiting the political life-cycle model: Later maturation and turnout decline among young adults. *European Political Science Review* 8.2: 225-249.

Smets, Kaat, and Anja Neundorf, 2014. "The hierarchies of age-period-cohort research: Political context and the development of generational turnout patterns." *Electoral Studies* 33: 41-51.

Soler-i-Martí, R. (2015). Youth political involvement update: Measuring the role of cause-oriented political interest in young people's activism. *Journal of Youth Studies*, 18(3), 396–416

Sommer, U., Rappel-Kroyzer, O., Adamczyk, A., Lerner, L., & Weiner, A. (2023). The political ramifications of judicial institutions: Establishing a link between Dobbs and gender disparities in the 2022 midterms. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, *9*.

Spoon, J.-J., & Klüver, H. (2019). Party convergence and vote switching: Explaining mainstream party decline across Europe. *European Journal of Political Research*, *58*(4), 1021–1042.

Tank, T., Kusters, C., Meinten, J., Scholtmeijer, A., Walter, F., & Wolferink, C. (2026). Teaching Controversial Issues Across Europe: Political Sensitivities, Classroom Challenges, and Current Teaching .Strategies

Theocharis, Y., Barberá, P., Fazekas, Z., Popa, S. A., & Yannis, o. (2020). The dynamics of political communication in the digital age: Direct messaging and youth engagement. *Journal of Communication*, 70(4), 492-516.

Triga, V., & Ioannidis, N. (2025). The 2024 European elections in Cyprus and the rise of the YouTuber Fidias Panayiotou, 9 June 2024. *South European Society and Politics*. Advance

Tumiran, Mohd Amzarin & Bahri Sumaiyah, 2025. Negative implications of radical thinking in Generation Z: A review analysis. *Quantum Journal of Social Sciences and Humanities* 6.1: 45-54.

Ukah, Sandra, 2025. Walking The Walk: Are K-12 Civic Education Requirements In The United States Leading to Greater Youth Political Participation. *UF Journal of Undergraduate Research* 27.

Vaccari, C., & Chadwick, A. (2020). Deepfakes and disinformation: Exploring the impact of synthetic political video on deception, uncertainty, and trust in news. *Social Media + Society, 6*(1), 1–13.

van der Brug, W., Hobolt, S. B., & Popa, S. A. (2026). The kids are Alt right? Age, authoritarian attitudes and far-right support in Europe. *Journal of European Public Policy*, *33*(2), 469–494.

Van Deth, J. W. (2014). A conceptual map of political participation. *Acta Politica*, 49(3), 349–367.

Van Slageren, J., Rosmalen, M., & Mennes, H. I. (2025). Whose (future) democracy? Examining inequalities in the development of adolescents' political efficacy and the mediating role of political socialization. *Political Behavior.* Advance online publication.

Venus, A., Intyaswati, D., Ayuningtyas, F. & Lestari. P. (2025). Political participation in the digital age: Impact of influencers and advertising on Generation Z. *Cogent Arts & HumAnities., VoL.12(1). 2520063.*

Wattenberg, M. P. (2020). Is Voting for Young People? (5th Edition). Routledge.

Westheimer, Joel, and Ladson-Billings Gloria, 2024. *What kind of citizen?: Educating our children for the common good*. Teachers College Press.

Zeglovits, E. & Zandonella, M. (2013). Are People More Inclined to Vote at 16 than at 18? Evidence for the First-Time Voting Boost. Electoral Studies, 32(2), 387–390.

Żuk, P., & Pacześniak, A. (2023). "They attack the family and order": Right-wing media about feminists and the political consequences of the women's strike in Poland. *Frontiers in Sociology*, *7*, Article 1066409.

דוחות וסקרים

Abacus Data. (2025). The Precarity Index and Canadian Federal Election 2025 Analysis.

Australian Election Study. (2025). The 2025 Australian Federal Election: Results from the AES.

Bădescu, G., Sandu D., Angi D. and Greab, C. (2019) Research on Young People in Romania 2018–2019 Friedrich Ebert Stiftung.

Bentzen, N. (2025). Information manipulation in the age of generative artificial intelligence. EPRS-European Parliamentary Research Service.

Bentzen, N. (2025). European democracy shield . EPRS-European Parliamentary Research Service.

Brennan Center for Justice. Money in the 2024 Election.

CIRCLE – Tufts University. (2025). New Data: Nearly Half of Youth Voted in 2024.

CIRCLE – Tufts University. (2025). The Economy Was the Big Issue for Youth in 2024.

CIVIX. (2025). Student Vote Canada 2025 Results.

Council of Europe / Eurobarometer. (2024). Youth Participation in European Elections.

Csuday, B. (2026, May 7). *Understanding Hungary's political earthquake and the rise of Péter Magyar*. European Leadership Network.

Elections Canada. (2021). Retrospective Reports on Youth Voter Turnout 2015–2021.

Eurobarometer, 2024

European Youth Forum & United Nations. (2022). *Be Seen, Be Heard: Understanding young people's political participation*. United Nations / European Youth Forum.

Focaldata / YouGov. (2024). UK General Election Youth Vote Analysis.

Wahlen. (2025). 2025 German Federal Election Exit Polls.

Ipsos. (2025). Canadian Federal Election 2025: Youth Polling Data.

Navigator Research. (2024). US Election 2024: Youth Vote Gender Split.

Rosa-Luxemburg-Stiftung. (2025). The 2025 German Election: First Impressions and Implications.

Shell Deutschland. (2024). 19th Shell Youth Study 2024.

Solijonov, A. (2016). *Voter turnout trends around the world*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA). https://www.idea.int/publications/catalogue/voter-turnout-trends-around-world

Stockwell, S.(2024). AI-Enabled Influence Operations: Threat Analysis of the 2024 UK and European Elections .The Alan Turing Institute: Centre for Emerging Technology.

TKW Research. (2025). Changing Demographics and Social Media in the 2025 Australian Federal Election.

UBC Centre for the Study of Democratic Institutions. (2025). AI and Harmful Hallucinations in the 2025 Canadian Election.

UNICEF Innocenti – Global Office of Research and Foresight. (2024). *Youth, protests and the polycrisis*. UNICEF.

Végh, Z. (2026, April 30). *The limits of electoral autocracy: Lessons from Orbán's fall*. *Review of Democracy, CEU Democracy Institute*.

World Economic Forum. (2026, January). *Youth pulse 2026: Insights from the next generation for a changing world*

Cho, A.; Byrne, J.; Pelter, Z., *Digital Civic Engagement by Young People,* United Nations Children's Fund (UNICEF), 2020.

Tarja Laaninen (May 2024). Youth, social media and the European elections. EPRS – European Parliamentary Research Service.

Lavizzari, A. (2025). Young people's participation in the 2024 European elections. The Council of Europe and the European Union manage partnership. January 2025

Newman, N., Fletcher, R., Eddy, K., Robertson, C. T., & Nielsen, R. K. (2024). Reuters Institute Digital News Report 2024.

ד"ר תמי הופמן היא עמיתת מחקר וראשת התוכנית למדיניות חינוך לדמוקרטיה במכון הישראלי לדמוקרטיה; חברת סגל במכללת סמינר הקיבוצים. תחומי המחקר שלה הם הכשרת מורים, חינוך אזרחי וחינוך לדמוקרטיה ויחסי הצבא עם מערכת החינוך.

דפנה כהנא דולב היא חוקרת בתוכנית למדיניות חינוך לדמוקרטיה במכון הישראלי לדמוקרטיה. תחומי המומחיות שלה הם פיתוח ארגוני־מערכתי של מערכות חינוכיות ומתודולוגיות למידה, בדגש על פיתוח מודלים אסטרטגיים וישומיים מבוססי מחקר בתחום החינוך.

מיטל ברון היא עוזרת מחקר בתוכנית למדיניות חינוך לדמוקרטיה במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעלת תואר שני במדיניות החינוך מאוניברסיטת תל אביב.

דני גיגי הוא חוקר ומומחה למדיניות חברתית; בוגר בית ספר מנדל למנהיגות חינוכית. בעל תואר שני מחקרי ביחסים בינלאומיים ותואר שני במינהל עסקים מהאוניברסיטה העברית בירושלים. כיהן כמנכ"ל פורום הדיור הציבורי וכמנהל תחום בשתיל. תחומי עיסוקו ומחקרו הם דמוקרטיה השתתפותית, מדיניות חברתית והזכות לדיור.

ספטמבר 2026